

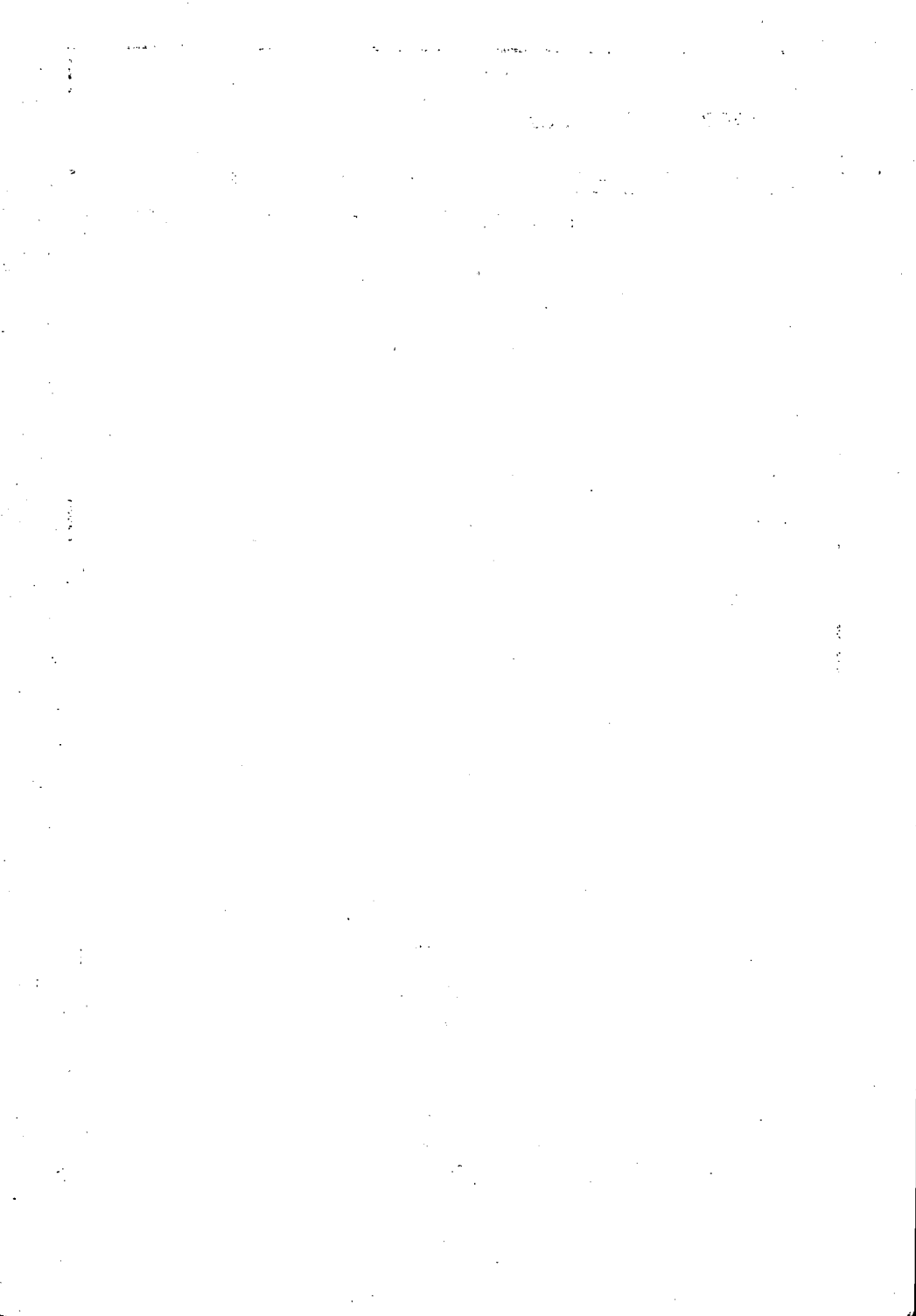
STANDARDIZÁLT TÉMAZÁRÓ TESZTEK

3

DR. OROSZ SÁNDOR
MAGYAR NYELVTAN

ÁLTALÁNOS ISKOLA
7. OSZTÁLY

SZEGED, 1974.

A 88133 Jelw.

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO PAEDAGOGICA
SERIES SPECIFICA

3.

STANDARDIZÁLT TÉMAZÁRÓ TESZTEK

MAGYAR NYELVTAN
Általános iskola 7. osztály

DR. OROSZ SÁNDOR

SZEGED, 1974

SZTE Klebelsberg Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2

Szerkesztő:

DR. ÁGOSTON GYÖRGY
egyetemi tanár

SZTE Klebelsberg Könyvtár

1000957267

A 88133

Lektorálta:

Dr. Sipka Sándor
egyetemi adjunktus

**HELYBEN
OLVASHATÓ**

Kiadja a JATE Pedagógiai Tanszéke
Technikai szerkesztő: Dr. Kunsági Elemér
Borítóterv: Horváth Mihály
Terjedelem: 8,7 A/5 iv
Példányszám: 900
Készült a Lenin TSz Nyomdarészlegében, Cegléden
Műszaki vezető: Kalmár-Nagy Imre
Engedélyszám: 96403/74.

ELŐSZÓ

E standardizált témazáró tesztek - a tananyagcsökkentő rendelkezések figyelembevételével - a Művelődésügyi Minisztérium és az Országos Pedagógiai Intézet támogatásával készültek.

Ezeket a tesztek felügyeleti célokra nem szabad felhasználni. A témazáró mérőlap a pedagógus eszköze. A pedagógus a mérőlapok használatára nem kötelezhető.

A felhasználásnak az a feltétele, hogy az ujjrasokszorosítás hibátlan és kifogástalanul olvasható legyen. Ezért csak olyan teszt használható, amelyen fel van tüntetve az ujjrasokszorosításért felelős személy neve a tesztváltozat utolsó oldalán. Az ujjrasokszorosítást formailag úgy kell megoldani, hogy egy oldalt arányosan egy normál gépelt oldalra kinagyítva helyezzünk el. Amennyiben az ujjrasokszorosítás nem az iskolában történik e füzet birtokában, akkor a sokszorosító szerv a tesztekhez az értékelő anyagot, a javítókulcsokat külön mellékelje a pedagógusok számára. Kérjük, hogy közöljék a sokszorosítás tényét és azoknak az iskolának a listáját, amelyek a tesztek megkapták.

Mivel hazánkban standardizált tudásszintmérő tesztek még nem használatosak, ezeknek a teszteknek az is céljuk, hogy a pedagógusok megtanulják használatukat, megismerjék az országos eredményeket, azok tükrében elemezhesék saját munkájukat és az oktatás fejlesztésének lehetőségeit.

Természetesen a tesztkészítő kollektívák is szeretnének tanulni a felhasználó pedagógusoktól, hogy az új tantervekhez már a pedagógusok szélesebb körének tapasztalatai alapján jobb tesztek készülhessenek. Ezért kérjük a felhasználó kollégáinkat, hogy közöljék észrevételeiket, bíráló jelzéseiket az alábbi címmel: JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYGYELEM PEDAGÓGIAI TANSZÉK, 6722 Szeged, Fánccsics Mihály utca 2.

A standardizált témazáró tesztek elveinek és használati módjainak a megismerésére Dr. Nagy József: A témazáró tudásszintmérés című könyvét ajánljuk /Tankönyvkiadó, 1972/. Mivel előfordulhat, hogy nem mindenki tud a könyvhöz hozzájutni, ezért abból a felhasználásra vonatkozó legfontosabb részt a Függelékben közöljük.

Dr. Ágoston György
egyetemi tanár

BEVEZETŐ

A nyelvtani témazáró mérőlapokat /teszteket/ és az országos eredményeket közlő harmadik füzetet kapja kézbe az olvasó. A témazáró mérés fogalmáról, funkciójáról, a tesztkészítésről ezért itt nem szólnunk: az ismertetés az első füzetben megtörtént.

A munka fázisai azonosak voltak az 5. és a 6. osztályos tesztek készítésének fázisaival, vagyis az 1969/70. tanévben végeztük el a tananyag elemzését, elkészítettük a teszteseteket, és próbamérést végeztünk. Az 1970/71. tanévben az országos reprezentatív méréssel megtörtént a teszteset standardizálása. Az 1973/74. tanévben elvégeztük a tananyagcsökkentő rendelkezések megfelelő módosításokat.

E füzet szerkezeti felépítése hasonló az előzőekéhez /Orosz, 1973. 1. és 2./: annyi fejezetből áll, ahány mérést végeztünk. Nem követhettük azonban a tankönyv tematikus egységei szerinti beosztást, mivel a két egység /"A mondat fajtái", "Az egyszerű mondat részei"/ közül az első a tananyagcsökkentő rendelet következtében nem tanítjuk /a standardizáló mérésben használt egyik teszt így fölöslegessé vált/, a második viszont olyan nagy terjedelmű, hogy nem lehetne egyetlen méréssel ellenőrizni. Különböző sem lenne célszerű az egész évi tananyag tudását egyetlen teszttel vizsgálni: az már nem töltené be a témazáró mérés funkcióját. Így két mérőlappal mértük a megmaradt tematikus egységet: az első a mondat főrészei, valamint a tárgy és a határozók szerepelnek, a második pedig a jelzők. A felsorolás alapján aránytalannak tűnik az elosztás. Megfontolandó, hogy három teszttel mérve arányosabban lehetne az anyagot és a mérések idejét beosztani. Ez esetben az állítmányról, az alanyról és a tárgyról tanultakat az első, a határozókról elsajátított ismereteket a második, és a jelzőkről szólókat a harmadik mérőlap tartalmazná. Hogy mégsem ezt a megoldást követtük, annak oka az, hogy az alanyról, állítmányról és tárgyról nagyon kevés újat tanulnak a hetedikese: ezt külön teszttel mérni nem lenne célszerű. - A gyakorlat majd eldönti, helyes-e az elgondolásunk.

A fentieknek megfelelően e kötet két fejezetből áll: az elsőben megadjuk az egész évi tananyag fogalmainak struktúráját, részletesen elemezzük az állítmányról, az alanyról, a tárgyról és a határozóról tanítandó tudásanyagot. Ezt követik a mérőlapok, majd az összesített eredmények, végül a teljesítmények témánkénti vizsgálata. A második fejezetben bemutatjuk a jelzőkről tanítandó ismereteket, közöljük a mérőlapokat, az összesített eredményeket, végül témánként is elemezzük az országos tudásszintet.

Köszönetet mondok dr. Hoffmann Ottó főiskolai adjunktusnak a tesztek készítésében való közreműködésért.

A szerző

I. FEJEZET

1. A tananyag fogalmainak logikai strukturája

Az egység - a tankönyvi beosztás szerint - a következő témákat tartalmazza:

Mit tudunk a mondatrészekről?

A mondat főrészei

Az állítmány

Az igei állítmány

A névszói állítmány

Az összetett állítmány

Az alany

Milyen szófajokkal fejezzük ki az alanyt?

Mikor nem fejezzük ki külön szóval az alanyt?

Az állítmány és az alany egyeztetése

Mit tanultunk a mondat főrészeiről?

A tárgy

A tárgy szerepe és kifejezőeszközei

A tárgyas és a tárgyatlan ige

Az alanyi és a tárgyas ragozás használata

A határozók

A helyhatározó

Az időhatározó

Az eszközhatározó

A társhatározó

Az okhatározó

A célhatározó

A módhatározó

Az állapothatározó

A részeshatározó

Az állandó határozó

Mit tanultunk a határozókról?

A jelzők

A minőségjelző

A mennyiségjelző

Az értelmező

A birtokos jelző

A jelzők helyes használata

Mit tanultunk a bővitményekről?

A mondatrészek összefüggései

A halmozott mondatrészek

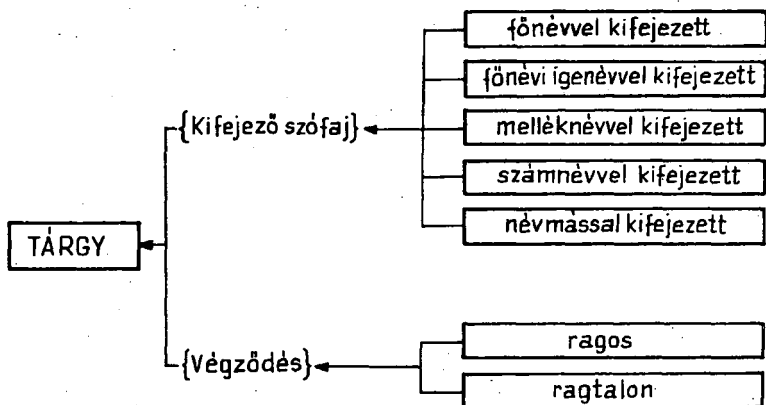
Szófajok és mondatrészek

A logikai struktúra megalkotása a fentiek alapján kissé problematikus. Az világos, hogy a mondatrészek halmaza első szinten funkcionálisan két részhalmazra oszlik: a főrészekére és a bővitményekére. Az is közismert, hogy e két részhalmaz - ugyancsak a funkció alapján - további /második szintű/ részhalmazokra bontható: az előbbi az állítmány és az alany, az utóbbi a tárgy, a határozók és a jelzők részhalmazára. Nincs probléma a határozók és a jelzők harmadik szintű részhalmazokra történő felosztásakor sem: a hely-, idő- stb. határozó, ill. a minőség-, mennyiség- és birtokos jelző egyértelműen funkció szerinti részhalmazok.

Az állítmány tárgyalásakor viszont ilyen fogalmakkal ismerkednek meg a tanulók: "igei állítmány", "névszó-i állítmány", "összetett /névszó-i-igei/ állítmány". Ezek nyilvánvalóan az állítmány fogalmának részhalmazai, és a felosztási alap is egyértelmű: az "állítmányt kifejező szófaj" mint felosztási alap szerint jöttek létre. Az állítmány harmadik szintű részhalmazait tehát egy új felosztási alappal kapjuk. Ezzel a felosztási alappal harmadik szintű részhalmazok jöhetnek létre az alanynál és a tárgynál is, sőt: negyedik szintű részhalmazokként a határozóknál és a jelzőknél szintűg. Igaz, a "főnévvel kifejezett alany", a "főnévi névmással kifejezett alany", a "főnévi igenévvel kifejezett alany", vagy a "főnévvel kifejezett tárgy", "főnévi igenévvel kifejezett tárgy", "melléknévvel kifejezett tárgy", "számnévvel kifejezett tárgy", "névmással kifejezett tárgy" terminuszok eléggé idegenül, mesterkéltén hatnak. De itt bonyodalmak támadnak, mert a tárggyal kapcsolatosan megtanítunk két másik fogalmat is; ezek a "ragos tárgy" és a "ragtalan tárgy". E kettő olyan határozott terminusz technikus, mint az "igei állítmány", "névszó-i állítmány", vagyis nyilvánvalóan a tárgy részhalmazai, s felosztási alapjuk is egyszerűen megállapítható /"végződés"/. Ilyen formán a "tárgy" felosztása így alakulna:

A TÁRGY FOGALOM-STRUKTÚRÁJA

1. ábra

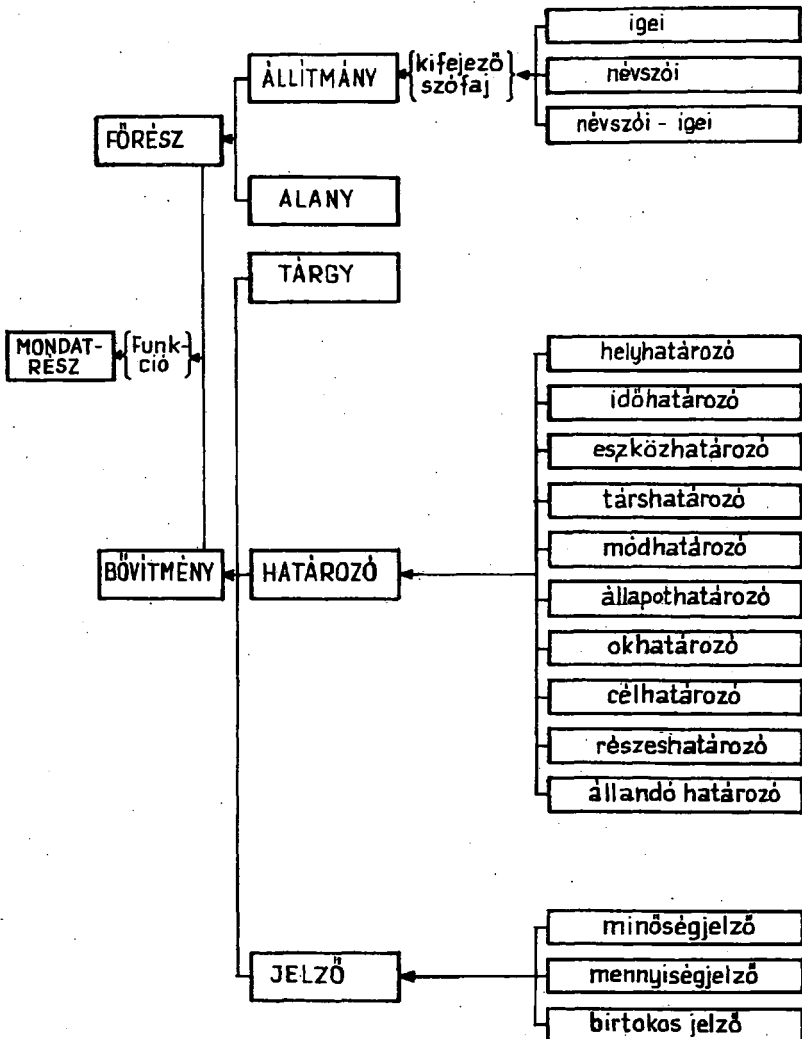
Látszólag rendben is van ez a felosztás. Csakhogy: a felosztás logikai szabályai szerint minden felosztási alappal minden részhalmaznak besorolhatónak kell lennie. Vagyis pl. a "főnévvel kifejezett tárgy"-nak besorolhatónak kell lennie a "ragos" és a "ragtalan" halmazba. S valóban be is sorolható mindkettőbe. Sőt, a melléknévvel, a számnévvel és a névmással kifejezett tárgy is. De a főnévi igenévvel kifejezett tárgy csak ragtalan lehet. Így hát ez a felosztás nem szabályos.

És még több nehézség adódna a határozóknak a kifejező szófaj szerinti osztályozásában. Ezért nem célszerű e felosztási alappal való rendszeralkotás e mondatrészeknél.

Ha viszont e mondatrészek esetében elvetjük ezt a felosztási alapot, a következetesség azt kíváná, hogy ne osztályozzuk az állitmányt sem e szerint. Mégis megtartandó a rendszerben az állitmányoknak igei, névszói és névszói-igei /összetett/ halmazra való bontása: a nyelvfejlődés ezt létrehozta, annyira, hogy ezeknek megvan a köztudatba átment terminusz technikuszuk is. A probléma más oldalról így is megközelíthető: mindenféle állitmányt annyira lényeges tulajdonsága /fogalmi jegye/ a szófaji hovatartozás, hogy ez a közös jegy felosztási alappá vált, míg a többi mondatrész lényegét nem érinti ennyire, ezért azoknál csak mint /megtanítandó/ tényt vesszük figyelembe azt, hogy milyen szófajokkal fejezhetők ki. E megfontolások alapján a fogalmak struktúrája a 2. ábrán szemléltetett módon alakul.

A 7. OSZTÁLYOS TANANYAG FOGALMAINAK RENDSZERE

2. "Az egyszerű mondat részei" c. tematikus egység ismeret- anyaga

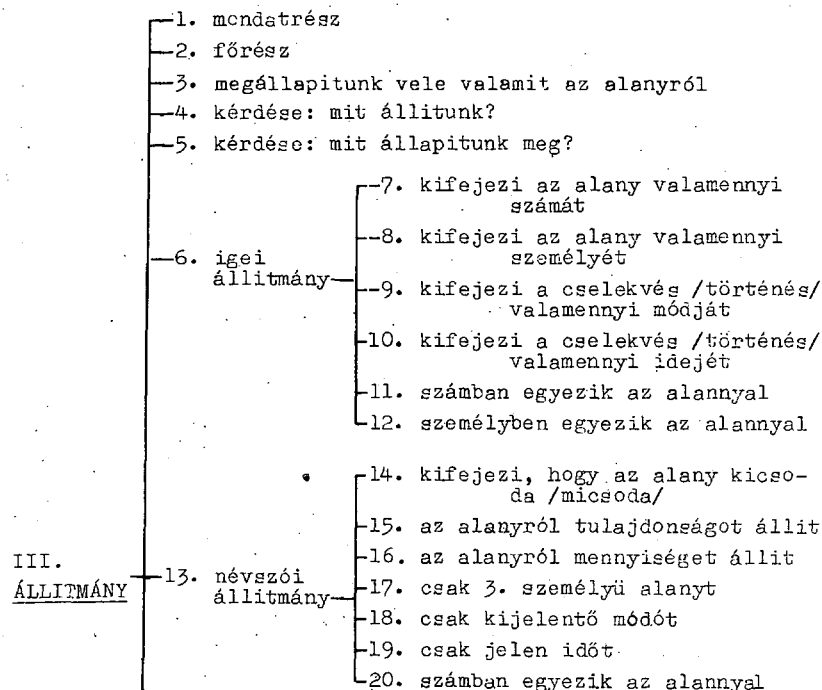
/"A mondat főrészei", "A tárgy" és "A határozók c. témák/

A fogalmak strukturája az 1. pontban található. A szám-
bevétele az egyes fogalmakról tanulandó tények feltárásával
folytatjuk.

I. MONDATRÉSZ

Ezt a fogalmat a tankönyv ismertnek /vagy evidensnek?/
fogja fel, és egyetlen jegyét /tényt/ sem adja meg.

- II. FŐRÉS --- -- 1. az állítmány fő mondatrész
-- 2. az alany fő mondatrész

III. Álltmány

- 21. összetett álltmány
  - 22. névszóból és többnyire a létigéből
  - 23. a névszói rész fejezi ki a megállapítás lényegét
  - 24. kiegészíti a névszói álltmány szerepét
  - 25. a névszói álltmányt váltja fel, ha
    - 26. a megállapítás nem kijelentő módú, vagy
    - 27. nem jelen idejű vagy
    - 28. az alany nem 3. személyű
  - 29. a létige fejezi ki a módot
  - 30. a létige fejezi ki az időt
  - 31. a létige fejezi ki a személyt
  - 32. igei része számban egyezik az alannal
  - 33. igei része személyben egyezik az alannal

IV. ALANY

- 1. azt az élőlényt nevezi meg, melyről állítunk vagy tagadunk valamit
- 2. azt az élettelen dolgot nevezi meg, amelyről állítunk vagy tagadunk valamit
- 3. kérdése: ki? /kik?/ és az álltmány
- 4. kérdése: mi? /mik?/ és az álltmány
- 5. kifejezhető főnévvel
- 6. kifejezhető főnévi névmással
- 7. kifejezhető főnévi igenévvel
- 8. az 1. személyű névmást alanyként általában nem tesszük ki: kifejezi az álltmány személyragja
- 9. a 2. személyű névmást alanyként általában nem tesszük ki: kifejezi az álltmány személyragja
- 10. a 3. személyű alanyt nem fejezzük ki külön szóval, ha az előző mondat alapján félreérthetetlenül megállapítható
- 11. mindenkire vonatkozó alanyt általános alanynak nevezzük

Megjegyzés: 1. Zavaró lehet a tanulóknak, hogy az állítmá-
nál csak azt emeli ki a tankönyv, hogy vele állítunk vagy meg-
állapítunk valamit az alanyról; itt, az alany fogalmának ki-
alakításakor viszont nem szerepel a "megállapítás", de előké-
rül a "tagadás". Valójában helyes -logikai szempontból-, hogy
az állítással egyenértékűként szerepel a tagadás, de az em-
litett következetlenség zavaróan hat.

2. Az általános alany fogalmát nem az ismeretközlő - kifejtő
részben, hanem a gyakorlatok között fejti ki a könyv.

V. TÁRGY

- 1. azt a személyt nevezi meg, akire a cselekvés irányul
- 2. azt a dolgot nevezi meg, amire a cselekvés irányul
- 3. kérdése: kit? /kiket?/ és a cselekvést jelentő mondatrész
- 4. kérdése: mit? /miket?/ és a cselekvést jelentő mondatrész
- 5. van ragos tárgy
- 6. van ragtalan tárgy
- 7. ragja: -t
- 8. kifejezhető főnévvel
- 9. kifejezhető főnévi igenévvel
- 10. kifejezhető melléknévvel
- 11. kifejezhető számnévvel
- 12. kifejezhető névmással
- 13. a főnévi igenév mint tárgy mindig ragtalan
  - 15. engem
  - 16. téged
- 14. ragtalanul -17. e.sz. 1. személyű birt. sze-
és mélyragos szavak
- ragosan is:-18. e.sz. 2. személyű birt. sze-
mélyragos szavak
- 19. lehet az állítmány tárgyának is tárgya, ha igenév

Megjegyzés: 1. Zavaró a "cselekvést jelentős mondatrész"; tanulják a tanulók, hogy mondatrész az állítmány, az alany, a tárgy, a határozó, a jelző: "cselekvést jelentő mondatrész"-t nem tanulnak. Bizonyára a 19. tényre való tekintettel került a tankönyvbe a megfogalmazás. - Nem csupán azért helytelen, mert a tanulókat megzavarja, hanem logikailag is: az egyedi - specifikusra van tekintettel ez a terminusz technikusz, és nem az általánosra.

2. Beékelt téma a tankönyvben "A tárgy és a tárgyatlan ige". Valószínű, hogy megerősítő ismétlési céllal került ide, hiszen az 5. osztályban "Az ige" c. tematikus egységben tanítjuk. Vele kapcsolatos elméleti kérdést ezért nem szerepeltettünk a mérőlapra.

VI. HATÁROZÓ

Egyetlen fogalmi jegyét sem adja meg a tankönyv. Nyilván feltételezi, hogy korábbi tanulmányaik alapján tudják a tanulók.

VII.

HELYHATÁROZÓ

- 1. a cselekvés valóságos vagy képes helyét fejezi ki
- 2. a történet valóságos vagy képes helyét fejezi ki
- 3. a létezés valóságos vagy képes helyét fejezi ki
- 4. kérdései
  - 5. hol? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 6. honnan? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 7. hová? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 8. merre? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 9. meddig? és a hozzá tartozó mondatrész
- 10. a -ban, -ben ragos szó hol? kérdésre felel
- 11. a -ba, -be ragos szó hová? kérdésre felel
- 12. kifejezhető határozóragos főnévvel
- 13. kifejezhető névutós főnévvel
- 14. kifejezhető határozószóval

Megjegyzés: 1. Nem szerencsés a "-ban, -ben ragos szó" megjelölés: a szó és a mondatrész fogalmát ugyanis erősen keverik a tanulók; legalább ott ügyeljünk erre, ahol mint mondatrészt tanítjuk.

2. A tankönyv 56. oldalán durva sajtóhiba található: ezt találhatjuk ott: "Kifejezhető határozóval" /a "határozó-szó" helyett/.

VIII.

IDŐHATÁROZÓ

- 1. a cselekvés idejét határozza meg
- 2. a létezés idejét határozza meg
- 3. a történés idejét határozza meg
- 4. kérdései
  - 5. mikor? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 6. mióta? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 7. meddig? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 8. mikorra? és a hozzá tartozó mondatrész
- 9. kifejezhető ragtalan névszóval
- 10. kifejezhető határozóragos névszóval
- 11. kifejezhető névutós névszóval
- 12. kifejezhető időhatározószóval
- 13. jellemző ragja: -kor

IX.

ESZKÖZHATÁROZÓ

- 1. a cselekvés eszközéül szolgáló személyt nevezi meg
- 2. a cselekvés eszközéül szolgáló dolgot nevezi meg
- 3. kérdései
  - 4. kivel? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 5. mivel? és a hozzá tartozó mondatrész
- 6. kifejezhető határozóragos főnévvel
- 7. kifejezhető névutós főnévvel
- 8. leggyakoribb ragja: -val, -vel

X.

TÁRSHATÁROZÓ

- 1. azt a személyt nevezi meg, akivel együtt van valaki
- 2. azt a személyt nevezi meg, akivel együtt cselekszik valaki
- 3. azt a dolgot nevezi meg, amivel együtt van valami
- 4. azt a dolgot nevezi meg, amivel együtt cselekszik valami
- 4. kérdései
  - 5. kivel? /együtt/ és a hozzá tartozó mondatrész
  - 6. mivel? /együtt/ és a hozzá tartozó mondatrész
- 7. leggyakoribb ragja: -val, -vel
- 8. ritkábban előforduló ragja: -stul, -stül
- 9. kifejezhető határozóragos főnévvel
- 10. kifejezhető névutós főnévvel

XI.

MÓDHATÁROZÓ

- 1. a cselekvés módját határozza meg
- 2. a történés módját határozza meg
- 3. a létezés módját határozza meg
- 4. kérdései
  - 5. hogyan? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 6. miképpen? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 7. mi módon? és a hozzá tartozó mondatrész
- 8. leggyakoribb ragjai
  - 9. -n, -an, -en
  - 10. -képp, -képpen
- 11. kifejezhető határozóragos névszóval
- 12. kifejezhető névutós névszóval
- 13. kifejezhető határozószóval
- 14. kifejezhető határozói igenévvel

XII.

ÁLLAPOTHATÁROZÓ

- 1. az alany állapotát határozza meg
- 2. az alany helyzetét határozza meg
- 3. a tárgy állapotát határozza meg
- 4. a tárgy helyzetét határozza meg
- 5. kérdései
  - 6. hogyan? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 7. milyen állapotban? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 8. milyen helyzetben? és a hozzá tartozó mondatrész
- 9. leggyakoribb ragjai: -n, -an, -en
- 10. kifejezhető határozóragos névszóval
- 11. kifejezhető névutós névszóval
- 12. kifejezhető határozószóval
- 13. kifejezhető határozói igenévvel

XIII.

OKHATÁROZÓ

- 1. a cselekvés okát határozza meg
- 2. a történés okát határozza meg
- 3. a létezés okát határozza meg
- 4. kérdései
  - 5. miért? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 6. mi miatt? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 7. mi okból? és a hozzá tartozó mondatrész
- 8. kifejezhető ragoz főnévvel
- 9. kifejezhető névutós főnévvel
- 10. a miatt névutó okot határoz meg

XIV.

CÉLHATÁROZÓ

- 1. a cselekvés célját határozza meg
- 2. a történés célját határozza meg
- 3. a létezés célját határozza meg
- 4. kérdései
  - 5. miért? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 6. mi végett? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 7. mi célból? és a hozzá tartozó mondatrész
- 8. kifejezhető határozóragos főnévvel
- 9. kifejezhető főnévi igenévvel
- 10. kifejezhető névutós főnévvel
- 11. a végett névutó célt határoz meg

XV.

RÉSZESHATÁROZÓ

- 1. azt a személyt határozza meg, akinek a részére történik valami
- 2. azt a személyt határozza meg, akinek a részére van valami
- 3. azt a dolgot határozza meg, aminek a részére történik valami
- 4. azt a dolgot határozza meg, aminek a részére van valami
- 5. kérdései
  - 6. kinek /a részére/? és a hozzá tartozó mondatrész
  - 7. minek /a részére/? és a hozzá tartozó mondatrész
- 8. kifejezhető határozóragos névszóval
- 9. kifejezhető névutós névszóval

XVI.

ÁLLANDÓHATÁROZÓ

- 1. bizonyos igékhez mindig ugyanazzal a raggal vagy névutóval kapcsolódik, és a határozók más csoportjába nem osztható be
- 2. bizonyos igenevekhez mindig ugyanazzal a raggal vagy névutóval kapcsolódik, és a határozók más csoportjába nem osztható be
- 3. bizonyos névszókhoz mindig ugyanazzal a raggal vagy névutóval kapcsolódik, és a határozók más csoportjába nem osztható be
- 4. legtöbbször helyhatározóragja van
  - 5. bizik valamiben
  - 6. ért valamihez
  - 7. segít valakin
  - 8. jó valakihez
- 9. van -val, -vel ragoz is
  - 10. pénzzel tartozik
  - 11. ámulással vádol
- 12. ritkábban névutóval
  - 13. érdeklődik az irodalom iránt
  - 14. vét a szabályok ellen
- 15. számos igének két-féle is
  - 16. gondolkodik vala-min
  - 17. gondolkodik vala-miről
  - 18. álmodik valakivel
  - 19. álmodik valakiről
  - 20. kérdezősködik valamiről
  - 21. kérdezősködik valami felől

A tanítandó szabályok:

1. A létigének mint állítmánynak a használata
2. A névszói állítmány használata
3. Az alany kifejezése az igei állítmány személyragjával
4. Több mondat azonos alanyát nem ismételjük.
5. A személyes névmásnak mint alanynak a használata
6. Az általános alany kifejezése
- 7., 8., 9. Az alany és az állítmány egyeztetésének három szabálya
10. A tárgyrag helyesírása
11. A birtokos személyragos szó mint tárgy /nyelvhelyesség/
12. A -ban, -ben és a -ba, -be ragos helyhatározók használata
13. A személyes névmások határozóragos alakjainak helyesírása
14. A -kor időhatározórag helyesírása
15. A -val, -vel rag hasonult alakjának írása /Általános szabály/
16. A -val, -vel rag hasonulása családnevekhez
17. Az eszköz- és társhatározó megkülönböztetése /"Besorolási algoritmus"/
18. A -képp, -képpen rag írása
19. A miatt és a végett névutó használata

Megjegyzés: A -ban, -ben; -ba, -be; -ból, -ből, -ről, -ről; -tól, -től; -kor; -/a/n, -/e/n; -val, -vel; -vá, -vé ragos határozók helyesírására csak az összefoglalás feladataiban tér ki a tankönyv, olyan kérdés formájában, amelyre a szabályt kell magyarázniuk a tanulóknak.

Az együtt névutó, valamint a -t végű névutók helyesírásáról egyáltalán nem szól a tankönyv.

Tevékenységek:

Besorolás, osztályozás, csoportosítás

Mondatból az állítmány kiemelése, szófaja meghatározása

Mondatelemzés mondatrészek és szófajok szerint

Mondatelemzés: összetett állítmányok kiemelése

Azonos szavakból felépített három mondatban a szavak funkcióváltozásának megállapítása

Mondatokból az állítmány és az alany kiemelése, szófajuk meghat.

Annak meghatározása, hogy milyen számú és személyű állítmány fejezi ki az általános alanyt idézett közmondásokban.

Általános alany szófajának meghatározása

Mondatelemzés: az alany személyének és az állítmány számának megállapítása

Mondatokból a tárgy kiemelése

Ragtan tárgyak kiemelése

Mondatelemzés mondatrészek szerint

Mondatelemzés mondatrészek szerint, az időhatározók szófaji besorolásával

Az igei állítmányok bővítményének mondatrészek szerinti besorolása

Mondatban a -val, -vel ragos névszók határozó-funkciójának megállapítása

Mondatelemzés mondatrészek szerint, az állapothatározók szófaji besorolása

Mód- és állapothatározók besorolása mondatokból

Okhatározók besorolása megadott szövegből

Mondatokban -ra, -re ragos határozók besorolása /idő-, mód-, ok-, hely-, célhatározó/

Főnévi igenév mondatrészszeriségének meghatározása /alany, állítmány, célhatározó/

Van igét tartalmazó két mondat besorolása aszerint, hogy a van létezést vagy birtoklást fejez-e ki

Állandó határozók besorolása

Kiegészítés:

Mondat kiegészítése múlt idejű állítmánnyal

Szavak hiányzó betűinek kiegészítése szövegösszefüggésben

Hiányos szavak kiegészítése -ban, -ben, ill. -ba, -be raggal

Határozóragos névmások kiegészítése

Mondatok csonka szavainak kiegészítése hasonló hangokkal

Megadott családnevek kiegészítése eszközhatározóraggal

A jár, dolgozik, eszik igékhez módhatározók kapcsolása

Mondat kiegészítése névutóval /célhatározó/

Példák gyűjtése, alkotása:

Földrajzi neveket tartalmazó mondatok gyűjtése
 Tárgyas szerkezetek analógiás alkotása adott szavakkal
 "Milyen pénzzel fizetnek!..." /megadott országokban/

Elemekre bontás:

-ért ragos főnevek elválasztása

Magyarázat / jelentésé, szabályé:

Azonos szavakból álló, különböző szórendű mondatok értelmének magyarázata
 Nyelvhelyességi szabály magyarázata adott szöveg elemzése alapján
 Személyes névmás használata alanyként /Nyelvhelyesség/
 A -t, -tt írása /tárgyrag, múlt idő jele, -t végű névutó/
 Kettőzött -n írásának magyarázata -nak, -nek ragos szavakban

Átalakítás:

Adott mondat szórendjének megváltoztatása a tárgy, majd az alany, végül az állítmány kiemelésével
 Összefüggő szövegben a monotónia megszüntetése a létige más-sal történő helyettesítése útján
 Mondatátalakítás: az alanyt és az állítmányt többes számba
 Összetett állítmányú mondatok idejének megváltoztatása
 Egyes szám 3. személyű elbeszélést többes szám 1. személyűre
 Adott mondatok tárgyával más mondatok alkotása
 Mondatok módhatározójának kifejezése ugyanannak a névszónak más határozóragos vagy névutós alakjával /Ok - cél/
 Ragos részeshatározót tartalmazó mondat átalakítása úgy, hogy ugyanaz a szó névutósan töltse be a részeshatározó szerepét
 Létigés mondatokat a monotónia elkerülése céljából /Részeshat./

Mondatalkotás, fogalmazás:

Mondatok szerkesztése adott igék felhasználásával
 Fogalmazás adott címmel, mozgást kifejező igék alkalmazásával
 Leírás készítése névszói állítmányú mondatokkal
 Adott szavaknak mint alanyoknak a felhasználásával tömmondatok szerkesztése

Mondatalkotás megadott tárgyas szókapcsolatokkal

Mondatalkotás megadott helyhatározószókkal és névutós főnevekkel

Helyhatározót tartalmazó mondatok írása Afrika földrajzi viszonyairól

Mondatalkotás az előtt, belül, tul névutókkal, úgy, hogy először hely-, majd időhatározó fejeztessék ki velük

Kérdésekre /eszközhatórozó/ válaszadás megadott szó szerkezetek felhasználásával

Mondatpárok alkotása, amelyek egyikében társ-, a másikában eszközhatórozóként szerepelnek megadott -val, -vel rágos szavak

Mondatalkotás az énvelem, mivelünk, tiveletek szavakkal úgy, hogy mindegyikük először társ-, majd eszközhatórozó legye "Holnaptól kezdve minden másképpen lesz" címmel fogalmazás

Adott -ul, -ül rágos névszók mondatba foglalása

Megadott szavak mondatba foglalása mód-, vagy állapotatórozóként

Kérdőmondatokra válasz fogalmazása /okhatórozó/

Mondatalkotás megadott ige háromféle állandó háatórozós vonzatóval

Kérdésekre felelet olyan mondatokkal, amelyekben célháatórozó van

Hat mondat alkotása a betegség, harag, félelem szavak rágos vagy névutós alakjával, úgy, hogy először ok-, másodszor célháatórozó szerepét töltsék be

Mondatpárok írása a munkáért és a könyvért szóalakokkal, úgy, hogy egyszer ok-, másodszor célháatórozók legyenek

Megadott szavak háatórozó rágos, ill. névutós alakjával mondatok szerkesztése, úgy, hogy a szavak részháatórozók legyenek

Mondatalkotás állandó háatórozókkal

Megadott igékkel mint állítmányokkal olyan mondatok szerkesztése, amelyekben állandó háatórozó is van

Összetett tevékenységek:

Mondatelemzés az alany számának, személyének, az állítmány módjának és idejének megállapításával

Mondat szórendjének megváltoztatása, az igekötős igei állítmány szórendje változásának a megfigyelésével

Szavak kiegészítése a kihagyott j hangot jelölő betűvel, majd olyan mondatok alkotása, amelyekben ezek a szavak állítmányként szerepelnek

Névszói állítmányu mondatok átalakítása az alany személyének megváltoztatásával és az állítmány ellentétes jelentésű szóval történő felcserelésével, az eredeti és az új állítmányok páronkénti kiemelésével

Hosszabb szövegben a létige helyettesítése és egyes szavak hiányzó j hangot jelölő betűjének pótlása mellett az állítmány jövő idejűvé alakítása

Kihagyott szavak pótlása mondatokban, majd mondatnani funkciójuk meghatározása

Csonka szavak kiegészítése a j hangot jelölő betűkkel; mondatalkotás velük, úgy, hogy az alany jelzőjének szerepét töltsék be

Összefüggő szövegben az alany kiemelése az egyszerű mondatokból és az összetett mondatok tagmondataiból. Meghatározandó, mely mondatokban nincs külön szóval jelölve az alany; indoklás

"Könyvajánlás" hetedikes tanulónak: könyvcímek írása, a helyesírási tudnivalók magyarázata

Melléknévi állítmányu mondatokban a melléknév hiányzó -u, -ü végződésének pótlása, a mondatok átalakítása az állítmány és az alany többes számba tételével

Mondatátalakítás: az alanyokat többes számba, az állítmányokat felső fokba

Többes szám 2. személyű állítmányt egyes szám 3. személyűvé, valamint helyesírási indoklás

Mondat kiegészítése tárggyal, majd annak a mondatrésznek a megjelölése, amelyhez a tárgy kapcsolódik

Mondatelemzés mondatrészek szerint; annak megállapítása, hogy mely mondatrész bővítője a tárgy, és milyen szó-faj fejezi ki

Mondatelemzés mondatrészek szerint; a helyhatározó szófaja; melyik mondatrész bővítője

Adott kérdésekre válaszadás hiányos mondatokkal, majd annak meghatározása, hogy a válasz milyen mondatrész
 Mondatokban az időhatározó szófajának meghatározása, majd annak megállapítása, hogy melyik mondatrész bővítőmánya
 Fogalmazás írása "A múlt héten történt" címmel, majd az időhatározók kiemelése

Megadott, torlódó mássalhangzóra és ly -ra végződő szavak ragos alakjának eszközhatározóként való mondatba illesztése, a szóalakok leírása, az írásmód helyesírási magyarázata

Fogalmazás írása "Többet ésszel, mint erővel" címmel a közmondás értelmezésére és igazának bizonyítására

Mondatokban a társhatározó kiegészítése a hiányzó raggal, majd mondatrészek szerinti elemzés

Verses szövegben előforduló hiányjel /'/' magyarázata; az állítmány bővítőmánya besorolása /társhatározó/

Feleletadás /teljes mondatokkal/ megadott kérdésekre, majd annak vizsgálata, hogy milyen mondatrész szerepét töltik a -val, -vel ragos szavak

Fogalmazás a "Néznek, néznek kifelé az ablakon" címmel olyan fiatalokról, akik közlekedési eszközön nem adják át a helyüket idősebbeknek; a fogalmazás határozóinak besorolása
 Határozóragos névszók hiányzó betűinek pótlása; a kiegészített szavak mondatokba foglalása, majd mondatrészfunkciójuk meghatározása

Adott igékhez megadott melléknevek ragos alakjával módhatározó kapcsolása, majd az így kapott szerkezetekkel mondatalkotás, a keletkezett mondatok elemzése mondatrészek szerint

Mondatalkotás megadott -ul, -ül ragos névszókkal; megállapítandó a szavak mondatrészfunkciója

Adott mondatok névutós névszóval kifejezett határozójának ragos melléknévvel történő helyettesítése a mondatok jelentésének megváltoztatása nélkül; e határozók besorolása

Határozóragos szavak hiányzó betűjének - betűkapcsolatának pótlása; helyesírásuk megokolása; mondatokba foglalásuk, majd mondatrészszerkezetük megállapítása

A határozói igenév és a van /nincs/ kapcsolatára vonatkozó nyelvhelyességi szabály reprodukálása, majd példák gyűjtése e szabály illusztrálására

Mondatok kiegészítése névutókkal, a keletkezett határozók besorolása /ok, idő, cél/

Megadott határozóragos főnevek kiegészítése állandó határozós szókapcsolatokká; a kifejezések értelmezése, majd mondatokba foglalása

Határozóragos számnevek kiegészítése a hiányzó betűkkel; helyesírási magyarázat; a ragos számnevek leírása számjegyekkel

Megadott melléknevek milyenné? kérdésre felelő alakjának írása, a helyesírás indoklása.

Megjegyzés: 1. Az eredményhatározót nem tanulják a tanulók, itt viszont szerepel egy helyesírási feladat; igaz, analógiás alkalmazási szinten megoldható az elméleti ismeretek nélkül is, ilyen formán azonban kétséges, hogy indoklást - magyarázatot kérni helyénvaló lenne.

2. Ellentmondás van az MM 114/1973. sz. rendelet 2. sz. melléklete és a Tájékoztató között. A melléklet 11. oldalán ez áll: "Kimarad: A mondat fajtái: a hiányos mondat fogalma; az állító és a tagadó mondatok". - A tájékoztató 22. oldalán ez olvasható: "Az anyag átrendezése tekintetében mindössze egy célszerű javaslatot tehetünk: a hiányos mondat fogalmát ne az állítmány és alany után, hanem valamennyi mondatrész tárgyalását követően, a mondat belső szerkezetének vizsgálatakor tanítsuk." Vagyis: a melléklet szerint kihagyandó, a tájékoztató szerint tanítandó a hiányos mondat. Mivel nem egyértelmű az utbaigazítás, feltehető, hogy a tanárok jelentős része nem tanítja, így mérni sem lenne indokolt a hiányos mondatra vonatkozó ismereteket: nem vettünk fel olyan feladatokat a mérőlapra, amely ezeket az ismereteket vizsgálják.

A tematikus egység tevékenységei

1. tábla

	Besorolás, csoportosítás, osztályozás	Kiegészítés	Példák gyűjtése, alkotása	Elemekre bontás	Magyarázat /jelentés, szabály stb./	Átalakítás	Mondatalkotás, fogalmazás	Összetett	Összes
Állítmány	16	2			2	6	4	12	42
Alany	8	1	1		1	4	1	10	26
Tárgy	7		1		1	2	1	5	17
Határozó	1							2	3
Helyhatározó	2	2					5	3	12
Időhatározó	1	2					3	5	11
Eszközhatározó	1	3	1				6	5	16
Tárgshatározó	1						5	4	10
Módhatározó	5	1					3	3	12
Állapothatározó	6						3	3	12
Okhatározó	3			1		3	6	2	15
Célhatározó	3	1		1		1	6	2	14
Részeshatározó	4				1	2	2	1	10
Állandó határozó	10						3	1	14
ÖSSZES	68	12	3	2	5	18	48	58	214

3. A feladattípusokat összefoglaló 1. tábla érdekes jelenségre hívja fel a figyelmet. Arra ugyanis, hogy egyes feladattípusok igen kis arányban találhatók a tankönyvben. Más oldalról nézve: a legtöbb feladat 3-4 típusba sorolható. Ezt a jelenséget azért említjük meg, mert előfordulhat, hogy monotoníát idéz elő, ha egysíkuak a feladatok. Érdekes lehet egy összevetés a 6. osztályos tankönyvvel, már csak azért is, mert ugyan az a két szerző írta, mint a hetedikest.

A 6. és 7. osztályos tankönyv

2. tábla

feladattípusainak összehasonlítása

	Besorolás, csop. %	Kiegészítés %	Példák gyűjt. %	Elemekre bont. %	Magyar- rázat %	Átalakítás %	Mondatalkot., fogalm. %	Összetett %
6.o.	21,2	12,9	15,3	2,8	8,6	18,2	8,8	12,2
7.o.	31,8	5,6	1,4	0,9	2,2	8,3	22,7	27,1

Mint látható, a 6. osztályban elég nagy arányban található még a tanulók önállóságára, leleményességére alapozó példagyűjtés, átalakítás, kiegészítés. A 7. osztályban ezek aránya minimálisra csökken. Tulajdonképpen három feladattípusba tartozik az összes tevékenység 81,6 %-a. Igaz, ezek a feladattípusok nagyon jól fejlesztik a gondolkodást; a besorolás például az egyik legfontosabb kognitív művelet, s ebből adódik az összes feladat közel egyharmada; a mondatalkotás megadott szerkezetekkel, a fogalmazás valamely jelenség szövegbe foglalására általában nagyon konstruktív, magas szintű gondolkodási tevékenységet kíván; és az összetett feladatok gondolkodásfejlesztő szerepe sem kétséges; – mégis úgy gondoljuk, hogy jobban motiválná a tanulókat, ha változatosabb feladatokkal foglalkozhatnának. – Nem tudhatjuk, hogy véletlenül vagy szándékosan alakult így az arány; a tankönyvszerkesztés elméletével foglalkozók számára bizonyára tanulságos e kimutatás.

3. A mérőlapok és a javítókulcsok

Témazáró mérőlap

Általános iskola

A/ változat

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

MONDATRÉSZEK I.

1. Hogyan kérdezzünk a részeshatározóra? Sorold fel!

.....

.....

a	b	
1	2	

2. Válaszolj! Mi a helyhatározó? .....

.....

.....

a	b	c	
2	1	1	

3. Válogasd ki, majd karikázd be az igékhez illő állandó határozókat!

a/ A terv fölött döntöttek.
A tervről

b/ A szabó mérték szerint készítette el a ruhámat.
mérték után

c/ Kérésünket továbbították a vezetőség felé.
megoldásán a vezetőséghez.

d/ A kérdés megoldása körül sokat vitatkoztak.
megoldásáról

a	b	c	d	
2	2	1	1	

4. A következő mondatokban húzd alá a szokásos jelöléssel a határozókat! Fajtajukat is nevezd meg! Jegyezd a határozó fölé, mivel fejeztük ki. Pl. ragos főnév.

Nagy zokogás miatt elállott a nyelve. /Arany/

Jogot tehát, emberjogot a népnek! /Petőfi/
 Tántorogva ballag a két kajla sőre. /Arany/
 Győzelemből várják a királyt. /Vörösmarty/

a	b	c	d	e	f	g	h	
2	2	3	2	3	3	3	2	

5. Válaszolj! Mi a célhatározó? . . . . .

. . . . .
 . . . . .

a	b	
1	1	

6. Felelj! Mi a tárgy? . . . . .

. . . . .
 . . . . .

a	b	c	
1	1	1	

7. Elemezd mondatrészek szerint és szófajilag az alábbi mondatot! Jelezd a határozó és jelző fajtáját is! A nyelvtani kifejezőeszközöket írd a mondatrészek fölé! Pl. ragos melléknév stb.

Percekig lebegett ejtőernyőjével ég és föld

között ijedelem nélkül.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	
2	3	2	2	3	2	2	3	5	3	

8. Szerkessz egy-egy rövid mondatot a megadott utasítás szerint!

a/ Főnévi igeneves célhatározóval: . . . . .

. . . . .

b/ Határozói igeneves módhatározóval: . . . . .

. . . . .

c/ Határozói igeneves állapothatározóval: . . . . .

. . . . .

/A jelzett mondatrészeket húzd alá a szokásos jelöléssel!/
 _____

a	b	c	
2	2	2	

9. Válaszolj! Mi a tárgyatlan ige?
/Melyik igét nevezzük tárgyatlan igének?/

.....

2	6	
2	1	

10. Írd a kipontozott vonalakra, mivel fejeztük ki a mondat tárgyát! Pl. rágos főnév stb.

a/ Téged kerestünk . . . . .

b/ Korán reggel hármát rikkant a rigó . . . . .

c/ Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül . . . . .

d/ A szépet mindenki szereti . . . . .

a	b	c	d	
1	3	2	2	

11. Egészítsd ki az alábbi párbeszédet a -ba, -ban ragokkal és a végett, miatt névutókkal!

- Hova mégis?

- A könyvtár- . . .
a/

-Miért?

- Könyv . . .
b/

- A könyvtár . . . . . folyóiratot is kölcsönöznek?
c/

- Nem. Csak ott lehet olvasni.

- Jancsit miért büntették meg a multkor?

- Egy kölcsönzött könyv megrongálása . . . . . d/

a	b	c	d
2	2	2	2

12. Hogyan kérdezzük a módhatározóra? Sorold fel!

.....
 .....

a	b	
2	1	

13. Állapítsd meg, majd írd az aláhúzott szavak fölé, milyen határozófajták!

Májusban már megvolt a táborozás terve.

a/

A kisfiú bánatában sírva fakadt.

b/

Kedves fogadtatásban részesültünk.

c/

A munkát befejezték a hajógyárban.

d/

a	b	c	d	
1	2	2	2	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGALMI FELADATOK

14. Szerkessz egy-egy rövid mondatot, melyben ragos névszó fejezi ki a felsorolt mondatrészeket!
 /A kérdéses mondatrészt húzd alá a szokásos jelöléssel!/
 a/ Tárgy: .....
 b/ Célhatározó: .....
 .....
 c/ Társhatározó: .....
 .....
 d/ Helyhatározó: .....
 .....

a	b	c	d	
2	2	2	2	

15. Szerkessz mondatot a megadott sémára!

~~~~~
 a/ állapothat.   b/ állítmány   c/ alany   d/ tárgy

a	b	c	d	
2	2	2	2	

A szorgalmi feladatok értéke ..... % pont

Érdemjegy: . . . . .

_____
 Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Pedagógiai Tanszékén készült.

Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus

Az újraskiosztásért felelős: .....

Javítókulcs, 7. osztályA/ változat

MONDATRÉSZEK I.

1. a/ kinek? minek? kinek a részére? minek a részére?
Kinek a számára? /Legalább kettőt!/
b/ és a hozzá tartozó mondatrész
2. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész
b/ a cselekvés /történés, létezés/ valóságos helyét határozza meg
c/ a cselekvés /tört., létezés/ képes helyét határozza meg
3. a/ tervről
b/ mérték szerint
c/ vezetőséghez
d/ megoldásáról /megoldásán/
4. a/ zokogás miatt: okhat.
b/ névutós főnév
c/ népnek: részeshat.
d/ ragos főnév
e/ tántorogva: módhat.
f/ határozói igenév
g/ győzelemből: képes helyh.
h/ ragos főnév
5. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész /határozó/
b/ a cselekvés /történés, létezés/ célját határozza meg
6. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész /bővítmeny/
b/ azt a személyt nevezi meg, akire a cselekvés irányul
c/ azt a dolgot nevezi meg, amelyre a cselekvés irányul
7. a/ percekig: időhat.
b/ ragos főnév
c/ lebegett: állítmány
d/ ige
e/ ejtőernyőjével: eszközhat.
- f/ ragos főnév
g/ ég és föld között: helyhat.
h/ névutós főnév
i/ ijedelem nélkül: állapothatározó
j/ névutós főnév
8. Javítás értelem szerint.
9. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ ige
b/ amelyet nem lehet tárggyal bővíteni /mellette nem állhat tárgy/
10. a/ ragtalan személyes névmás
b/ ragos számnév
c/ főnévi igenév /ragtalan/
d/ ragos melléknév /főnévként/
11. a/ könyvtárba
b/ könyv végett
c/ A könyvtárban
d/ A megrongálása miatt
12. a/ hogyan? miképpen? stb. /Legalább kettőt!/
b/ és a hozzá tartozó mondatrész
13. a/ idő
b/ ok
c/ állandó
d/ /valóságos/ hely
14. és 15. Javítás értelem szerint.

OSZTÁLYZATTÁ ALAKÍTÁS

0,0 - 22,0:	elégtelen
23,0 - 44,0:	elégséges
45,0 - 65,0:	közepes
66,0 - 87,0:	jó
88,0 - 100,0:	jeles

Témazáró mérőlap

B/ változat

Általános iskola

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

MONDATRÉSZEK I.

1. Válaszolj! Mi az eszközhatározó? . . . . .

.....

.....

a	b		
1	1		

2. Az alábbi szópárok közül karikázd be a - szerinted - helyesen kifejezett tárgyat!

Add ide a könyved - könyvedet!

Ötet - öt várom.

Azt - aztat jól meg kell gondolni!

a	b	c	d	
1	1	1	1	

3. A következő mondatokban húzd alá a szokásos jelöléssel a határozókat! Fajtájukat is nevezd meg! Jegyezd a határozó fölé, mivel fejeztük ki! /Pl. névutós főnév/

Szalma közt fagyottan áll... a kút. /Babits/

Meghalok én még ma magyar nemzetemért. /Népballada/

a	b	c	d	e	f	g	h	
2	2	3	4	2	4	3	3	

4. Hogyan kérdezzünk a tárgyra? /Sorold fel/

.....

.....

a	b		
1	2		

5. Szerkessz egy-egy rövid mondatot, melyben ragos névszó fejezi ki a felsorolt határozókat!
A határozókat a szokásos jelöléssel húzd alá!

a/ Állandó hat.: . . . . .

b/ Időhat.: . . . . .

c/ Okhat.: . . . . .

d/ Eszközhat.: . . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

6. Hogyan kérdezzük az állapothatározóra? Sorold fel!

. . . . .
. . . . .

a	b	
1	2	

7. Sorold fel négy állandó jellegű tárgyas szókapcsolatot /amelyben az ige és a tárgy együttesen jelöl egy fogalmat/ Pl. győzelmet arat

a/ . . . . . b/ . . . . .

c/ . . . . . d/ . . . . .

a	b	c	d	
1	1	2	2	

8. Elemezd mondatrészek és szófajok szerint az alábbi mondatot! Jelezd a határozók fajtáját is! A nyelvtani kifejezőeszközöket írd a mondatrészek fölé!
Pl. névutós melléknév.

A zebrák békésen legelésznek az antilopokkal a szavannákon.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	
2	2	2	3	2	2	2	2	2	2	

9. Vizsgáld meg az alábbi mondatokat! Ha találsz bennük nyelvi hibákat, javítsd ki őket! A helyes mondatot vagy kifejezést írd a kipontozott vonalakra!

a/ El voltam fáradva . . . . .

b/ A fiúnak meg lett mondva, hogy jobban siessen.

.....
 .....

c/ Biztos vagyok benne, hogy a terv el lesz fogad-
 va. ....
 .....

d/ A jegy már kezelt. ....

a	b	c	d	
1	2	1	1	

10. Hogyan kérdezzük az időhatározóra? Sorold fel!

.....
 .....

a	b	
1	2	

11. Válaszolj! Mi a társhatározó?

.....
 .....

a	b	c	
2	1	1	

12. A következő mondatokban karikázd be a tárgyas igé-
 ket!

A nagyméltóságú helytartótanács tehetetlenül
 szemlélte az eseményeket. A budai katonai pa-
 rancsnokságnak nem merték kiadni az utasítást
 a beavatkozásra. Azt hitték, hogy az esernyők
 alatt kardok, puskák rejtőznek. Aláírták a 12
 pontot, reszketve a félelemtől.

/Történelem.7.o. 95./

a	b	c	d	
2	2	3	2	

13. Az aláhúzott szavakról állapítsd meg, milyen határozófajta a mondatban! A határozó nevét írd a szavak fölé!

A gyógyszerárban voltam orvosságért.
a/

A bányászok fejtőkalapáccsal szálltak le a tárnába.
b/

Udvariasságáért megdicsérték.
c/

A szemet fejtőkalapáccsal termelik ki a vágatból.
a/

a	b	c	d	
2	3	2	2	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGALMI FELADATOK

14. Írj egy-egy rövid mondatot, melyben az alább felsorolt határozókat névutós névszóval fejezed ki! A határozókat a szokásos jelöléssel húzd alá!

a/ Eszközhat.: . . . . .

. . . . .

b/ Módhat.: . . . . .

. . . . .

c/ Képes helyhat.: . . . . .

. . . . .

d/ Helyhat.: . . . . .

. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

15. Szerkessz mondatot az alábbi sémára!

_____ - - - - - _____
 a/ alany   b/ tárgy   c/ állítmány

~~~~~
 d/ részeshat.

a	b	c	d	
2	2	2	2	

Szorgalmi feladatok értéke: ... % pont

Érdemjegy: . . . . .

_____
 Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Pedagógiai Tanszékén készült.
 Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus
 Az újrásokszorosításért felelős: .....

Javítókulcs, 7. osztályB/ változat

MONDATRÉSZEK I.

1. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész /határozó/
b/ a cselekvés eszközüil szolgáló személyt vagy dolgot nevezi meg
2. a/ könyved
b/ könyvedet } /Mindkettő jó!/10.
c/ őt
d/ azt
3. a/ szalma közt: helyhat.
b/ névutós főnév
c/ fagyottan: állapothat.
d/ melléknévi igenév /ragos/
e/ ma: időhatározó
f/ határozószó
g/ nemzetemért: célhatározó
h/ ragos főnév
4. a/ kit? mit? ... /Legalább kettő/
b/ és a cselekvést jelentő mondatrész /többnyire állítmány/
5. Javítás értelem szerint.
6. a/ hogyan? milyen állapotban? /legalább kettő!/
b/ és a hozzá tartozó mondatrész
7. Javítás értelem szerint.
8. a/ zebrák: alany
b/ többes számú főnév /jellel/
c/ békésen: mód /állapot/ hat.
d/ ragos melléknév
e/ legelésznek: állítmány
f/ ragos ige
g/ antilopokkal: társhat.
h/ ragos főnév
i/ szavannákon: helyhat.
j/ ragos főnév: /többes szám jelével/
9. a/ Jó.
b/ ... megmondtuk /megmondták/
c/ ... a tervet elfogadják
d/ ... már kezelve van /már kezelték/
10. a/ mikor? mióta? stb. /legalább kettő!/
b/ és a hozzá tartozó mondatrész
11. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész /határozó/
b/ azt a személyt nevezi meg, akivel együtt van valaki vagy valami
c/ vagy azt a dolgot nevezi meg, amivel együtt cselekszik valaki /valami/
12. a/ szemlélte
b/ merték
c/ hitték
d/ aláírták
13. a/ cél
b/ társ
c/ ok
d/ eszköz
14. Javítás értelem szerint.
15. Javítás értelem szerint.

OSZTÁLYZATTA ALAKÍTÁS

0,0 - 13,0: elégtelen
14,0 - 34,0: elégséges
35,0 - 56,0: közepes
57,0 - 77,0: jó
78,0 - 100,0: jeles

Témazáró mérőlap

Általános iskola

C/ változat

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

MONDATRÉSZEK I.

1. Válaszolj! Mi a tárgyas ige?

/Melyik igét nevezzük tárgyas igének?/

.....

.....

a	b	
1	1	

2. Soroljatok fel két igét és két melléknevet, melyekhez állandóan ugyanazzal a raggal vagy névutóval kapcsolódik a névszó!

/Így pl.: büszke valamire/

a/ ..... b/ .....

c/ ..... d/ .....

a	b	c	d	
2	3	3	4	

3. A következő mondatokban húzd alá a szokásos jelöléssel a határozót! Fajtaját is nevezd meg! Jegyezd a határozó fölé azt is, mivel fejeztük ki! /Pl. ragos főnév stb./

De látod amottan a téli világot? /Petőfi/

Egyedül hallgatom tenger mormolását.

Nem kerestek engemet kötéllel. /Arany/

a	b	c	d	e	f	
1	2	3	4	2	2	

4. Felelj! Hogyan kérdezzünk a helyhatározóra?

.....

.....

a	b	
1	1	

7/1.0

5. Elemezd mondatrészek és szófajok szempontjából az alábbi mondatot! Jelezd a határozók és jelzők fajta-
táit is! A nyelvtani kifejezőeszközöket írd a mon-
datrészek fölé! Pl. ragos főnév stb.

A partizánosztag naphosszat elszántan várt az el-

lenségre.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	
1	1	1	4	4	2	1	4	2	1	

6. Milyen mondatrészek szerepét töltik be a következő mondatok igenevei? A helyes választ karikázd be!

a/ Nem elég a célt látni. /Váci/ . . . . .

b/ Nyaranta dolgozni jártunk a kertészetbe . . . . .

c/ Nővérem is dolgozni szeretett volna. . . . .

d/ A megvert ellenség futva hagyta el a csatateret.

a	b	c	d	
2	3	2	2	

7. Írj egy-egy rövid mondatot, melyben az alább felsorolt határozókat névutós névszóval fejezed ki!
A határozókat a szokásos jelöléssel húzd alá!

a/ Helyhat.: . . . . .

b/ Időhat.: . . . . .

c/ Állapothat.: . . . . .

d/ Okhat.: . . . . .

a	b	c	d	
1	1	2	1	

8. Alakítsd át a következő mondatokat úgy, hogy a cselekvés határozott tárgyra irányuljon! /A cselekvő száma és személye maradjon ugyanaz! / Az átalakított mondatokat írd a kipontozott vonalakra!

7/1.C

a/ Őrsünk kirándulást szervezett: . . . . .

b/ Felbontunk egy konzervet. . . . .

c/ Egy nagy ablakot nyit ki. . . . .

d/ Kémiaórára kísérletet terveztünk. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	3	

9. Felelj! Mi a módhatározó? . . . . .

a	b	
2	1	

10. Hogyan kérdezzük a célhatározóra? Sorold fel!

a	b	
1	1	

11. Válaszolj! Mi a részeshatározó? . . . . .

a	b	c	
2	1	1	

12. Az alábbi idézetekben húzd alá a tárgyat a szokásos jelöléssel!

El akarta nyelni a világot. /Petőfi/

Anyját látja jöni a korlátok felől. /Arany/

a	b	c	d	
4	1	4	2	

7/1.0

13. Az aláhúzott szavakról állapítsd meg, hogy a mondatban milyen határozófajták! A határozók nevét írd a szavak fölé!

a/ A labda a kapufának perdült.

b/ Durva szavakkal ment neki a szomszédjának.

c/ Édesanyámnak sok szép himzése van.

d/ Az ugrólécet a szertárosnak vittem vissza.

a	b	c	d	
2	3	2	2	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGALMI FELADATOK

14. Szerkessz mondatot a megadott sémára!

~~~~~  
a/ módhat.                      b/ állítmány                      c/ alany

~~~~~  
d/ helyhat.

a	b	c	d	
2	2	2	2	

15. Írj egy-egy rövid mondatot, melyben a felsorolt mondatrészeket ragos névszó fejezi ki!

a/ Módhat.: . . . . .

b/ Részeshat.: . . . . .

c/ Állapothat.: . . . . .

d/ Képes helyhat.: . . . . .

. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

A szorgalmi feladatok értéke: .... % pont

Érdemjegy: . . . . .

Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Pedagógiai Tanszékén készült.
 Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus
 Az újrászkészítésért felelős: .....

Javítókulcs, 7. osztályC/ változat

MONDATRÉSZEK I.

1. a/ ige
b/ tárggyal lehet bővíteni /tárgy állhat mellette/
2. Javítás értelelem szerint.
3. a/ amottan: helyhat.
b/ határozószó
c/ egyedül: állapothat.
d/ határozószó
e/ kötéssel: eszközhat.
f/ ragos főnév
4. a/ hol? honnan? /legalább kettő/
b/ és a hozzá tartozó mondatrész /többnyire az állítmány/
5. a/ partizánosztág: alany
b/ főnév
c/ ónaphosszat: időhat.
d/ határozószó
e/ elszántan: állapothat.
f/ ragos melléknév /igenév/
g/ várt: állítmány
h/ ragos ige
i/ ellenségre: állandó hat.
j/ ragos főnév
6. a/ alany
b/ célhatározó
c/ tárgy
d/ módhatározó
7. Javítás értelelem szerint.
8. a/ Őrsünk megszervezte a kirándulást.
b/ Felbontjuk a /ezt a/...
c/ A /ezt a/ nagy ablakot nyitja ki.
d/ ... megterveztük a /terveztük a/ ...
9. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész /határozó/
- b/ a cselekvés /történés, létezés/ módját határozza meg
10. a/ miért? mi végett? /Legalább kettőt!/
b/ és a hozzá tartozó mondatrész /többnyire az állítmány/
11. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész /határozó/
b/ azt a személyt határozza meg, akinek a részére történik /van/ valami
c/ azt a dolgot határozza meg, aminek a részére történik /van/ valami
12. a/ nyelni
b/ világot } /Kettős tárgy/
c/ jöni } /Kettős tárgy/
d/ anyját }
13. a/ hely
b/ állandó
c/ részes
d/ részes
14. Javítás értelelem szerint.
15. Javítás értelelem szerint.

OSZTÁLYZATTÁ ALAKÍTÁS

0,0 - 13,0: elégtelen
14,0 - 32,0: elégséges
33,0 - 50,0: közepes
51,0 - 69,0: jó
70,0 - 100,0: jeles

Témazáró mérőlap

D/ változat

Általános iskola

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

MONDATRÉSZEK I.

1. Felelj! Mi a határozó?

.....

.....

a	b	
1	1	

2. A következő mondatokban húzd alá a szokásos jelöléssel a határozókat! Fajdájuk nevét is jegyezd oda! Írd a határozók fölé azt is, mivel fejeztük ki. Pl. névutós főnév stb.

Szénásszekér ment át az éjszaka a városon. /Szabó L./

Úgy, anyám kecsegtessd ölbéli ebédet! /Arany/

Borozgatánk apámmal. /Petőfi/

a	b	c	d	e	f	g	h	
2	3	2	2	2	3	2	2	

3. A következő mondatokban karikázd be a tárgyatlan igéket!

Az első győzelem után szétoszlott a tömeg, hogy du. 3 órakor a Múzeum előtti téren összegyűljön. Ekkor már vagy 10 000 résztvevő hallgatta az ifjúság szónokait, és dübörögte Petőfi költeményének sorait: "Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!"

/Történelem. 7.o. 95./

a	b	c	d	
1	1	2	2	

4. Szerkessz a felsorolt tárgyatlan igékkel egy-egy tárgyas szókapcsolatot, mégpedig

a meg igekötővel:

igekötő nélkül

1l: a/ . . . . . b/ . . . . .

áll: c/ . . . . . d/ . . . . .

a	b	c	d	
2	3	2	3	

5. Elemezd mondatrészek szerint és szófajilag a következő mondatot! Nevezd meg a határozók fajtáit is! A nyelvtani kifejezőeszközöket írd a mondatrészek fölé. Pl. névutós melléknév stb.

A középkorban a parasztfelkelők engedményeket kív-

tak ki maguknak.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	
2	2	2	2	2	2	1	2	2	4	

6. A zárójelben megadott szó ragos vagy névutós alakjával egészítsd ki az alábbi mondatokat!

En a pajtás méltó az osztály . . . . .
a/

/bizalom/. Szomszédom dolgozata az . . . . .
b/

/enyém/ használtott. Labdarugóink sokat vétettek a
. . . . . /szabályok/
c/

Öcsém nagyon fogékony a . . . . .
d/

/matematika/

a	b	c	d	
1	1	1	2	

7. Hogyan kérdezzünk az eszközhatározóra? Sorold fel!

.....
 .....

a	b	
1	1	

8. Válaszolj! Mikor alanyi ragozású az igei állítmány?

.....
 .....

Mikor tárgyas ragozású az igei állítmány?

.....

a	b	c	
1	1	1	

9. Szerkessz egy-egy rövid mondatot, melyben az alább felsorolt határozókat határozószóval fejezed ki!
 A határozókat a szokásos jelöléssel húzd alá!

- a/ Időhat.: .....
 b/ Módhat.: .....
 c/ Állapothat.: .....
 d/ Helyhat.: .....

a	b	c	d	
1	2	3	2	

10. Hogyan kérdezzünk a társhatározóra? Sorold fel!

.....
 .....

a	b	
1	2	

11. Az alábbi mondatpárok közül karikázd be azokat, amelyek nyelvtanilag helyesek!

- a/ Holnapra ki lesznek javítva a dolgozatok?

A dolgozatok ki vannak javítva?

b/ A bérletem lejárt. – A bérletem le van járva.

c/ Mire odaérünk, a múzeum már be lesz zárva.

Elsejétől kezdve a múzeum 17 órakor lesz bezárva.

d/ Láttuk, hogy a csónak ki van kötve.

Láttuk, hogy a csónak ki lett kötve.

a	b	c	d	
4	4	4	4	

12. Válaszolj! Mi az időhatározó!

.....
 .....

a	b	
3	4	

13. Állapítsd meg, majd írd az aláhúzott szavak fölé, milyen határozófajták vannak a mondatban!

Méne elbúsulva némán haragjában /Arany/
 a/

Futva érkezünk a tett színhelyére.
 b/

A zongoraversenyt kotta nélkül játszott a végig.
 c/

Nyelv nélkül nem létezhet a társadalom.
 d/

a	b	c	d	
4	3	4	3	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGALMI FELADATOK

14. Szerkessz egy mondatot az alábbi sémára!

~~~~~  
a/ időhat.

~~~~~  
b/ eszközhat.

=====
c/ állitmány

_____
d/ alany

a	b	c	d	
2	2	2	2	

15. Írj egy-egy rövid mondatot, melyben névutós névszó fejezi ki a felsorolt határozókat!
A szokásos jelöléssel húzd alá a határozókat!

a/ Társzat.: . . . . .

. . . . .

b/ Célhat.: . . . . .

. . . . .

c/ Állapothat.: . . . . .

. . . . .

d/ Részeszat.: . . . . .

. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

Szorgalmi feladatok értéke: ...% pont

Érdemjegy: . . . . .

_____ Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Pedagógiai Tanszékén készült.

Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus

Az újraskozorozításért felelős: .....

Javítókulcs, 7. osztályD/ változat

MONDATRÉSZEK I.

1. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész
b/ valamilyen körülményt fejez ki
2. a/ éjszaka: időhat.
b/ időhatározószó
c/ /át/ a városon: helyhat.
d/ ragos /névutós/ főnév
e/ úgy: módhatározó
f/ határozószó
g/ apámmal: társhatározó
h/ ragos főnév
3. a/ szétozslott
b/ összegyűljön
c/ esküszünk
d/ leszünk
4. Érteltem szerint. Pl.: megüli
a lovat; ünnepet ül; megáll-
ja a helyét, állja a sarat
stb.
5. a/ középkorban: időhat.
b/ ragos főnév
c/ parasztfelkelők: alany
d/ főnév
e/ engedményeket: tárgy
f/ ragos főnév
g/ vívtak ki: állítmány
h/ ige /igekötő/
i/ maguknak: részeshat.
j/ ragos névmás
6. a/ bizalmára
b/ enyémre /enyémhez/
c/ szabályok ellen
d/ matematika iránt
7. a/ kivel? ki által? /Leg-
alább kettőt!/
b/ és a hozzá tartozó mon-
datrész /többnyire az
állítm./
8. Alanyi ragozású, ha
a/ nincs tárgya
b/ határozatlan tárgya van
Tárgyas ragozású, ha
c/ határozott tárgya van.
9. Javítás értelem szerint.
10. a/ kivel? kivel együtt?
stb.
b/ és a hozzá tartozó mon-
datrész /többnyire az
állítm./
11. a/ A dolgozatok ki vannak
javítva?
b/ A bérletem lejárt.
c/ Mire odaértünk ...
d/ ... ki van kötve
12. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész /határozó/
b/ a cselekvés /történés,
létezés/ idejét hatá-
rozza meg
13. a/ állapot
b/ mód
c/ mód
d/ állapot
14. Javítás értelem szerint.
15. Javítás értelem szerint.

OSZTÁLYZATTÁ ALAKÍTÁS

0,0 - 17,0: elégtelen
18,0 - 38,0: elégséges
39,0 - 60,0: közepes
61,0 - 81,0: jó
82,0 - 100,0: jeles

4. Összesített eredmények tesztváltozatonként

A következő táblákon és ábrákon az előző kötetekben megismert jelöléseket alkalmazzuk, ezért itt nem foglalkozunk velük újból.

A tanulók átlagos teljesítménye ebből az egységből 45 % körül van, ami egyáltalán nem nevezhető jó eredménynek. Az ötödikes és hatodikos eredmények bemutatása után sajnálkozva kell megállapítanunk, hogy a teljesítmény itt, a hetedikben sem jobb. /Mint látni fogjuk, "A jelző" c. tematikus egységből is 50 % pont körüli eredményt mértünk./

Khhez az alacsony átlaghoz az eredmények szélsőséges szóródása járul: a relatív szórás 46 % a négy mérőlap-változat átlagában. Jól szemlélhető ez a jelenség a 3., 4., 5., és 6. ábrán. De az ábrák másra is felhívják a figyelmet. Arra, hogy az eredmények erősen polarizálódnak: határozottan elkülönülnek az átlag alatti és az átlagon felüli teljesítmények. Annyira, hogy -statisztikai nyelven szólva- szinte két külön mintát alkotnak. Normális eloszlás esetén a megoszlási görbe az átlag körül emelkedik a legmagasabbra, ami azt jelenti, hogy a tanulók zöme átlagos teljesítményt nyújt. Itt viszont nincs csúcs az átlagnál /kivétel a "B" változatot megoldott tanulók teljesítményének eloszlása/, hanem attól jobbra és balra alakult ki egy-egy csúcs. Az átlagon aluli és az átlagon felüli eredményt elérők közt szinte szakadék van: mintha nem is azonos évfolyamra járnának, nem ugyanannak az iskolatípusnak a tanulói lennének, nem azonos tanterv alapján, azonos tankönyvből tanulnának. /Ezt nemcsak azért jelenthetjük így ki, mert -mint később látni fogjuk- nemcsak e tematikus egységnél észlelhető ez a jelenség, hanem a következőnél is. Sőt: a 8. osztályban is: lásd a 4. kötetben!/

Igen nagy lehet tehát a különbség a fentiekben fel nem sorolt, s ezekhez hasonlóan fontos egyéb feltételekben, főként a tanulók tanulási motivumaiban, a települési viszonyokban /persze: e kettő egymással is mutat összefüggést/, és bizonyára a szaktanárok munkájában, felkészültségében is. E tényezők befolyása külön vizsgálatot érdemelne.

E kötetben is bemutatjuk az eredményeket olyan oszlop-diagramokon, amelyek tudáselemenként tartalmazzák a teljesítményt. /7., 8., 9., 10. ábra./

3. tábla

Az I/A változat összefoglaló adatai

A tanulók száma	221
Átlag $\bar{x}$	51,2
Konfidencia intervallum $\pm \Delta$	$\pm 3,1$
Pontosság i követelmény	$\pm 6,1\%$
Szórás $\pm s$	$\pm 21,4$
Relatív szórás	41,8%

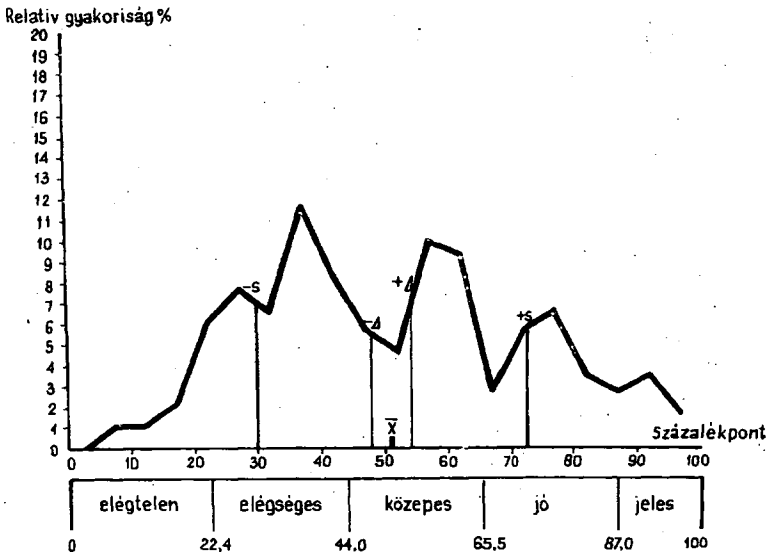
4. tábla

Eloszlás

% pont	Tanuló / %
0,1 – 5,0	0,0
5,1 – 10,0	1,1
10,1 – 15,0	1,1
15,1 – 20,0	2,2
20,1 – 25,0	6,6
25,1 – 30,0	7,7
30,1 – 35,0	6,6
35,1 – 40,0	11,6
40,1 – 45,0	8,2
45,1 – 50,0	5,5
50,1 – 55,0	4,4
55,1 – 60,0	9,9
60,1 – 65,0	9,3
65,1 – 70,0	2,7
70,1 – 75,0	5,5
75,1 – 80,0	6,6
80,1 – 85,0	3,3
85,1 – 90,0	2,7
90,1 – 95,0	3,3
95,1 – 100,0	1,6

AZI./A VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZTLÁSA

3. ábra

5. tábla

Az I/B változat össze-
foglaló adatai

A tanulók száma	228
Átlag $\bar{x}$	43,0
Konfidencia intervallum $\pm \Delta$	$\pm 2,7$
Pontossági követelmény	$\pm 6,4\%$
Szórás $\pm s$	$\pm 21,4$
Relatív szórás	49,7 %

6. tábla

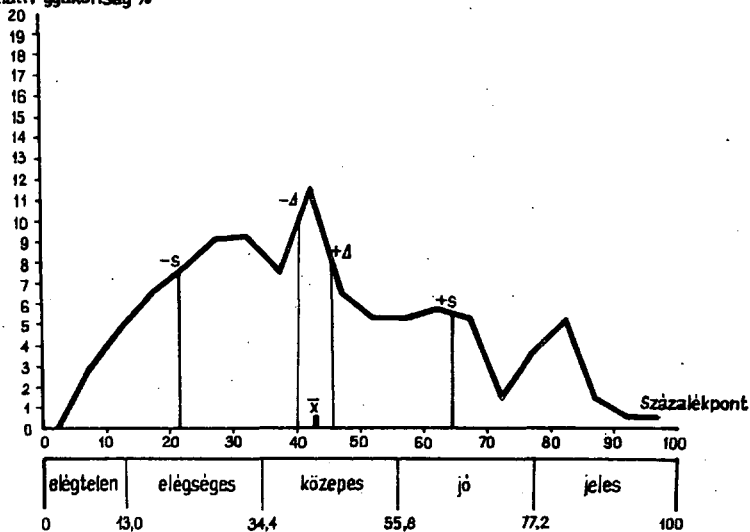
Eloszlás

% pont	Tanuló / %
0,1 - 5,0	0,0
5,1 - 10,0	3,0
10,1 - 15,0	4,8
15,1 - 20,0	6,5
20,1 - 25,0	7,8
25,1 - 30,0	9,2
30,1 - 35,0	9,2
35,1 - 40,0	7,4
40,1 - 45,0	11,4
45,1 - 50,0	6,5
50,1 - 55,0	5,2
55,1 - 60,0	5,2
60,1 - 65,0	5,7
65,1 - 70,0	5,2
70,1 - 75,0	1,3
75,1 - 80,0	3,5
80,1 - 85,0	5,2
85,1 - 90,0	1,3
90,1 - 95,0	0,4
95,1 - 100,0	0,4

AZ I./B VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZLÁSA

4. ábra

Relatív gyakoriság %

7. tábla

Az I/C változat össze-
foglaló adatai

A tanulók száma	233
Átlag $\bar{x}$	40,6
Konfidencia intervallum $\pm \Delta$	$\pm 3,2$
Pontossági követelmény	$\pm 8,3 \%$
Szórás $\pm s$	$\pm 18,8$
Relatív szórás	48,9%

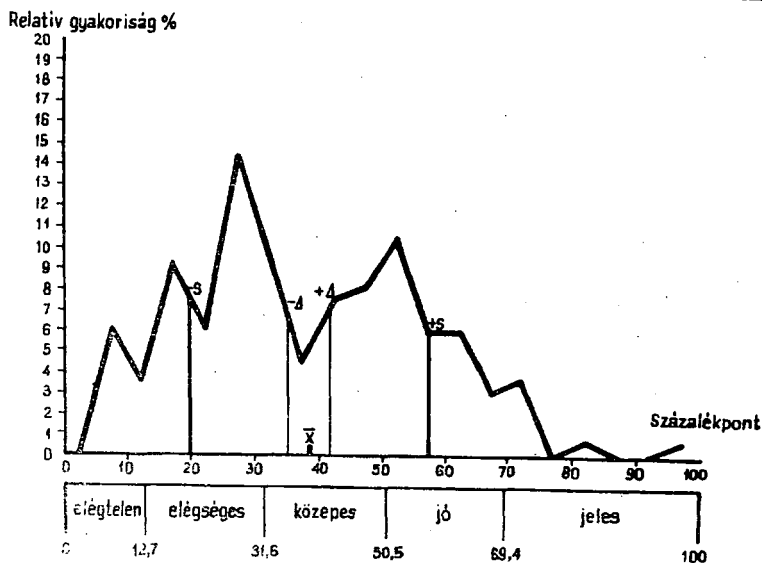
8. tábla

Eloszlás

% pont	Tanuló /%
0,1 - 5,0	0,0
5,1 - 10,0	6,0
10,1 - 15,0	3,7
15,1 - 20,0	9,0
20,1 - 25,0	6,0
25,1 - 30,0	14,2
30,1 - 35,0	9,7
35,1 - 40,0	4,5
40,1 - 45,0	7,5
45,1 - 50,0	8,2
50,1 - 55,0	10,5
55,1 - 60,0	6,0
60,1 - 65,0	6,0
65,1 - 70,0	3,0
70,1 - 75,0	3,7
75,1 - 80,0	0,0
80,1 - 85,0	0,7
85,1 - 90,0	0,0
90,1 - 95,0	0,0
95,1 - 100,0	0,7

ÁZI./C VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZLÁSA

5. ábra

9. tábla

Az I/D változat össze-
foglaló adatai

A tanulók száma	228
Átlag $\bar{x}$	49,6
Konfidencia intervallum $\pm \Delta$	$\pm$ 3,1
Pontossági követelmény	$\pm$ 6,2 %
Szórás $\pm s$	$\pm$ 21,2
Relatív szórás	42,8 %

10. tábla

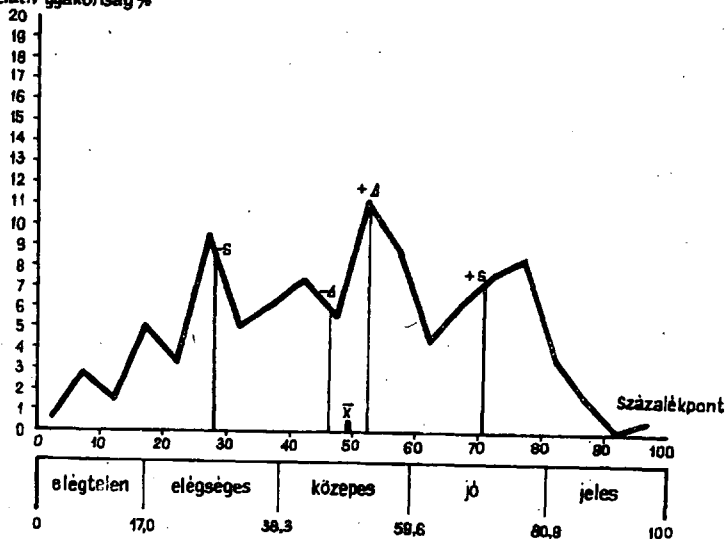
Elosztás

% pont	Tanuló / %
0,1 - 5,0	0,5
5,1 - 10,0	2,8
10,1 - 15,0	1,6
15,1 - 20,0	5,0
20,1 - 25,0	3,3
25,1 - 30,0	9,5
30,1 - 35,0	5,0
35,1 - 40,0	6,1
40,1 - 45,0	7,3
45,1 - 50,0	5,6
50,1 - 55,0	11,2
55,1 - 60,0	8,9
60,1 - 65,0	4,4
65,1 - 70,0	6,1
70,1 - 75,0	7,8
75,1 - 80,0	8,4
80,1 - 85,0	3,3
85,1 - 90,0	1,6
90,1 - 95,0	0,0
95,1 - 100,0	0,5

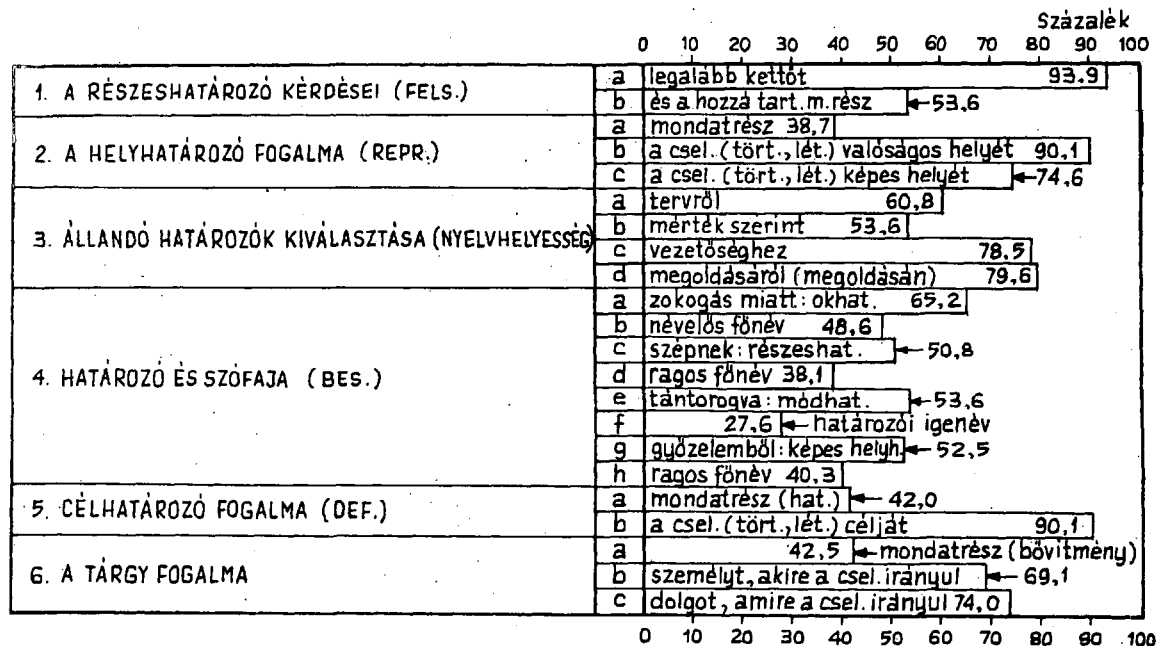
AZ I/D VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZLÁSA

6. ábra

Relatív gyakoriság %

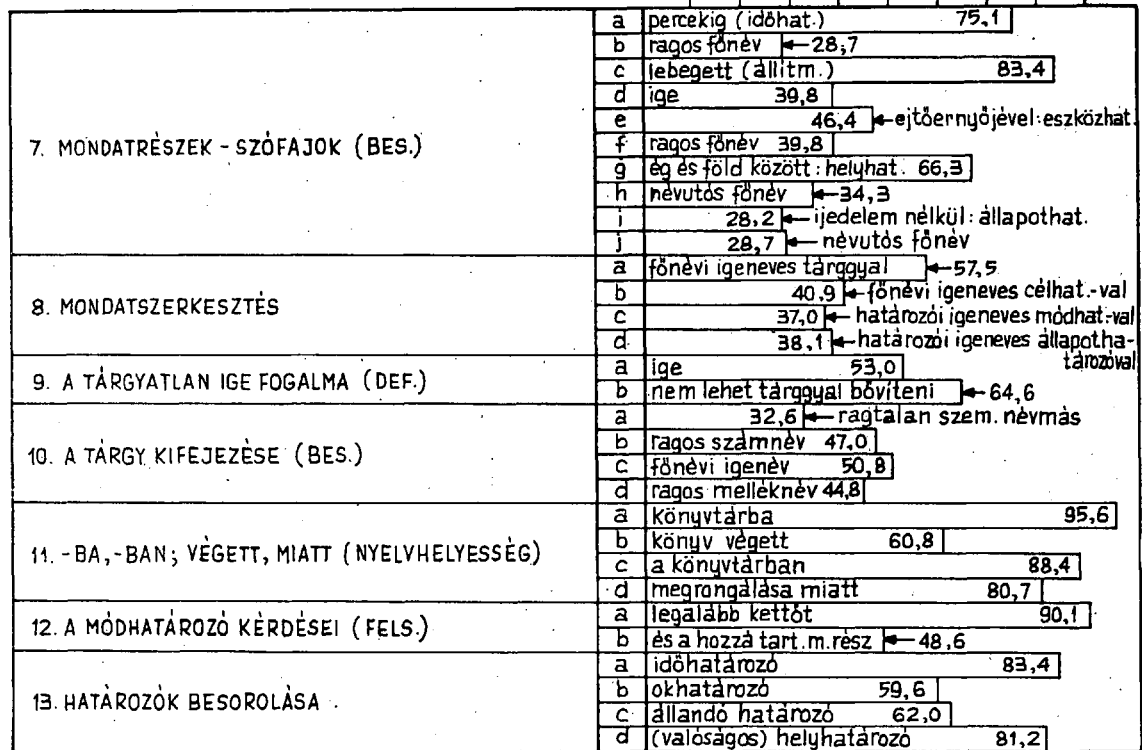
AZ I. A VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

(7. ábra folytatása)

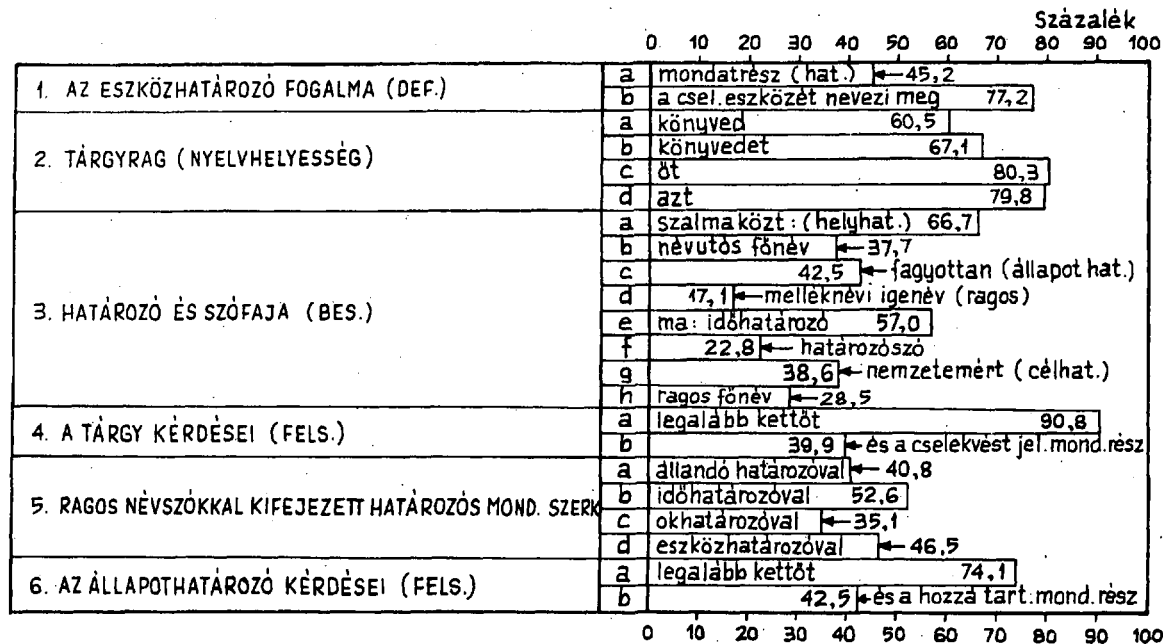
százalek

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

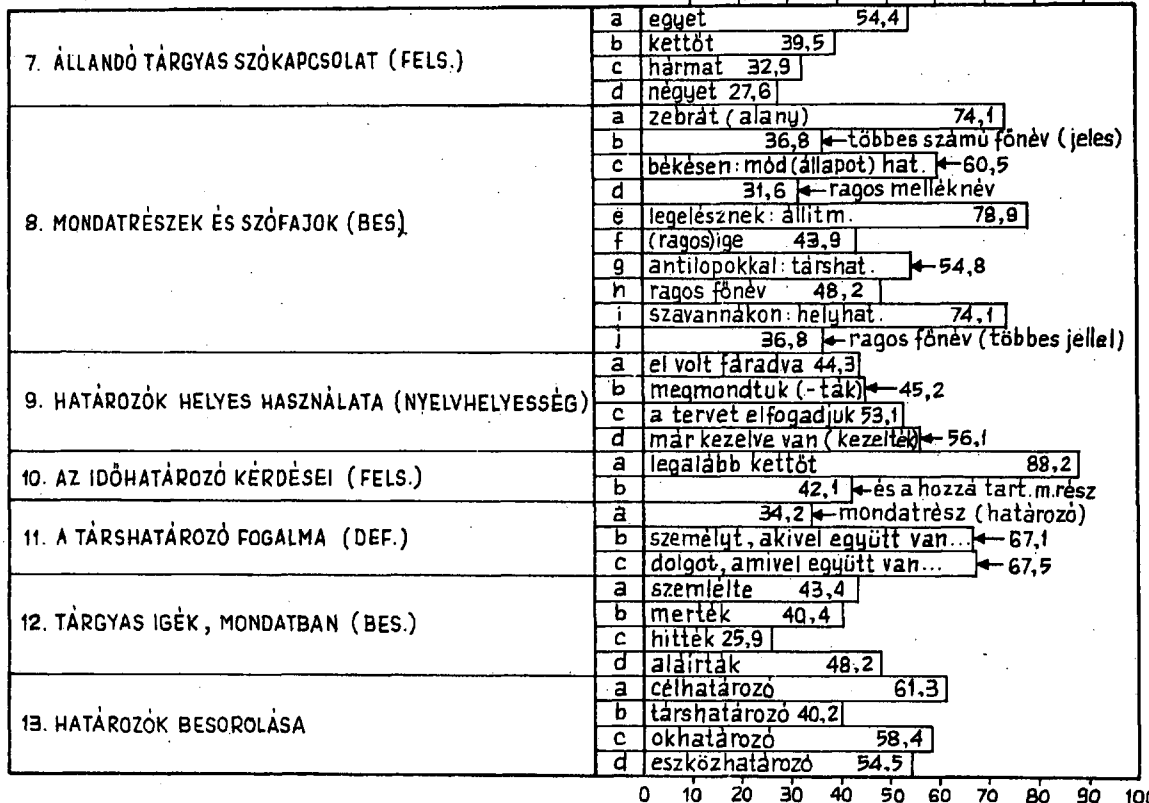

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

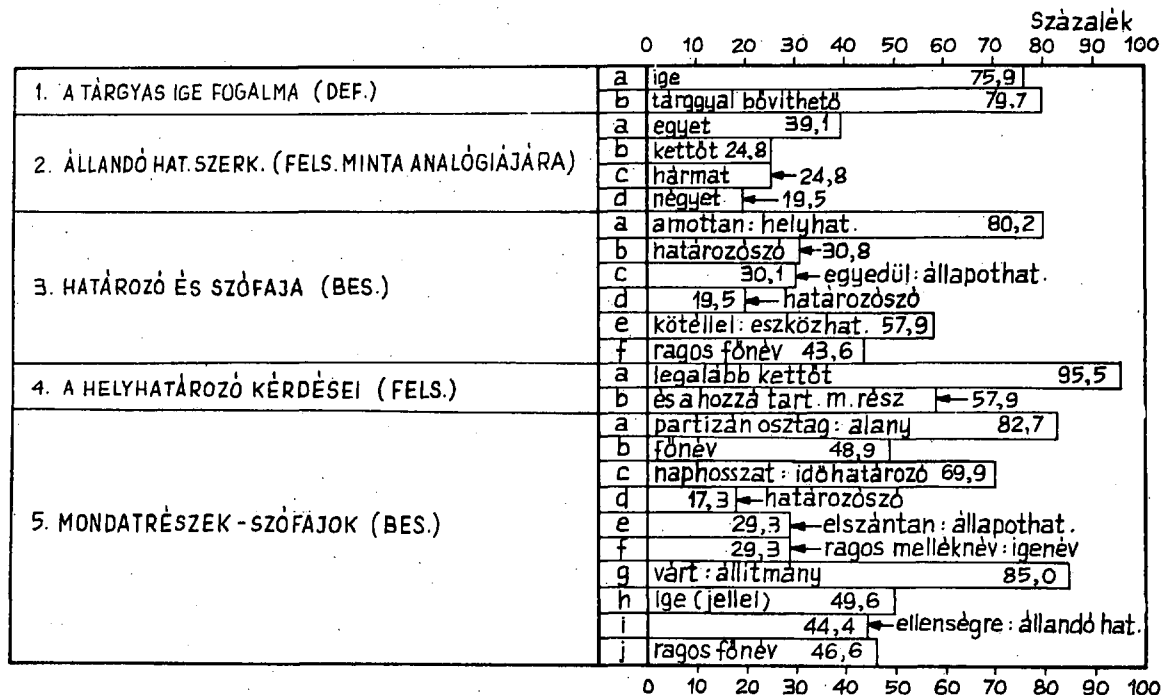
AZ I.B VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

AZ I. C VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

(9. ábra folytatása)

Százalek

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

6. IGENEVEK MONDATBELI SZEREPE (BES.)	a	alany	44,4
	b	célhatározó	41,4
	c	tárgy	64,7
	d	módhatározó	57,9
7. MONDATSZERKESZTÉS NÉVUTÓS NÉVSZÓVAL	a	helyhatározót	62,4
	b	időhatározót	49,6
	c	27,8 ← állapothatározót	
	d	okhatározót	61,7
8. MONDATOK ÁTALAKÍTÁSA HATÁROZOTT TÁRGYASRA	a	33,8 ← ... a kirándulást	
	b	31,6 ← ... a (ezt a) konzervet	
	c	32,3 ← ... a (ezt a) nagy ablakot	
	d	27,1 ← ... a kísérletet	
9. A MÓDHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	25,6 ← mondatrész (határozó)	
	b	cselekvés (tört., lét.) módját	94,7
10. A CÉLHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt	78,2
	b	és a hozzá tart. m. rész	50,4
11. A RÉSZESHATÁROZÓ FOGALMA	a	27,8 ← mondatrész (határozó)	
	b	személyt, akinek a részére	66,9
	c	dolgot, aminek részére	66,9
12. TÁRGY MONDATBAN (BES.)	a	22,6 ← nyelni (kettős tárgy)	
	b	világot (kettős tárgy)	83,5
	c	26,3 ← jöni (kettős tárgy)	
	d	anyját (kettős tárgy)	68,4
13. HATÁROZÓK BESOROLÁSA	a	helyhatározó	51,2
	b	állandó hat.	35,4
	c	részeshat.	42,3
	d	részeshat.	49,3

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

AZ I.D VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

10. ábra

Százalék

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

1. A HATÁROZÓ FOGALMA	a	mondatrész	39,9
	b	milyen körülményt fejez ki	57,9
2. A HATÁROZÓ ÉS SZÓFAJA (BES.)	a	éjszaka: (időhat.)	81,5
	b	időhatározószó	27,0
	c	(át) a városon: helyhat.	80,3
	d	(névutós) ragos főnév	48,3
	e	úgy: módhat.	61,2
	f	határozószó	32,0
	g	apámmal: társhat.	68,0
	h	ragos főnév	51,7
3. TÁRGYATLAN IGÉK, MONDATOKBAN (BES.)	a	szétoszlott	67,4
	b	összegyűlön	65,7
	c	esküszünk	50,0
	d	leszünk	47,2
4. TÁRGYAS SZÓKAPCSOLATOK SZERK. (ADOTT IGÉKKEL)	a	pl. megüli a lovat	55,1
	b	pl. ünnepet ül	25,3
	c	pl. megállja a helyét	42,7
	d	pl. állja a sarat	25,8
5. MONDATRÉSZEK - SZÓFAJOK (BES.)	a	középkorban: időhat.	86,5
	b	ragos főnév	51,1
	c	parasztfelkelők: alany	84,3
	d	főnév (tbsz. jellel)	47,2
	e	engedelményeket: (tárgy)	79,8
	f	ragos főnév	37,1
	g	vittak ki: állitm.	88,2
	h	ige (igekötös)	50,6
	i	maguknak: részeshat.	62,4
	j	ragos névmás	21,9

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

(10. ábra folytatása)

Százalék

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

6. MONDATKIEGÉSZÍTÉS ÁLLANDÓ HATÁROZÓKKAL	a	(mélto) bizalmára	73,6
	b	(hasonlít) enyémre (enyémhez)	82,0
	c	(vét) szabályok ellen	74,7
	d	33,7 ← (fogékony) matemat. iránt	
7. AZ ESZKÖZHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettő	87,1
	b	és a hozzá tart. m. rész	59,0
8. AZ ÁLLITMÁNY ALANYI ÉS TÁRGYAS RAG. (SZABÁLY REPR.)	a	nincs tárgya	61,8
	b	határozatlan tárgya van	51,7
	c	határozott tárgya van	61,8
9. HAT. SZÓVAL KIF. HATÁROZÓS MONDATOK SZERK.	a	időhatározó	64,0
	b	módhatározó	44,9
	c	30,3 ← állapothatározó	
	d	helyhatározó	43,3
10. A TÁRS. HATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	kivel? - kivel együtt?	91,0
	b	és a hozzá tart. m. rész	55,6
11. HATÁROZÓI IGENEVEK HELYES HASZNÁLATA (BES.)	a	ki van javítva	62,9
	b	lejárt	79,8
	c	be lesz zárva	47,8
	d	ki van kötve	65,7
12. AZ IDŐHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	20,2 ← mondatrész (határozó)	
	b	a cselekvés (tört., lét.) idejét	93,5
13. HATÁROZÓK BESOROLÁSA	a	állapothat.	32,4
	b	módhat.	42,3
	c	módhat.	36,3
	d	állapothat.	38,2

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

5. Az eredmények témánként

Kissé önkényes a témák szerinti felosztás: együtt tárgyaljuk az állitmányt és az alanyt, külön vesszük a tárgyat és a határozókat. A határozókról szóló ismeretek tudását nem fajtánkénti csoportosításban mutatjuk be, hanem az elméleti tudnivalók reprodukálási szintjét külön vizsgáljuk, majd azt vesszük sorra, hogy milyen eredményre jutnak a tanulók a különféle alkalmazási feladatokban.

Állitmány; alany

Már az 5. osztályban mértük e két mondatrész tudását. Az ott tanultakhoz a 7. osztályban csupán a szófajukra vonatkozó tények kapcsolódnak. Tekintettel arra, hogy a szófajtant a 6. osztályban tanulták a tanulók, nem látszott célszerűnek ezeket az ismereteket reprodukáltatnunk. Ezért e két mondatrész tudását csak alkalmazási feladatokban ellenőriztük. Az eredmény a 11. ábráról olvasható le.

Ezek szerint többé-kevésbé azonos szinten ismerik fel az állitmányt és az alanyt: az előbbi átlagosan a tanulók 84 %-a, az utóbbit 80 %-a találja meg a mondatban.

Összehasonlításképpen megemlítjük, hogy a 6. osztályban az utolsó mérőlapon is -bár nem volt tananyag- adtunk néhány mondatelemzési feladatot. Akkor 10 %-kal kevesebb tanuló sorolta helyhelyesen az állitmányt és az alanyt. Ha figyelembe vesszük, hogy akkor nem tanulták, hanem csaknem két évvel korábban /az 5. osztály elején/, a hetedikben meg részletesen foglalkoznak vele, ez a 10 % többlet aligha nevezhető jelentősnek. Igaz, a 80 %-os tudást általában jónak tekintjük. De ha abból a szemszögből nézzük a helyzetet, hogy a tanulók 15-20 %-a még a 7. osztályban sem találja meg a mondat igei állitmányát, valamint az alanyt, már korántsem olyan kedvező a helyzetkép.

Csupán megemlítjük, hogy az állitmány szófaját a tanulók 46 %-a adta meg helyesen /pedig mind ige volt!/, az alanyét pedig 44 százalékkuk; nem valami biztató tény a hatodikos nyelvtanulás hatékonyságáról!

- Igaz: a 6. osztályban, amikor a szófajokat tanulták, az állítmány szófaját átlagosan a tanulók 60 %-a, az alanyét 58 %-a ismerte fel helyesen. A feledés mértéke tehát nem is különösen nagy. /Kis rezignációval azt is mondhatnánk: persze, mert az sem volt sok, amiből feledhettek./

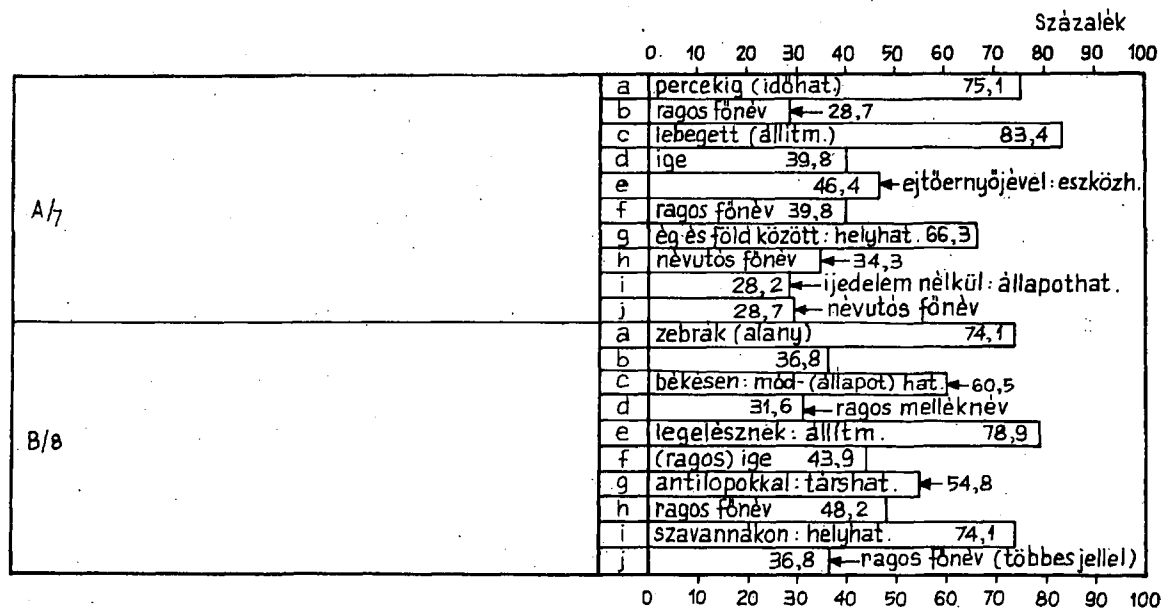
Tárgy

Elméleti ismeretek reprodukálását és alkalmazását kívánó feladatokat oldattunk meg a teszteken. Az eredmény a 11., 12. és részben a 13. ábrán láthatók.

A fogalom definiálásának, ill. a definíció reprodukálásának eredményei nem hoznak újabb általánosítható tapasztalatokat. Korábban /az 5. és a 6. osztályban/ is azt láttuk, hogy a megkülönböztető jegyeket a tanulók kétharmada - háromnegyede őrzi meg emlékezetében, míg a nemfogalmat kevesebb, mint 50 %; itt, a 7. osztályban is hasonló a helyzet. Hasonlóképpen a korábbi tapasztalatokat erősíti meg a mondatrészre kérdezést tartalmazó feladat: a kérdőszavakból csaknem mindenki tud legalább kettőt /itt is 91 %/, de a kérdésés másik lényeges részét alkotó mondatrész /ez esetben az állítmány/ már fele annyian sem foglalták bele a kérdésbe. Ezzel magyarázható, hogy a szokványos-tól eltérő esetekben a tanulók jelentős része nem találja meg a kérdezett mondatrészt /jelen esetben a tárgyat/. Ezt bizonyítja a C_{12} feladat: a $\bar{t}$ ragos főnévi tárgyat mindkét mondatban a tanulók több mint kétharmada megtalálta, a főnévi igenévvel kifejezett tárgyat viszont alig egynegyedük. Igaz, e mondatokban kettős tárgy volt, ami természetesen nehezíti a besorolást, de a kettős tárgyról is e témakörben tanultak a tanulók, sőt: arra a tényre, hogy lehet kettős tárgy is az elemezendő mondatokban, a feladat utasító - tájékoztató része utalt is.

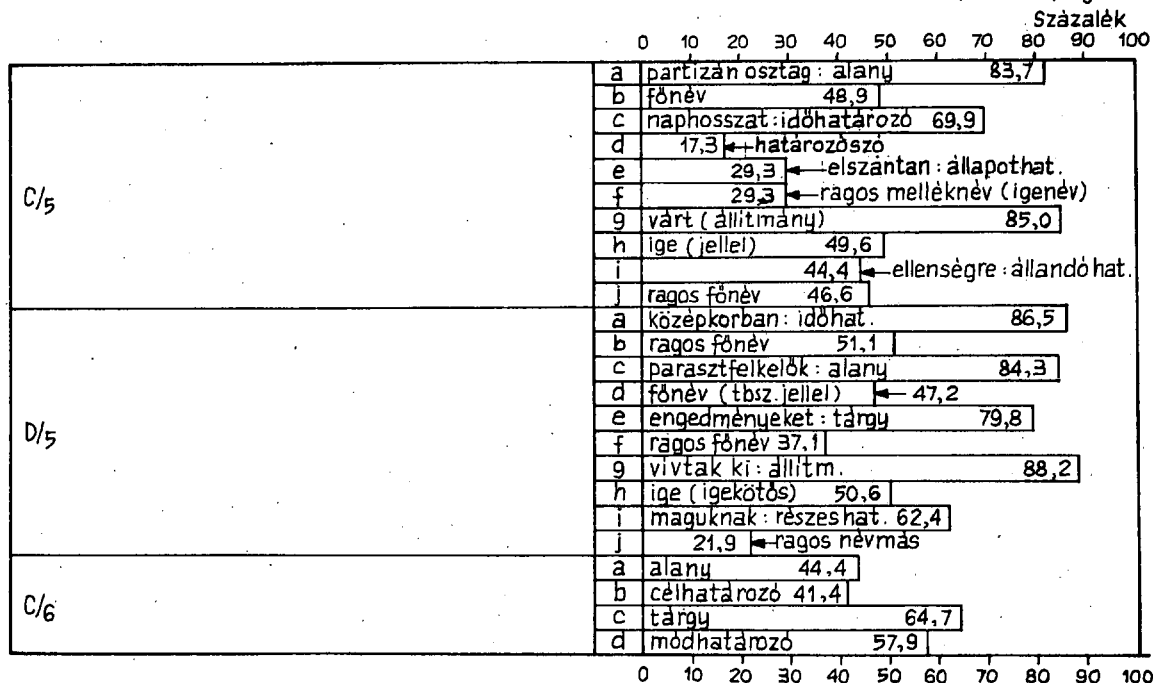
Gyenge az eredmény / 44 % helyes megoldás / abban a feladatban / A_{10} / is, ahol a megadott négy mondat aláhuzott tárgyról kellett megállapítani, hogy milyen nyelvi eszközökkel vannak kifejezve. Ennél is alacsonyabb szintű az eredménye / 32 %/ annak az átalakítási feladatnak / C_3 /, amelyben a határozatlan tárgyas mondatokat úgy kellett megváltoztatni, hogy tárgyük határozott legyen. Ezzel a némiképp összetettebb gondolkodást és nem egyszerű mechanikus - analógiás átalakítást kívánó feladattal tehát a tanulók kétharmada nem tudott megbirkózni.

MONDATRÉSZEK - SZÓFAJOK BESOROLÁSA

(11. ábra folytatása)

TÁRGY

12. ábra
százalék

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

A/6 A TÁRGY FOGALMA (DEF.)	a	42,5 ← mondatrész (bővítmény)
	b	személyt, akire a csel. irányul ← 69,1
	c	dolgot, amire a csel. irányul 74,0
B/4 A TÁRGY KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt 90,8
	b	39,9 ← és a csel. jel. mondatrész
	c	könnyed 60,5
B/2 TÁRGYRAG (NYELVHELYESSÉG)	b	könnyedet 67,1
	c	öt 80,3
	d	azt 79,8
A/10 A TÁRGY KIFEJEZÉSE (BES.)	a	32,6 ← ragtalan szem. névmas
	b	ragos számnév 47,0
	c	főnévi igenév 50,8
	d	ragos melléknév ← 44,8
C/8 MONDATOK ÁTALAKÍTÁSA HATÁROZOTT TÁRGYASRA	a	33,8 ← a kirándulást
	b	31,6 ← ... a (ezt a) konzervet
	c	32,3 ← ... a (ezt a) nagy ablakot
	d	27,1 ← ... kísérlet
C/12 TÁRGY MONDATBAN (BES.)	a	22,6 ← nyelni (kettős tárgy)
	b	világot (kettős tárgy) 83,5
	c	26,3 ← látni (kettős tárgy)
	d	anyját (kettős tárgy) 68,4
C/1 A TÁRGYAS IGE FOGALMA (DEF.)	a	ige 75,9
	b	tárggyal bővíthető 79,7
A/9 A TÁRGYATLAN IGE FOGALMA (DEF.)	a	ige 53,0
	b	nem lehet tárggyal bővíteni ← 64,6
	c	szemléltette 43,4
B/12 TÁRGYAS IGÉK, MONDATBAN (BES.)	b	mérték 40,4
	c	hitték 25,9
	d	aláírták 48,2
D/3 TÁRGYATLAN IGÉK, MONDATOKBAN (BES.)	a	szétosztott 67,4
	b	összeüldözött 65,7
	c	esküszünk 50,0
	d	leszünk 47,2
D/4 TÁRGYAS SZÓKAPCSOLATOK SZERKESZTÉSE (ADOTT IGÉKKEL)	a	pl. megáll a lovát 55,1
	b	25,3 ← pl. unnevet ül
	c	42,7 ← pl. megállja a helyét
	d	25,8 ← pl. állja a sarát
	a	egyet 54,4
B/7 ÁLLANDÓ TÁRGYAS SZÓKAPCSOLAT (FELS.)	b	kettőt 39,5
	c	hármát 32,9
	d	négyet 27,6
D/8 AZ ÁLLÍTM. ALANYI ÉS TÁRGYAS RAG. (SZABÁLY REPR.)	a	nincs tárgya 61,8
	b	határozatlan tárgya van ← 51,7
	c	határozott tárgya van 61,8

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

A további tesztfeladatok eredményei sem nyújtanak más, megnyugtatóbb képet: a tárgyas ige definícióját a tanulók háromnegyede jól reprodukálja /C₁ feladat/, a mondatban viszont csak 40 százalékuk sorolja be őket /B₁₂ feladat/. Valamivel kiegyensúlyozottabb a tárgyatlan igék tudása: reprodukálja a fogalmat /A₉/ kétharmaduk, besorolja a tárgyatlan igéket /D₃/ 59 százalékuk.

Az átlagot tekintve szinte teljesen azonos eredménnyel oldották meg a tanulók azt a két feladatot, amelyben tárgyas szókapcsolatokkal volt dolguk.

Az egyikben /B₇/ állandó tárgyas szókapcsolatokat kellett felsorolniuk emlékezetből. Itt nem kötötte őket semmiféle megadott ige. A sorok emlékezetben tartásának, ill. felidézésének ismert törvényszerűsége nyilatkozik meg itt is: egyet felidéz a tanulók több, mint fele, egy másodikat azonban már csak 40 %, egy harmadikat viszont csupán 33 %, s így csökken tovább a reprodukálók aránya a sor negyedik tagjáig 28 %-ra.

A másik feladat /D₄/ nem egyszerű emlékezetbe idézést kívánt, hanem megadott igékkel kellett tárgyas szókapcsolatokat szerkeszteni. Az emlékezetnek tehát komoly fogodzót adtunk azzal, hogy a tevékenység tárgyát nem a tanulónak kellett megkeresniük. De más oldalról kötöttebb a feladat, hiszen határozott logikai feltételeket tartalmazott. Ezért viszont a megoldás a gondolkodás fejlettségének a mutatója lehet.

A feladat így hangzott: "Szerkessz a felsorolt tárgyatlan igékkel egy-egy tárgyas szókapcsolatot, mégpedig a meg igekötővel, majd igekötő nélkül!" - Az igék: ül, áll.

Az első megállapítás az lehet, hogy a jó megoldások 38 %-os átlaga igen alacsony, annál is inkább, mivel konkrét anyaggal /két megadott igével/ volt dolguk a tanulónak. Ez az átlag úgy alakult ki, hogy az igekötős alakokkal mindkét ígéhez körülbelül kétszer annyian /55,1 %, ill. 42,7 %/ tudtak tárgyas szókapcsolatot szerkeszteni, mint az igekötő nélkülihez /25,3 %, ill. 25,8 %/.

Mi lehet ennek a jelenségnek az oka? - Valószínű, hogy a feladat lényegéből fakad, s akkor a következőkre gondolhatunk:

a/ A tárgyatlan ige, így a feladatban szereplő ül és áll is általános; folyamatot fejez ki. Ezt megragadni nehezebb, mint az egyedit, a konkrétat.

b/ A meg igekötő perfektuál, konkrétá teszi az általános cselekvést /történést, folyamatot/, általa tárgyassá válnak az igék. Tárgyas ígéhez tárgyas szerkezetet alkotni természetesebb, egyszerűbb, ezért könnyebb ez a feladat; csupán egy /jelentésével odaillő/konkrét tárgyat kell találni hozzá.

c/ Igekötő nélkül viszont – mint jeleztük – az ige jelenése absztrakt – általános, tárgyas szókapcsolat is csak úgy jöhet létre vele, ha általános tárgyat fűzünk hozzá. Ez tehát erősebb elvonatkoztatást, absztrakciót tételvez fel, mint az előbbi. Ezért lehet próbaköve a gondolkodásnak.

Ezt a próbát – mint láttuk – igen gyengén állták ki a hetedikés tanulók.

Határozók

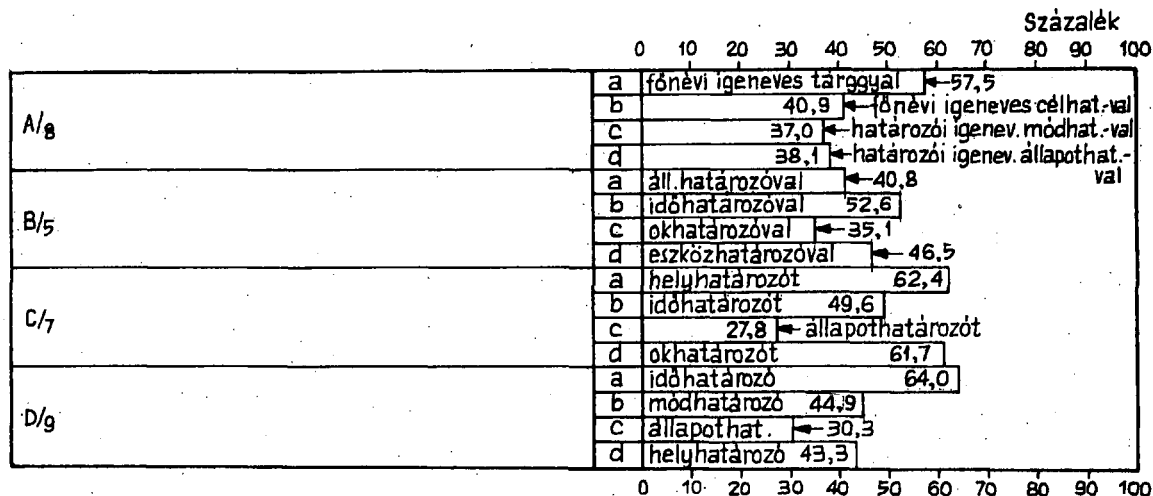
Az elméleti ismeretek reprodukálási szintjét a 14. ábrán szemléltettük.

Csaknem minden határozó fogalmi definíciójára rákérdeztünk. Az eredmény itt sem utal új jelenségekre: a nemfogalmat, a genuszt a tanulók egyharmada tudja, a megkülönböztető jegyeket háromnegyedük reprodukálja pontosan. Elégé feltűnő a szórás: az egyes határozók megkülönböztető jegyeinek tudása között közel 30 %-os eltérés is észlelhető. Talán az a magyarázata ennek a jelenségnek, hogy az újonnan tanult határozófajták fogalmi jegyei még nem szilárdultak meg eléggé; leggyengébben ugyanis a társ- és részeshatározó fogalmi jegyeit tudták: korábbi tanulmányaikban /az alsó tagozaton és az 5. osztályban/ ezekkel még nem foglalkoztak.

A másik fajta reprodukálási feladatban felsorolást kértünk számon. Minden határozófajta kérdőszavaiból kettőt országos átlagban a tanulók 87 %-a sorol fel. Legalacsonyabb az átlag az állapothatározónál, de ez is 74 %.

A kérdőszó azonban önmagában általában nem elegendő a határozók felismeréséhez /ill. általában semmiféle mondatrész felismeréséhez/, hanem szükséges a kérdésbe azt a mondatrészt is belefoglalni, amelynek a határozója a keresett mondatrész. Ezért tartjuk jelentősnek, hogy a kérdésbe belefoglalják-e a tanulók ezt a mondatrészt is.

MONDATSZERKESZTÉS

Nos, ezt csak a tanulók 51 %-a teszi meg. - Persze, ez sem jelent új információt, hisz a többi mondatrész tudásának mérésekor, az előző osztályokban is ezt tapasztaltuk. Olyan típus-hiba ez tehát, amelyre valószínűleg az iskolarendszer minden fokán gondolnunk kell.

A C_2 feladatban négy állandó határozós szerkezetet kellett felsorolniuk a tanulóknak úgy, hogy a tennivalót nem fogalmi-absztrakt síkon jelöltük meg, hanem analógiás konkrét utasítással: "Soroljatok fel két igét és két melléknevet, melyekhez állandóan ugyanaz a rag vagy névutó kapcsolódik! /Igy pl.: bússzke valamire./" - Az eredmény lehangoló: egyetlen szerkezetet is csak 39 %-uk ad meg, kettőt - hármat egyegyedűk, négyet pedig egyötödük. Azért tekintjük nagyon kedvezőtlennek ezt a képet, mert az efféle szerkezetek fontos alkotóelemei nyelvünknek: a mondanivaló pontos, változatos, árnyalt kifejezése céljából nélkülözhetetlen fordulatai az egyéni szókészletnek is. A szókincsfejllesztő gyakorlatok során ezekre is szükséges figyelmet fordítanunk.

Egy, a tárgy tudásának ellenőrzésére alkalmazott feladat-típust a határozók besoroltatása céljából is felhasználtunk. Négy mondatban aláhúztuk a határozót; az volt a feladat, hogy sorolják be a megfelelő határozófajtába. /15. ábra/ Jó megoldást átlagosan a tanulók 50 %-a ad, de elég nagyok az eltérések az egyes határozófajták besorolásának eredményében. Az átlagnál jóval gyengébben sikerült a mód-, állapot-, társ- és részeshatározó besorolása. Mind a négy fajtát ujonnan tanulták a hetedikben.

Vegyük szemügyre újból a 11. ábrát, és emeljük ki a határozók besorolásának eredményeit! - A határozófajták besorolása nem egészen 60 %-os átlaggal történt. 20 %-kal kevesebben sorolják be a határozókat a megfelelő szófajkategóriákba. - Mélyen átlagon aluli az állapothatározó tudása, de erősen átlag alatti az eszköz és az állandó határozóé is.

Az eddigi elemzés azt mutatta, hogy jelentős különbségek vannak egyrészt az elméleti tudás és a gyakorlati alkalmazás /ezen belül a kognitív és az operatív feladatmegoldás/, másrészt a különféle határozófajták tudása között. Tanulságosnak ígérkezik az összes tesztfeladat eredményei alapján egy

A HATÁROZÓ FOGALMA, KÉRDÉSEI

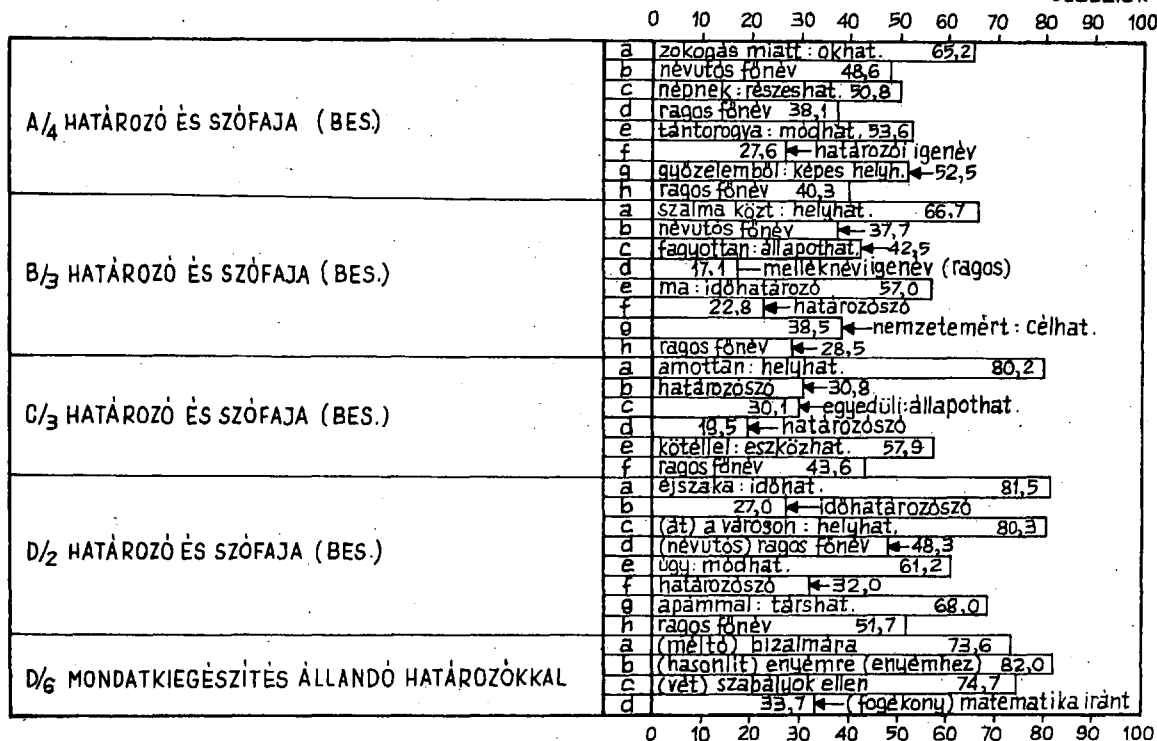
14. ábra
Százalék

		0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
D/1 A HATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	mondatrész	39,0									
	b	vmilyen körülményt fel. ki								57,9		
A/2 A HELYHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	mondatrész	38,7									
	b	a csel. (tört., lét.) valóságos helyét								90,1		
	c	a csel. (tört., lét.) képes helyét								74,6		
C/4 A HELYHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt								95,5		
	b	és a hozzá tart. mondatrész								57,9		
D/2 AZ IDŐHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	20,2 mondatrész (határozó)										
	b	a cselekvés (tört., lét.) idejét								93,5		
B/10 AZ IDŐHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt								88,2		
	b	42,1 és a hozzá tartozó m. rész										
A/5 A CÉLHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	42,0 mondatrész (határozó)										
	b	a cselekvés (tört., lét.) célját								90,1		
C/10 A CÉLHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt								78,2		
	b	és a hozzá tart. m. rész								50,4		
B/1 AZ ESZKÖZHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	m. rész (határozó)								45,2		
	b	a csel. eszközt nevez meg.								77,2		
D/7 AZ ESZKÖZHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt								87,1		
	b	és a hozzá tart. m. rész								59,0		
B/11 A TÁRSHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	34,2 mondatrész (határozó)										
	b	személyt, akivel együtt van...								67,1		
	c	dolgot, amivel együtt van...								67,5		
D/10 A TÁRSHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	kivel? - kivel együtt?								91,0		
	b	és a hozzá tart. m. rész								55,6		
C/11 A RÉSZESHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	37,8 mondatrész (határozó)										
	b	személyt, akinek részére								66,9		
	c	dolgot, aminek részére								66,9		
A/1 A RÉSZESHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt								93,9		
	b	és a hozzá tart. m. rész								53,6		
C/9 A MÓDHATÁROZÓ FOGALMA (DEF.)	a	25,6 mondatrész (határozó)										
	b	cselekvés (tört., létezés) mondját								94,7		
A/12 A MÓDHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt								90,1		
	b	és a hozzá tart. m. rész								48,6		
B/6 AZ ÁLLAPOTHATÁROZÓ KÉRDÉSEI (FELS.)	a	legalább kettőt								74,1		
	b	42,5 és a hozzá tart. m. rész										
C/2 ÁLLANDÓ HATÁROZÓS SZERKEZETEK (FELS. MINTA ANALÓGIÁJARA	a	egyet								39,1		
	b	kettőt								24,8		
	c	hármát								24,8		
	d	négyet								19,5		

HATÁROZÓ ÉS SZÓFAJA

15. ábra

Százalék

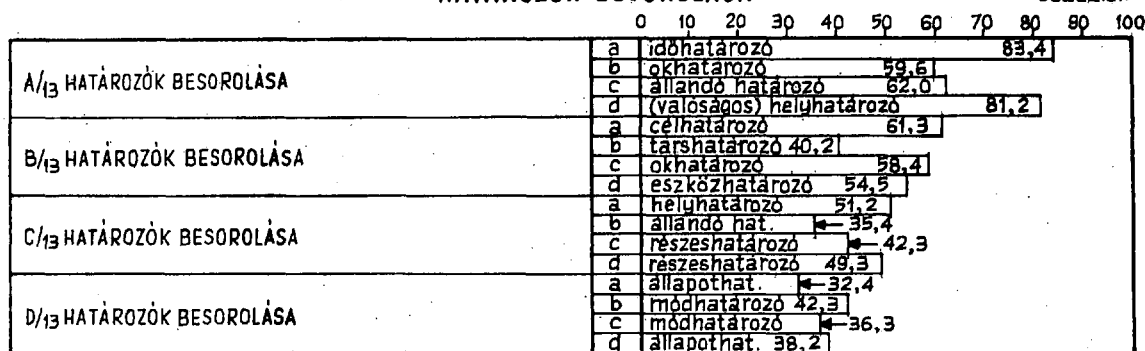

HATÁROZÓK BESOROLÁSA

16. ábra

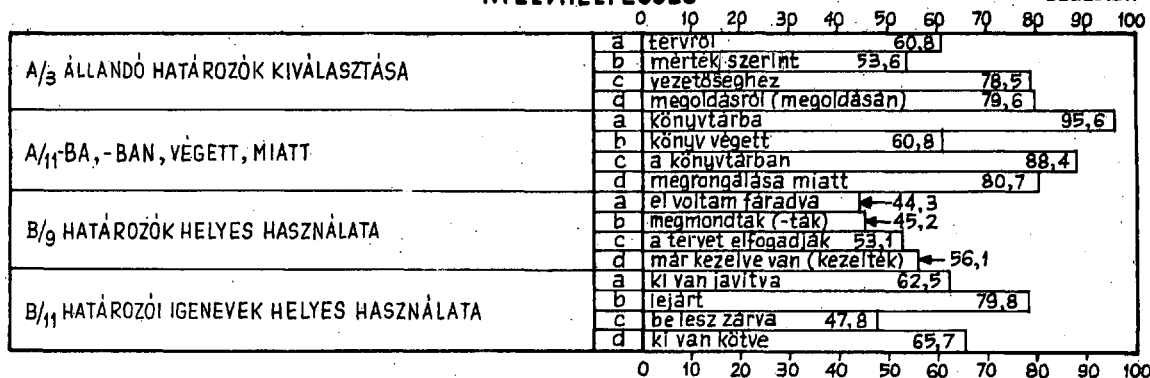
Százalék

17. ábra 79

NYELVHELYESSEG

Százalék

általánosabb összehasonlítást is végeznünk a fenti szempontok szerint. /A százalékos adatok itt is a helyes megoldást adó tanulók arányát jelentik/. Bemutatjuk azt is, hogy az átlagok alapján az egyes határozók hányadik helyet foglalják el a rangsorban. /11. tábla/. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy az összehasonlítás nem ad szignifikáns eredményeket, hiszen ahhoz minden feladattípusból jóval többet kellett volna megoldatnunk, mint amennyire a témazáró mérőlapok lehetőséget nyújtanak. Így adataink a tendenciát, a legfőbb jellegzetességet jelzik csupán. Az persze azért a 11. tábla adatai alapján is eléggé meggyőzőnek, egyértelműnek látszik, hogy legjobban az idő- és a helyhatározót tudják hetedikeseink, a legkevésbé pedig az állapot- és az állandó határozót.

A határozók tudása /Összehasonlítás/

11. tábla

Határozó-fajta	Besorolás /Kognitív alkalmazás/		Egyéb alkalmazás /operatív alk./		Összes alkalmazási feladat		Elméleti és gyakorlati feladat együtt	
	%	Rangpozíció	%	Rangpozíció	%	Rangpozíció	%	Rangpozíció
Helyhat.	69,1	2.	52,8	3.	65,8	2.	68,3	2.
Időhat.	75,6	1.	55,4	2.	68,8	1.	68,4	1.
Móthat.	51,9	7.	40,9	6-7.	49,2	7.	54,9	8.
Állapothat.	33,5	10.	32,9	8.	32,9	10.	37,1	10.
Okhat.	61,1	4.	48,4	4.	56,0	3.	57,6	5.
Célhat.	67,2	3.	40,9	6-7.	45,6	9.	56,1	7.
Eszközhat.	52,9	6.	46,5	5.	51,3	5.	59,3	4.
Társhat.	54,3	5.	-	-	54,3	4.	60,4	3.
Részeshat.	51,2	8.	-	-	51,2	6.	57,5	6.
Állandó h.	47,7	9.	66,0	1.	46,7	8.	46,2	9.

II. FEJEZET

"A jelzők" c. téma1. Az egység ismeretanyaga

Tekintettel arra, hogy a fogalmak strukturáját már bemutatottuk /2. ábra/, itt rögtön a fogalmak jegyeit tartalmazó, tanítandó tények számbavételét kezdjük.

- 1. a jelzett szó minőségét
    - 2. külső tulajdonságát
    - 3. belső tulajdonságát
    - 4. helyzetét
    - 5. nagyságát
    - 6. sorban elfoglalt helyét
  - 7. kérdései
    - 8. milyen? és a jelzett szó
    - 9. melyik? és a jelzett szó
    - 10. mekkora? és a jelzett szó
    - 11. hányadik? és a jelzett szó
- I.
- MINŐSÉGGJELZŐ
  - 12. a jelzett szó előtt áll
  - 13. a jelzett szó ragjait, jeleit nem veszi fel
  - 14. kivétel
    - 15. ez
    - 16. az
    - 17. ugyanez
    - 18. ugyanaz
  - 19. kifejezhető melléknévvel
  - 20. kifejezhető főnévvel
  - 21. kifejezhető névmással
  - 22. kifejezhető sorszámnévvel
  - 23. a melléknévi jelző előtt állhat határozott névelő
  - 24. a jelző és a jelzett szó között nem állhat határozott névelő

Megjegyzés: Megtévessztő a megfogalmazás azzal, hogy a jelző előtti névelő használatával kapcsolatosan csupán a határozott névelőről tesz a könyv említést.

- II.
MENNYISÉGJELZŐ
- 1. a jelzett szó mennyiségét fejezi ki
  - 2. kérdései — { 3. hány? és a jelzett szó
4. mennyi? és a jelzett szó
  - 5. a jelzett szó előtt áll
  - 6. a jelzett szó toldalékait nem veszi fel
  - 7. jelzett szava egyes számú
  - 8. kifejezhető számnévvel
  - 9. kifejezhető számnévi névmással
  - 10. kifejezhető főnévvel
  - 11. kifejezhető melléknévvel

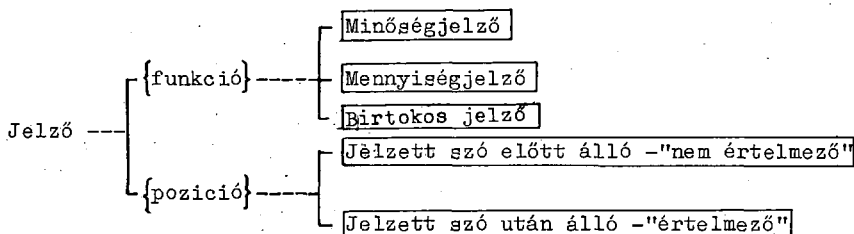
Megjegyzés: A gyengébb tanulókat zavarba hozhatja a kétféle jelölés: a minőségjelzőnél azt közli a tankönyv, hogy nem veszi fel a jelzett szó ragjait és jeleit; itt, a mennyiségjelzőnél, ugyanezt a tényt úgy fogalmazza meg, hogy nem veheti fel a jelzett szó toldalékait. Nem biztos, hogy a tanulók általában azonosítják a toldalék fogalmát a rag és a jel fogalmával /Ráadásul: toldalék a képző is, és ez itt szóba sem jöhet./ Ez a dilemma annál inkább valós, mert -mint tudjuk- a tananyagcsökkentés következtében az 5. osztályban nem tanítjuk a toldalékok fogalmát.

- III.
ÉRTELMEZŐ
- 1. minőségjelző, vagy
  - 2. mennyiségjelző
  - 3. követi a jelzett szót
  - 4. felveszi a jelzett szó jeleit és ragjait
  - 5. beszédben előtte kis szünet
  - 6. írásban előtte vessző

Megjegyzés: A tanítandó fogalmak strukturájában /2. ábra/ nem tüntettük fel az értelmezőt, mert lényegét tekintve nem külön fajta: vagy minőségjelző, vagy mennyiségjelző. Illetőleg ha mint nyelvtani fogalom van értelmező, akkor kell lennie egy eddig meg nem nevezett válfajának /a "nem értelmező"-nek/ is. Ilyen formán a jelző fogalmának strukturája ugy alakulna, hogy két felosztási alappal jönnének létre részzhalmazai; e két felosztási alap: az ismert funkció, valamint a -jobb híján másképp nem nevezhető- pozíció. Ábrázolni pedig így lehetne:

A jelző fogalmának strukturája

18. ábra

Ez azonban így nem ment át a köztudatba. Valószínűleg azért, mert ez a rendszer több szempontból kifogásolható:

1. Az elnevezés nem megfelelő, tekintettel arra, hogy az általános, a szokványos a "nem értelmező", a különös pedig az "értelmező". Elfogadott terminusza tehát csak a különösnek van. - Nem ismeretlen jelenség, hogy a hiányzó megnevezést a meglévő tagadásával pótoljuk a szorosan összefüggő, egymással ellentétes jelenségek megnevezésére. /Lásd pl. a kémiában: fémek - nem fémek/; de ilyenkor az általánosnak van konvencionális neve, és a különöst nevezzük meg ennek tagadásával, s nem fordítva, mint ebben az esetben lenne.

2. Vitatható a "pozíció" is mint felosztási alap. - Valóban az a leglényegesebb eltérés az értelmező minőség /mennyiség/ jelző és a "közönséges minőség /mennyiség/ jelző között, hogy az értelmező a jelzett szó után áll?

E megnyugtatóan meg nem oldott problémák miatt nem tettük fel a 2. ábrán a tanítandó fogalmak strukturájában az értelmezőt. De mert tanítjuk, így a róla tanítandó tényeket itt mégis csak számba kell vennünk, s tudását a mérőlappal ellenőriznünk kell.

IV.

BIRTOKOS JELZŐ -----

- 1. a jelzett szó birtokosát nevezi meg
- 2. a jelzett szót birtokszónak nevezzük
  - 4. kinek? és a határozott névelős birtokszó
- 3. kérdései--
  - 5. minek? és a határozott névelős birtokszó
- 6. kifejezhető főnévvel
- 7. kifejezhető főnévi névmással
- 8. többnyire megelőzi a birtokszót
- 9. a birtokszót megelőző birtokos jelző lehet ragtalan
- 10. a birtokszót megelőző birtokos jelző lehet -nak, -nek ragos
- 11. a birtokszót követő birtokos jelző mindig -nak, -nek ragos
- 12. a többszörös birtokos kifejezés utolsó birtokos jelzője mindig -nek, -nek ragos
- 13. a birtokszón birtokos személyrag utal a birtokos számára és személyére

V.

HALMOZOTTMONDATRÉSZ -----

- 1. azonos mondatrészből kettő
- 2. azonos mondatrészből több
- 3. minden mondatrész lehet halmozott
- 4. kapcsolhatók kötőszóval
- 5. kapcsolhatók kötőszó nélkül
- 6. kötőszó nélküliek között vessző

Megjegyzés A halmozott mondatrész fogalma sem került bele a 2. ábrán közölt fogalmi strukturába. Az ok: az értelmezőhöz hasonlóan, tisztázatlan ennek a fogalomnak is a rendszerbe illesztése.

A tanítandó szabályok:

1. A minőségjelző toldalékolása
2. A mennyiségjelző toldalékolása
3. A mennyiségjelző és jelzett szagának egyeztetése
4. Az értelmező helyesírása
5. A birtokos jelző ragjának használata
6. A birtokos jelzős szerkezet szórendje
7. A birtokra utalás
8. A jelzők használatáról szóló nyelvhelyességi szabály

Tanítandó tevékenységek:Besorolás, csoportosítás, osztályozás

Minőségjelző szófajának megállapítása

Minőségjelzők csoportosítása a szerint, hogy milyen mondatrészt bővítenek

Mondatелемzés mennyiségjelzők besorolásával

Mennyiségjelzők csoportosítása aszerint, hogy milyen mondatrészt bővítenek

Az egy szó szerepe két mondatban /Mennyiségjelző, névelő/
Értelmezők besorolása költeményekből

Mondatелемzés mondatrészek szerint; birtokos jelzők besorolásával

Mondatokból -nak, -nek végű szavak mondatrész-funkciójának megállapítása

Mondatелемzés halmozott mondatrészek kiemelésével

Példák gyűjtése, alkotása

Állandó minőségjelzős kapcsolatok gyűjtése

Minőségjelzős kifejezések gyűjtése Arany-versből

Mennyiségjelzős kifejezések gyűjtése a fizikakönyvből

Elemekre bontás

Birtokos jelzős összetett szavak birtokos jelzős kifejezésekre bontása

Magyarázat /jelentés, szabály/ stb., indoklás

Névszói állítmány és minőségjelző megkülönböztetésére
Tőszámnév használatának helytelensége minőségjelzői
funkcióban

Mondatrészek közötti vesszők alkalmazásának indoklása
/Halmozott mondatrészek!/
.

Átalakítás

Számjegyek átírása betűvel
Mondatok jelzős kifejezéseinek értelmezős szerkezetekké
alakítása

A birtokosra utalás hiánya miatt félreérthető szöveg
átfogalmazása egyértelművé

Mondatalkotás, szerkezetek alkotása, fogalmazása

Mondatalkotás a társadalmi munka és a szabad idő jelzős
kifejezéseivel

Csekklap kitöltése meghatározott összegről

Adott szavakból többszörös birtokos jelzős szerkezet
alkotása

Fogalmazás egy gépről, alkatrészei és működése leírásával
/a birtokos jelző gyakorlására/

Fogalmazás Egy ember az utcán címmel, találó jelzők alkal-
mazása

Öt egyszerű mondat alkotása, mindegyikben más, megadott
mondatrész halmozásával

Összetett feladatok

Megadott szóalakok bővítése ez, az minőségjelzővel, majd
mondatalkotás a keletkezett szerkezettel

Tőmondat szerkesztése adott melléknév és főnév felhasz-
nálásával, utána jelzős szerkezetek alkotása velük, végül
mondatszerkesztés a jelzős kapcsolatokkal

Jelzős kifejezések átalakítása értelmezős kifejezésekké,
majd mondatalkotás

Adott főnévpárok birtokos jelzős szerkezetek alkotása,
majd annak megállapítása, hogy mely esetekben lehet a
szópárok tagjainak szerepcseréjével is értelmes birtokos
jelzős szerkezetet alkotni

A "sapkám - az én sapkám" -féle kifejezések használatának magyarázata; a különbségek illusztrálása mondatba foglalásukkal

A j hangot jelölő betű kihagyásával leírt szavak hiányzó betűjének pótlása és egyes szám 3. személyű birtokos személyragos alakjának leírása

A j hangot jelölő betű kihagyásával megadott szavak kiegészítése a megfelelő betűvel, e szavak bővítése birtokos jelzővel, majd mondatalkotás e szerkezetekkel

Mondatelemzés mondatrészek szerint, a jelzők stíláriis szerepének magyarázatával

Meghatározott melléknévi utótagu összetett melléknevek gyűjtése és mondatba foglalása

Hiányzó melléknévi végződések /-ú,ü/ pótlása szövegben; helyesírási magyarázat

Olyan melléknevek gyűjtése, amelyek előtagja főnév, utótagja az egészséges, egyenés, éles, erős stb. melléknév; közülük hárommal mondatalkotás úgy, hogy lehetőleg mindegyik más mondatrész szerepét töltsse be.

Teljes mondattal válasz adása a "Mely számokkal oszthatjuk a 81-et?" kérdésre, a számok számjegyekkel írása, a számjegyek toldalékolása; a halmazott mondatrészek besorolása

	Besorolás, csoportosítás, oszt. Kiegészítés	Példák gyűjtése, alkotása	Elemekre bontás	Magyarázat	Átalakítás	Mondatalkotás, fogalmazás	Összetett	Összes
Minőségjelző	2	2		3		2	5	14
Mennyiségjelző	3	1		1	1	1		7
Birtokos jelző	1		1		1	2	4	9
Értelmező	1				1		2	4
Halmazott mondat- részek	2			1		5	1	9
ÖSSZES	9	0	3	1	5	3	10	43

2. A mérőlapok és a javítókulcsok

Témazáró mérőlap

A/ változat

Általános iskola

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

MONDATRÉSZEK II.

1. Válaszolj! Mi a jelző: .....

.....

.....

a	b	c	d	
1	1	1	2	

2. Alkoss olyan egyszerű mondatokat, amelyekben a
vidám melléknév

a/ állapothatározó .....

b/ értelmező .....

c/ állítmány .....

szerepét tölti be!

A felsorolt mondatrészeket jelöld a szokásos módon!

a	b	c	d	
1	3	1		

3. Hasonlítsd össze a mondatpárokat! Állapítsd meg,
hogy az aláhúzott szavak melyik mondatrész szere-
pét töltik be! A mondatrész nevét és fajtáját írd
a kérdéses szavak alatti vonalraa/ Az elefánt ujjongjáró.   b/ Az elefánt ujjongjáró állat.

.....

c/ Jóízű táplálék az osztriga.   d/ Az osztriga jóízű.

.....

a	b	c	d	
2	2	2	2	

4. Az alábbi mondatok könnyen félreérthetőek. Lásd el a birtokos jelzőket megfelelő raggal ott, ahol szükségesnek tartod! Írd a ragos birtokos jelzőket a mondatok után található pontozott vonalakra!

a/ Tegzes Feri, az űrs krónikása ötletét mindenki helyeselte . . . . .

b/ Kitüntették Kiss Klárit, a Zrinyi Ilona úttörő-csapat Mókus űrse vezetőjét . . . . .

c/ Hosszan tartó tapssal jutalmazták László és István, az iskola versenyzői győzelmét . . . . .
 . . . . .

d/ Piri és Jutka, e kettő megsegítése nagy gondot jelentett az űrs számára . . . . .

a	b	c	d	
3	2	3	2	

5. Mi a jellemző a birtokos jelzős kifejezésre? Válaszd ki a helyes megállapításokat, és karikázd be őket!

a/ A birtokos jelző { megelőzi a birtokszót.
 vagy követi.

b/ Ha megelőzi, lehet { ragtalan
 -nak, -nek ragos.

c/ Ha követi, { mindig -nak, -nek ragja van.
 mindig ragtalan.

d/ A birtokszóhoz { nem fűzünk ragot.
 a birtokos számára és személyére
 utaló birtokos személyragot fűzünk.

a	b	c	d	
1	1	1	1	

6. Válaszolj!

- a/ Minek nevezzük a birtokos jelzős kifejezés tagjait?
Írd alájuk a kipontozott vonalakra!

Pl.:   az üzem   kapuja
                 a gyárnak   a gépei
                 ↓   ↓

.....

- b/ Ha egy birtokszónak többszörös /két/ birtokos jelzője van, rendszerint melyiket látjuk el raggal?
- .....

a	b	
2	1	

7. Hogyan kérdezzük a mennyiségjelzőre? Sorold fel!

.....

a	b	
1	1	

8. Elemezd mondatrészek szerint az alábbi mondatot, majd ábrázold sémával vagy nyilazással a mondatrészek egymással való összefüggését!

S van tolongás és új öröm Budában. /Vörösmarty/

a	b	c	d	e	
2	2	3	3	3	

9. Szerkessz egy-egy rövid mondatot, amely jelzős kifejezést is tartalmaz – az alábbi utasítás szerint!

/A jelzőt és a jelzett szót húzd alá a mondatban!/

- a/ Minőségjelző melléknévvel kifejezve: .....
- .....

- b/ Mennyiségjelző számnévi névmással kifejezve:
- .....

- c/ Értelmező sorszámnévvel kifejezve: .....
- .....

a	b	c	
2	2	2	

7/2. A

10. A felsorolt szóalakokat bővítsd ki az vagy ez minőségjelzővel!

..... a tollat ..... a könyvvel.
a/ b/

a	b	
2	2	

11. Szerkessz olyan egyszerű mondatot, amelyben az állítmányt halmozott célhatározóval bővíted! A halmozott mondatrészeket kötőszóval kapcsold össze! /A kérdéses mondatrészeket jelöld a szokásos módon!/
.....
.....

a	b	
3	3	

12. A következő mondatból válogasd ki a jelzős kifejezéseket, majd töltsd ki velük az alábbi táblázatot!

A sarki csér évente kétszer 17 000 km-t repül.

Jelző   Jelzett szó   A jelző fajtája   A jelző szófaja

a/..... b/..... c/..... d/.....

e/..... f/..... g/..... h/.....

a	b	c	d	e	f	g	h	
2	2	3	3	4	3	5	5	

13. Az alábbi versrészletben a szokásos jelöléssel húzd alá a mondat főrészeit!

És búzaszemekként a cseppek

tetőkön pattognak, peregnék. /József A.: Eső/

Melyik mondatrész áll halmozott tagokból?

.....

Miért nevezzük őket halmozott mondatrészeknek?

.....

a	b	c	d	
2	2	2	1	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGALMI FELADATOK

14. Fogalmazd meg és írd a kipontozott vonalakra a mondatok párját! A megjelölt ragos szó az egyik mondatban birtokos jelzőként, a másikban részeshatározóként szerepeljen!

Birtokos jelző:

Részeshatározó:

a/ A szőlőnek a termése

. . . . .

bőséges volt az idén.

. . . . .

b/ . . . . .

A kalácsnak pompás illata

. . . . .

van.

c/ Kiesett a kereke az

. . . . .

autónak.

. . . . .

d/ . . . . .

Ennek a diónak nincs

. . . . .

kemény héja.

a	b	c	d	
2	2	2	2	

15. Az alábbi kérdő névmások többségével azonos mondatrészekre kérdezzünk. Húzd át azokat, amelyekkel más mondatrészre kérdezzünk!

Kit?, mit?, milyen?, melyiket?, mennyi?, mennyit?,

hányadik?, hányadikat?.

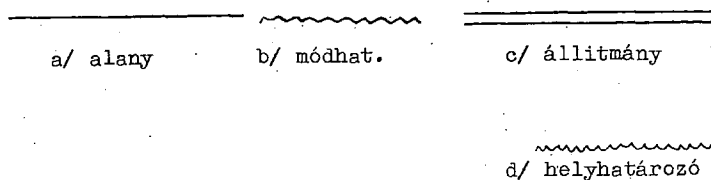
Felelj! A megmaradt kérdő névmásokkal melyik mondatrészre kérdezzünk?

. . . . .

a	b	c	
2	2	2	

16. Szerkessz mondatot az alábbi sémára!

A mondatot ide is írd le! . . . . .
. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

A szorgalmi feladatok értéke: ....% pont

Érdemjegy: . . . . .

Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Pedagógiai Tanszékén készült.
Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus
Az újraskozorozításért felelős: .....

JavítókulcsA/ változatMONDATRÉSZEK II.

1. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész
b/ egy másik mondatrész minőségét fejezi ki
c/ vagy egy másik mondatrész mennyiségét fejezi ki
d/ vagy egy másik mondatrész birtokosát fejezi ki
2. Javítás értelem szerint.
3. a/ állítmány /névszói/
b/ minőségjelző
c/ minőségjelző
d/ állítmány /névszói/
4. a/ Ferinek....krónikásának az...
b/ őrsének vezetőjét ....
c/ Lászlónak és Istvánnak .... versenyzőinek
d/ Pirinek és Jutkának, e kettőnek /a/ .....
5. a/ megelőzi vagy követi /együtt!/
b/ lehet ragtalan is, -nak,-nek ragos is /együtt!/
c/ mindig -nak,-nek ragja van
d/ személyragot fűzünk
6. a/ birtokos jelző, birtokszó
b/ a másodikat ...
7. a/ hány? mennyi? /Legalább kettő/
b/ és a jelzett szó /hozza tartozó mondatrész/
8. a/ van b/ tolongás és c/ öröm
d/ Budában helyh. e/ új min.
Van tolongás és új öröm Budában.
min. helyh.
- /Csak sémarajzzal vagy nyilazással fogadható el!/
9. Javítás értelem szerint.
10. a/ ezt /azt/ a tollat
b/ ezzel /azzal/ a könyvvél
11. a/ Célhatározót halmazott-e kötőszóval?
b/ Az állítmány bővítőmenye-e?
12. a/ sarki
b/ csér
c/ minőségjelző
d/ melléknév
e/ 17.000
f/ kilométert
g/ minőségjelző
h/ számnév
13. a/ pattognak, peregnak: állítmány
b/ cseppek: alany
c/ az állítmány áll halmazott tagokból
d/ mert több van ebből a mondatrészből
14. Javítás értelem szerint.
15. Aláhúzendő:
a/ mennyi
b/ hányadik
c/ a tárgyra
16. Javítás értelem szerint.
- OSZTÁLYZATTÁ ALAKÍTÁS
- 0,0 - 13,0: elégtelen
14,0 - 41,0: elégséges
42,0 - 68,0: közepes
69,0 - 92,0: jó
93,0 - 100,0: jeles

Témazáró mérőlap

Általános iskola

B/ változat

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

MONDATRÉSZEK II

1. Hogyan kérdezzünk a minőségjelzőre? Sorold fel!

.....

a	b	
1	2	

2. A következő mondatokból válogasd ki a jelzős kifejezéseket, majd töltsd ki velük az alábbi táblázatot!

A teacserjének a hazája Hátsó-India és Kína.

Az osztriga a sziklás tengerfenékhez tapad.

Jelző	Jelzett szó	A jelző fajtája	A jelző szófaja
-------	-------------	--------------------	--------------------

A/..... b/ ..... c/ ..... d/ .....

e/..... f/ ..... g/ ..... h/ .....

a	b	c	d	e	f	g	h	
2	2	2	3	2	2	2	3	

3. Hasonlítsd össze a kétféle jelzős kifejezést!

a/ szép alma
öt leány
emeletes épület

házi olvasmány
elektromos áram
tengeri rák

.....

Minek nevezzük a második oszlop jelzős kifejezéseit?
Írd a kipontozott vonalra!

- b/ Hasonlítsd össze a két mondat állítmányát!

A traktor szánt. A traktor szánt, vet és hengerel.

.....

Milyen fajta mondatrésznek nevezzük a második mondat
állítmányait? Írd a kipontozott vonalra!

a	b	
3	4	

4. Elemezd mondatrészek szerint az alábbi mondatot, majd ábrázold sémával vagy nyílazással a mondatrészek egymással való összefüggését!

Áll-e még az ősz Peterdi háza? /Vörösmarty/

a	b	c	d	e	
2	2	3	2	2	

5. Szerkessz olyan egyszerű mondatot, melyben a tárgyat halmozott birtokos jelzővel bővíted! /Jelöld a szokásos módon!/
A halmozott mondatrészeket kötőszó nélkül kapcsold össze!

.....
.....

a	b	
4	3	

6. Kék, piros, sárga, összekent

képeket láttam álmaimban. /József A./

a/ Jelöld meg a mondatban /a szokásos jelöléssel/ a halmozott mondatrészeket!

b/ Melyik mondatrész szerepét töltik be? .....

c/ Melyik mondatrésznek a bővítményei? .....

d/ Miért nevezzük őket halmozott mondatrészeknek?

.....
.....

a	b	c	d	
2	2	2	2	

7. Szerkessz egy-egy rövid mondatot, mely jelzős kifejezést is tartalmaz - az alábbi utasítás szerint!
/A jelzőt és a jelzett szót húzd alá a mondatban!/
a/ Birtokos jelző főnévvel kifejezve: .....

.....

b/ Minőségjelző melléknévvel kifejezve: .....

.....

c/ Értelmező melléknévvel kifejezve: . . . . .

. . . . . , ...

a	b	c	
1	1	2	

8. Hasonlítsd össze a mondatpárokat! Állapítsd meg, hogy az aláhúzott szavak melyik mondatrész szerepét töltik be! Írd a kérdéses szavak alá a mondatrész nevét, fajtáját!

a/ Az almafának a virága mind elfagyott.

b/ Sok virága van az idén az almafának.

c/ Gyáva népnek nincs hazája.

d/ A gyáva népnek a hazája könnyen elveszhet.

a	b	c	d	
2	4	5	3	

9. Hogyan kérdezzünk a birtokos jelzőre? Sorold fel!

. . . . .

. . . . .

a	b	
1	2	

10. Mi a jellemző az értelmező jelzős kifejezésre? Válogasd ki a helyes megállapításokat, és karikázd be őket!

a/ Az értelmező általában {megelőzi a jelzett szót.
követi

b/ Az értelmező {felveszi a jelzett szó toldalékait.
nem veszi fel

c/ Az értelmező előtt a beszédben {rendszerint rövid szünetet tartunk
nem tartunk szünetet

d/ Csak a minőségjelző } lehet értelmező.
A mennyiség- és a minőségjelző is

a	b	c	d	
1	1	1	1	

11. A felsorolt szavakból válogass össze négy mennyiségjelzős kifejezést!

tömérdek, összes, pénzem, minden, egy csomó, füzet,
könyvei, maréknyi, annyi, földet, többi

.....
.....

a	b	c	d	
3	3	3	3	

12. Alkoss olyan egyszerű mondatokat, amelyekben az egy

a/ mennyiségjelző: .....

.....

b/ állítmány: .....

.....

c/ határozatlan névelőként tárgy előtt áll: ....

.....

/A felsorolt mondatrészeket jelöld a szokásos módon!/
.....

a	b	c	
1	3	3	

13. Vizsgáld meg egy bőbeszédű tanuló alábbi mondatait!
Húzd át a fölösleges jelzőket és az értelmező helyét elfoglaló "töltelékszók"-at!

Pista, az őrsvezető haladt az élen. Az őrs nemsokára beért a nagy, hatalmas kiterjedésű erdőbe. A vizes, nedves talajon nehezen haladtak előre. A fiúk azok nemsokára elfáradtak, pedig a cél az még messze volt tőlük. Mégsem csüggedtek el.

a	b	c	d	
1	1	1	2	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGALMI FELADATOK

14. A következő szavak többsége azonos nyelvtani csoport-hoz tartozik. Húzd át azokat, amelyek nem illenek a felsorolásba!

alany, határozó, tárgy, birtokos jelző, indulatszó,

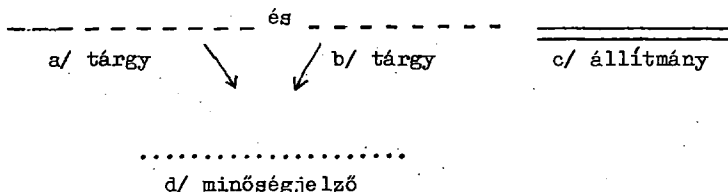
határozószó, állítmány, időhatározó

Válaszolj! A megmaradt szavakat hogyan nevezzük közös néven?

.....

a	b	c	
2	2	2	

15. Szerkessz mondatot az alábbi sémára!

A mondatot ide is írd le! .....

.....

a	b	c	d	
2	2	2	2	

16. Alakítsd át az alábbi mondatokat! Az aláhúzott szó az egyik mondatban névszói állítmányként, a másikban jelzőként szerepeljen!

Névszói állítmányként:

Jelzői szerepben:

a/ Kevés a munkáskéz.

.....

b/ ..... Jó tv-filmet láttunk.

c/ A kisbaba egészséges.

. . . . .

d/ . . . . .

A Föld körül sok mű-
hold kering.

. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

Szorgalmi feladatok értéke: .... % pont

Érdemjegy: . . . . .

Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Peda-
gógiai Tanszékén készült.

Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus

Az újrásokszorozításért felelős: .....

JavítókulcsB/ változat

MONDATRÉSZEK II.

1. a/ milyen? melyik? miféle?
/Legalább kettőt!/
b/ és a jelzett szó /hozza tartozó mondatrész/
2. a/ teacserjének
b/ hazája
c/ birtokos
d/ /ragos/ főnév
e/ sziklás
f/ tengerfenékhez
g/ minőségjelző
h/ /ragos/ melléknév
3. a/ állandó jelzős kifejezés /kapcsolat, szerkezet/
b/ halmozott mondatrész
4. a/ áll-e ↔ b/ háza
c/ még id.h. d/ Peterdi birt.j.
e/ össz min.j.
Áll-e még az össz Peterdi háza.
↙ id.h. min. birt. ↘
/Csak sémarajzzal vagy nyílzással fogadható el!/
5. a/ Birtokosjelzőt halmozott-e?
b/ A tárgy bővítménye-e?
6. a/ kék, piros, sárga, összekent
b/ minőségjelző
c/ a tárgyéi
d/ mert ugyanahhoz a mondatrészhez több azonos bővítmény tartozik
7. Javítás érteleme szerint.
8. a/ birtokos jelző
b/ részeshatározó
c/ részeshatározó
d/ birtokos jelző
9. a/ Kinek? minek? /Legalább kettő/
b/ és a határozott névelős birtokszó
10. a/ követi
b/ felveszi
c/ szünetet tartunk
d/ a minőség- és a mennyiségjelző is
11. a/ bármelyik/ pénzem
b/ összes könyvei
c/ /bármelyik/ a maréknyi kivételével/ füzet
d/ /bármelyik/ földet
12. Javítás érteleme szerint.
13. Áthúzendő:
a/ nagy, hatalmas közül az egyik
b/ vizes, nedves közül az egyik
c/ azok
d/ az /a "még" előtt/
14. Áthúzendő:
a/ indulatszó
b/ határozószó
c/ mondatrésznak nevezük
15. Javítás érteleme szerint.
16. Javítás érteleme szerint.

OSZTÁLYZATTÁ ALAKÍTÁS

- 0,0 - 13,0: elégtelen
14,0 - 38,0: elégséges
39,0 - 63,0: közepes
64,0 - 88,0: jó
89,0 - 100,0: jeles

Témazáró mérőlap

C/ változat

Általános iskola

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

Idő: ..... perc

MONDATRÉSZEK II.

1. Felelj! Mi a mennyiségjelző?

.....

.....

a	b	
1	1	

2. Hasonlítsd össze a kétféle birtokos jelzős kifejezést!

János kalapja.

János kalapjának a zsinórja.

.....

- a/ Hogyan nevezzük az utóbbi jelzős kifejezést? Írd alá-
-
- ja a vonalra!

- b/ Mit találunk a birtokos jelzős kifejezés birtokszavá-
-
- nak a végén? Nevezd meg, és írd alája!

Pl.: az iskola tanműhelye

.....

a	b	
1	2	

3. Mi a jellemző a minőségjelzős kifejezésre? Válogasd ki
-
- a helyes megállapításokat, és karikázd be őket!

- a/ A minőségjelző { megelőzi a jelzett szót.
-
- követi

- b/ A minőségjelző { felveszi a jelzett szó toldalékait.
-
- nem veszi fel

- c/ Az
- ez
- ,
- az
- mutató névmással kifejezett minőségjelző

{ ugyanolyan toldalékot kap, mint a jelzett szó.

{ nem kap toldalékot.

d/ A jelző és a jelzett szó közt határozott

névelő { állhat
nem állhat.

a	b	c	d	
1	1	1	1	

4. A következő mondatokból válogasd ki a jelzős kifejezéseket, majd töltsd ki velük az alábbi táblázatot!

Az croszlánt, a vérengzőt messze elkerülik az antilopok.

A tigris Ázsia ragadozója.

Jelző	Jelzett szó	A jelző fajtája	A jelző szófaja
-------	-------------	--------------------	--------------------

a/ ..... b/ ..... c/ ..... d/ .....

e/ ..... f/ ..... g/ ..... h/ .....

a	b	c	d	e	f	g	h	
2	1	3	3	2	2	2	2	

5. Hasonlítsd össze a mondatpárokat! Állapítsd meg, hogy az aláhúzott szavak melyik mondatrész szerepét töltik be!
A mondatrész nevét és fajtáját írd a kérdéses szavak alá!

a/ Öröközöld növény a teacserje is.

b/ A teacserje is öröközöld.

c/ Az akácfa virága fehér.

d/ Az akácának fehér virága van.

a	b	c	d	
3	2	3	5	

6. Szerkeszd egy-egy rövid mondatot, mely jelzős kifejezést is tartalmaz - az alábbi utasítás szerint!
/A jelzőt és a jelzett szót húzd alá a mondatban!/
a/ Értelmező tőszámnévvel kifejezve: . . . . .
. . . . .
b/ Minőségjelző főnévvel kifejezve: . . . . .
. . . . .

o/ Mennyiségjelző főnévvel kifejezve: . . . . .

. . . . .

a	b	c	
2	3	3	

7. Szerkessz olyan egyszerű mondatot, amelyben a határozót halmozott minőségjelzővel bővíted! /Jelöld a szokásos módon!/
 A halmozott mondatrészeket kötőszó nélkül kapcsold össze!

. . . . .

. . . . .

a	b	
3	3	

8. Felelj! Mi az értelmező?

. . . . .

. . . . .

. . . . .

a	b	
4	4	

9. Alkoss olyan egyszerű mondatokat, amelyekben a dolgozni főnévi igenév:

a/ alany: . . . . .

. . . . .

b/ tárgy: . . . . .

. . . . .

c/ célhatározó: . . . . .

. . . . .

szepepét tölts be.

A felsorolt mondatrészeket húzd alá a szokásos jelöléssel!

a	b	c	
2	2	2	

10. Egészítsd ki az alábbi mondatok jelzős kifejezéseit!
A zárójelbe tett számokat írd le betűvel! Toldalékot csak oda illessz, ahol szükséges! Ügyelj a helyes egyeztetésre is!

A mi iskolánkban a /7/C/ . . . . .
a legjobb osztály. Az összes lány . . . . példás magatartású . . . . .
A fiúk közül csak /2-nek/ . . . . . az ellenőrzőjében található négyes, /2/ . . . . . társ . . . . .
. . . . viszont középezt kap . . . . .

a	b	c	d	e
2	3	2	3	

11. Elemezd mondatrészek szerint az alábbi mondatot, majd ábrázold sémával vagy nyílazással a mondatrészek egymással való összefüggését!

Montgomeryben így esett a híres lakoma. /Arany/

a	b	c	d	e
2	3	3	3	3

12. Szundít a labda meg a síp,

az erdő, a kirándulás ... /József A.: Altató/

a-b /Elemezd mondatrészek szerint - a szokásos jelöléssel - a fenti mondatot.

c/ Melyik mondatrész áll halmozott tagokból?

. . . . .

d/ Miért nevezzük őket halmozott mondatrészeknek?

. . . . .

a	b	c	d	e
2	2	1	2	

13. Bontsd fel az alábbi összetett szavakat birtokos jelzős kifejezésekre!

a/ tengerpart . . . . .

b/ diákotthon . . . . .

Szerkessz többszörös birtokos jelzős kifejezéseket a következő szavakkal!

c/ Afrika - szavannák - ragadozó . . . . .

. . . . .

d/ Antarktisz - jégpáncél - vastagság . . . . .

. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGAIMI FELADATOK

14. Fogalmazd meg és írd a kipontozott vonalakra a mondatok párját!

A megjelölt ragozó szó az egyik mondatban birtokos jelzőként, a másikban részeshatározóként szerepeljen!

Birtokos jelzőként:

Részeshatározóként:

a/ . . . . . A kisvárosban nem sok rokona
. . . . . volt a nagymamának.

b/ Iskolánknak öt csapata . . . . .
ért el helyezést. . . . .

c/ . . . . . Könyvtárunknak még nincs
. . . . . korszerű felszerelése.

d/ Afrikának az éghajlata . . . . .
igen forró. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

- 15 Szerkessz mondatokat az alábbi sémára!

_____
a/ állítmány

_____
b/ alany

~~~~~
c/ eszközhat.

.....
d/ birtokos jelző

A mondatot ide is írd le!

.....

a	b	c	d	
2	2	2	2	

16. A felsorolt kérdő névmások legtöbbjével azonos mondatrészre kérdezzük. Húzd át azokat, amelyekkel más mondatrészekre kérdezzük!

Mi?, minő?, milyen?, melyik?, miféle?, mekkora?, hány?, hányadik?

Válaszolj! A megmaradt névmásokkal melyik mondatrészre kérdezzük!

.....

a	b	c	
2	2	2	

Szorgalmi feladatok értéke: .... % pont

Érdemjegy: . . . . .

Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Pedagógiai Tanszékén készült.

Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus

Az újrasszorosításért felelős: .....

JavítókulcsC/ változat

MONDATRÉSZEK II.

1. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész
b/ a jelzett szó mennyiségét fejezi ki
2. a/ többszörös birtokosjelzős kifejezés
b/ birtokos személyrag
3. a/ megelőzi
b/ nem veszi fel
c/ ugyanolyan toldalékot kap
d/ nem állhat
4. a/ vérengzőt
b/ oroszánt
c/ értelmező
d/ ragos melléknévi igenév
e/ Ázsia
f/ ragadozója
g/ birtokos jelző
h/ főnév
5. a/ örökzöld: minőségjelző
b/ örökzöld: névszói állítm.
c/ akácfa: birtokos jelző
d/ akácának: részeghat.
6. Javítás értelem szerint.
7. a/ Minőségjelzőt halmozott-e kötőszó nélkül?
b/ A határozó bővitménye-e?
8. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ minőségjelző vagy mennyiségjelző
b/ követi a jelzett szót
9. Javítás értelem szerint.
10. a/ hetedik C
b/ lány... magatartású
c/ kettőnek
d/ két társunk...kapott
11. a/ esett ↔ b/ lakoma
d/ így ↑
módh. e/ híres
min.j.
c/ Montgomeryben
helyhat.
- Montgomeryben így esett a
helyhat. mh. híres lakoma
- /Csak sémaraajzzal vagy nyilazással fogadható el!/
12. a/ szundít: állítmány
b/ labda, síp, erdő, kirándulás: alany
c/ az alany
d/ mert több alanya van a mondatnak
13. a/ a tenger partja
b/ a diák/ok/ otthona
c/ Afrika szavannáinak ragadozója
d/ az Antarktisz jégpáncéljának a vastagsága.
14. Javítás értelem szerint.
15. Javítás értelem szerint.
16. Áthúzandó:
a/ mit?
b/ hány?
c/ a minőségjelzőre

OSZTÁLYZATTÁ ALAKÍTÁS

0,0 - 12,0: elégtelen

13,0 - 39,0: elégséges

40,0 - 65,0: közepes

66,0 - 90,0: jó

91,0 - 100,0: jeles

Témazáró mérőlap

D/ változat

Általános iskola

Név: .....

Nyelvtan, 7. osztály

Osztály: .....

Idő: ..... perc

MONDATRÉSZEK II.

1. A következő mondatból válogasd ki a jelzős kifejezéseket, majd töltsd ki velük az alábbi táblázatot!

Magyar László, a felfedező a Kongó vidékén járt.

Jelző	Jelzett szó	A jelző fajtája	A jelző szófaja
a/	b/	c/	d/ .....
e/	f/	g/	h/ .....

a	b	c	d	e	f	g	h	
2	2	4	5	3	2	4	4	

2. Válaszolj! Mi a minőségjelző?

.....

.....

.....

a	b	
1	1	

3. Alakítsd át az alábbi jelzős kifejezéseket értelmezős kifejezésekké!

a/ egy ilyen fiúval. ....

b/ a piros kalapos kislány ....

c/ az ötödik fagylaltra ....

d/ három szép galambról ....

a	b	c	d	
1	1	1	2	

4. Válaszolj! Mi a birtokos jelző?

.....
 .....
 .....

a	b	
1	1	

5. Szerkessz egy-egy rövid mondatot, mely jelzős kifejezést is tartalmaz - az alábbi utasítás szerint!

/A jelzőt és a jelzett szót húzd alá a mondatban!/
 .....

a/ Birtokos jelző névmással kifejezve: .....

.....

b/ Minőségjelző sorszámnévvel kifejezve: .....

.....

c/ Mennyiségjelző számnévvel kifejezve: .....

.....

a	b	c	
2	2	1	

6. Mi a jellemző a mennyiségjelzős kifejezésre?

Válogasd ki a helyes megállapításokat, és karikázd be őket!

a/ A mennyiségjelző {megelőzi
követi} a jelzett szót.b/ A mennyiségjelző {felveszi
nem veszi fel} a jelzett szó toldalékait.

c/ A mennyiségjelző jelzett szava

{	egy- többes számba kerül,	}	ha a jelző többes számú

d/ Az <u>összes</u> jelző után	{	többes számba is csak egyes számba	}	kerülhet a jelzett szó.

a	b	c	d	
1	1	1	1	

7. Elemezd mondatrészek szerint az alábbi mondatot, majd ábrázold sémával vagy nyilazással a mondatrészeknek egymással való összefüggését!

Közeledik nagy hadával törökök császára. /Arany/

a	b	c	d	e	
2	2	2	2	2	

8. Felelj! Minek nevezzük általában a jelzős kifejezés tagjait! Írd alájuk a kipontozott vonalakra!

Pl.:   húsz   csapat
                  édes   anyanyelvünk
                  ↓   ↓

a/ . . . . . b/ . . . . .

Nevezd meg az alábbi jelzős kifejezés ragjait!

a Földnek a légköre
                  ↓   ↓

c/ . . . . . d/ . . . . .

a	b	c	d	
1	1	2	2	

9. Vizsgáld meg az alábbi mondatok birtokos jelzős kifejezéseit! Egészítsd ki őket ragokkal, ahol szükségesnek látszik; húzd át a ragokat, ahol fölöslegesek!

- a/ Az épülő gyárnak a víztornyának az alapozását már megkezdték.
 b/ A víztornya az épülő gyár még nem készült el.
 c/ A távolodó lökhajtásos repülőgép kezdetben fűlsiketítő, majd egyre gyengülő hangját figyeltük.
 d/ Az én könyvemnek a fedőlapja még elég tiszta.

a	b	c	d	
1	1	2	1	

10. .... Nekem hozta el a
fálusi holdat, tömzsi tücsköket,
lompos komondort, rétet, aratók
bőtorkú dalait .....

/Szabó L. : Szénásszekér/

- a/ Jelöld meg a mondatban /a szokásos jelöléssel/
a halmazott mondatrészeket!
- b/ Melyik mondatrész szerepét töltik be? . . . . .
- c/ Melyik mondatrész bővítményei? . . . . .
- d/ Miért nevezzük őket halmazott mondatrészeknek? . .
. . . . .
. . . . .

a	b	c	d	
2	2	2	2	

11. Alkoss olyan egyszerű mondatokat, amelyekben: az ez
mutató névmás!

- a/ eszközhatározó: . . . . .
. . . . .
- b/ tárgy: . . . . .
. . . . .
- b/ minőségjelző: . . . . .
. . . . .

szerepét tölti be. A felsorolt mondatrészeket húzd
alá a szokásos jelöléssel!

a	b	c	d	
2	2	2	2	

12. Hasonlítsd össze a mondatpárokat! Állapítsd meg, hogy
az aláhúzott szavak melyik mondatrész szerepét töltik
be! Írd a kérdéses szavak fölé a mondatrész nevét,
fajtáját!

- a/ A városnak még nincs vízvezetéke.
- b/ A városnak a vízvezetéke már elkészült.
- c/ Szomszédunknak a lakása nem a főútcán volt.
- d/ Szomszédunknak a főútcán nem volt lakása.

a	b	c	d	
3	3	3	4	

7/2. D

13. Szerkessz olyan egyszerű mondatot, melyben az alanyt halmazott mennyiségjelzővel bővíted! /Jelöld a szokásos módon! / A halmazott mondatrészeket kötőszóval kapcsold össze!

.....

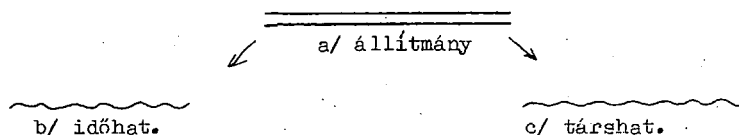
.....

a	b	
5	3	

Teljesítmény: ..... % pont

SZORGALMI FELADATOK

14. Szerkessz mondatot az alábbi sémára!

b/ időhat.

c/ tárghat.

.....
d/ minőségjelző

d/ minőségjelző

A mondatot ide is írj le!

.....

a	b	c	d
2	2	2	2

15. Az alábbi szavak többsége ugyanahhoz a nyelvtani csoporthoz tartozik. Húzd át azokat, amelyek nem illenek a felsorolásba!

főnév, névmás, határozó, indulatszó, határozószó, ige,
igenév, tárgy

Válaszolj! A megmaradt szavakat hogyan nevezzük közös néven? . . . . . **alul**

a	b	c
2	2	2

16. Alakítsd át a következő mondatokat! A megjelölt szó az egyik mondatban névszói állítmányként, a másikban jelzőként szerepeljen!

Névszói állítmány:

Jelző:

a/ Sok állat szaglászérzéke

.....

kitűnő

.....

b/ .....

Illatos virággal leptek meg.

.....

c/ Három a tánc.

.....

d/ .....

Olvastam egy izgalmas

.....

könyvet.

a	b	c	d	
2	2	2	2	

Szorgalmi feladatok értéke: ..... % pont

Érdemjegy: .....

Ez a teszt - az MM és az OPI támogatásával - a JATE Pedagógiai Tanszékén készült.
Csoportvezető: Dr. Orosz Sándor kandidátus
Az újraskozorositásért felelős: .....

JavítókulcsD/ változat

MONDATRÉSZEK II.

1. a/ felfedező
b/ Magyar László
c/ értelmező
d/ melléknévi igenév
e/ Kongó
f/ vidékén
g/ birtokosjelző
h/ főnév
2. A megfogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész/bővítmény/
b/ a jelzett szó minőségét /külső vagy belső tulajdonságát, helyzetét, a sorban elfoglalt helyét/ fejezi ki
3. a/ egy fiúval, egy ilyen
b/ a kislányt, a piros kalapost
c/ a fagylaltra, az ötödikre
d/ szép galombról, háromról
4. A fogalmazás tetszőleges.
A szükséges jegyek:
a/ mondatrész/bővítmény/
b/ a jelzett szónak a birtokosát nevezi meg
5. Javítás értelem szerint.
6. a/ megelőzi
b/ nem veszi fel
c/ egyes számban áll
d/ többes számban is
8. a/ jelző
b/ jelzett szó
c/ a birtokos személyrag
9. a/ ...gyár víztornyának az..
b/ gyárnak
c/ ...repülőgépnak
d/ ...könyvem fedőlapja
10. a/ holdat, tücsköket, komondort, rétet, dalait
b/ tárgy
c/ az állítmányé
d/ mert ugyanahhoz a mondatrészhez több azonos bővítmény tartozik
11. Javítás értelem szerint.
12. a/ részeshatározó
b/ birtokos jelző
c/ birtokos jelző
d/ részeshatározó
13. a/ Mennyiségjelzőt halmazot-e?
b/ Az alany bővítménye-e?
14. Javítás értelem szerint.
15. Áthúzandó: a/ határozó
b/ tárgy
c/ szófaj(ok/
16. Javítás értelem szerint.

7. Közeledik nagy hadával törökök császára.
min. társ. birt.

a/ közeledik b/ császára

c/ hadával d/ törökök
társh. birt.

↑
e/ nagy
min.j.

/Csak sémarajzzal vagy nyilazással fogadható el!/
↑

OSZTÁLYZATTÁ ALAKÍTÁS

0,0 - 12,0: elégtelen
13,0 - 35,0: elégséges
36,0 - 62,0: közepes
63,0 - 89,0: jó
90,0 - 100,0: jeles

3. Összesített eredmények változatanként

13. tábla

A II/A változat össze-
foglaló adatai

A tanulók száma	205
Átlag $\bar{x}$	54,3
Konfidencia $\pm \Delta$ intervallum	$\pm 3,7$
Pontossági követelmény	$\pm 6,9 \%$
Szórás $\pm s$	$\pm 27,5$
Relatív szórás	50,5 %

14. tábla

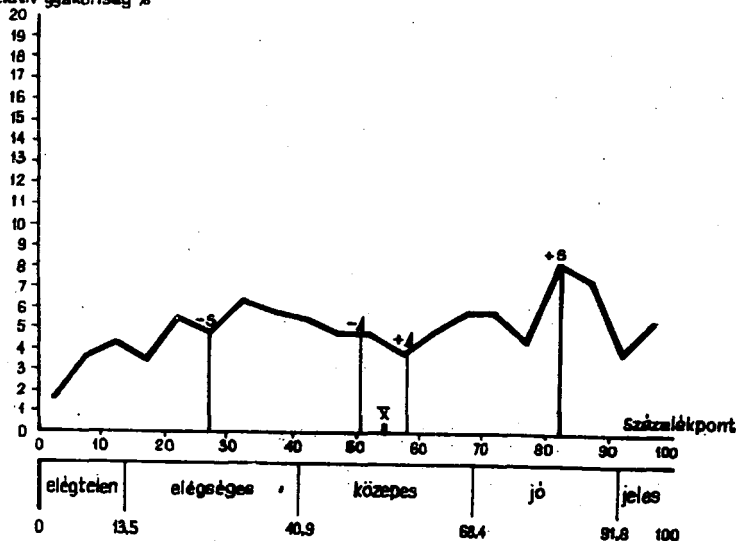
Eloszlás

% pont	Tanuló /%/
0,1 - 5,0	1,4
5,1 - 10,0	3,4
10,1 - 15,0	4,3
15,1 - 20,0	3,4
20,1 - 25,0	5,3
25,1 - 30,0	4,8
30,1 - 35,0	6,3
35,1 - 40,0	5,8
40,1 - 45,0	5,3
45,1 - 50,0	4,8
50,1 - 55,0	4,8
55,1 - 60,0	3,9
60,1 - 65,0	4,8
65,1 - 70,0	5,8
70,1 - 75,0	5,8
75,1 - 80,0	4,3
80,1 - 85,0	8,2
85,1 - 90,0	7,3
90,1 - 95,0	3,9
95,1 - 100,0	5,3

A II/A VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZLÁSA

19. ábra

Relatív gyakoriság %

15. tábla

A II/B változat össze-
foglaló adatai

A tanulók száma	209
Átlag $\bar{x}$	52,1
Konfidencia intervallum $\pm d$	$\pm 3,4$
Pontossági követelmény	$\pm 6,6\%$
Szórás $\pm s$	$\pm 24,9$
Relatív szórás	47,9%

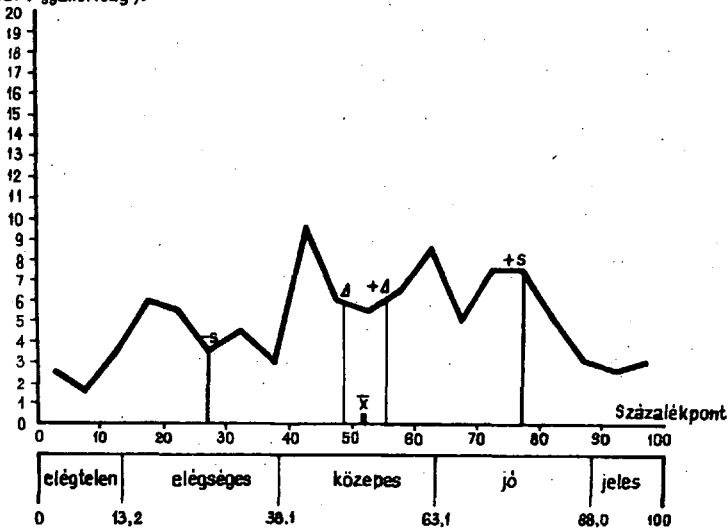
16. tábla

Eloszlás

% pont	Tanuló / %
0,1 - 5,0	2,5
5,1 - 10,0	1,5
10,1 - 15,0	3,5
15,1 - 20,0	6,0
20,1 - 25,0	5,5
25,1 - 30,0	3,5
30,1 - 35,0	4,5
35,1 - 40,0	3,0
40,1 - 45,0	9,5
45,1 - 50,0	6,0
50,1 - 55,0	5,5
55,1 - 60,0	6,5
60,1 - 65,0	8,5
65,1 - 70,0	5,0
70,1 - 75,0	7,5
75,1 - 80,0	7,5
80,1 - 85,0	5,0
85,1 - 90,0	3,0
90,1 - 95,0	2,5
95,1 - 100,0	3,0

A II./B VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZLÁSA20. ábra

Relatív gyakoriság %

17. tábla

A II/C változat össze-
foglaló adatai

A tanulók száma	202
Átlag $\bar{x}$	53,1
Konfidencia intervallum $\pm \Delta$	$\pm 3,8$
Pontossági követelmény	$\pm 7,2\%$
Szórás $\pm s$	$\pm 26,3$
Relatív szórás	49,0%

18. tábla

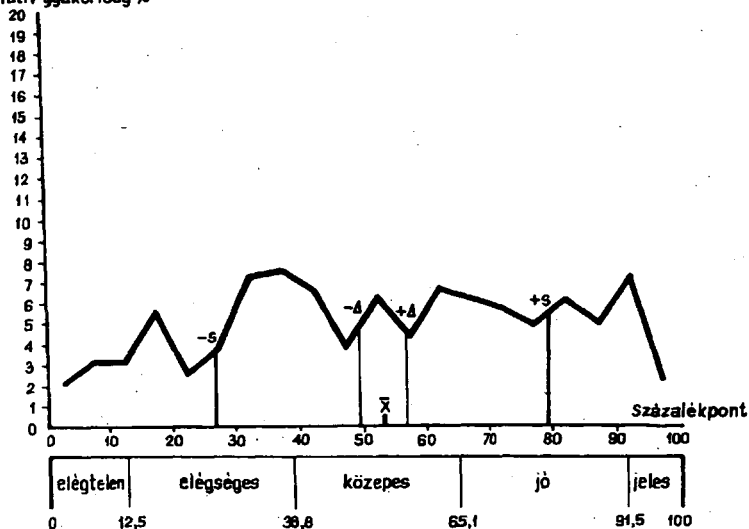
Eloszlás

% pont	Tanuló /%
0,1 - 5,0	2,1
5,1 - 10,0	3,2
10,1 - 15,0	3,2
15,1 - 20,0	5,4
20,1 - 25,0	2,7
25,1 - 30,0	3,8
30,1 - 35,0	7,1
35,1 - 40,0	7,6
40,1 - 45,0	6,5
45,1 - 50,0	3,8
50,1 - 55,0	6,0
55,1 - 60,0	4,3
60,1 - 65,0	6,5
65,1 - 70,0	6,0
70,1 - 75,0	5,4
75,1 - 80,0	4,9
80,1 - 85,0	6,0
85,1 - 90,0	4,9
90,1 - 95,0	7,1
95,1 - 100,0	2,1

A II./C VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZLÁSA

21. ábra

Relatív gyakoriság %

19. tábla

A II/D változat össze-
foglaló adatai

A tanulók száma	212
Átlag $\bar{x}$	49,7
Konfidencia intervallum $\pm d$	$\pm 3,9$
Pontossági követelmény	$\pm 7,9 \%$
Szórás $\pm s$	$\pm 27,0$
Relatív szórás	54,4 %

20. tábla

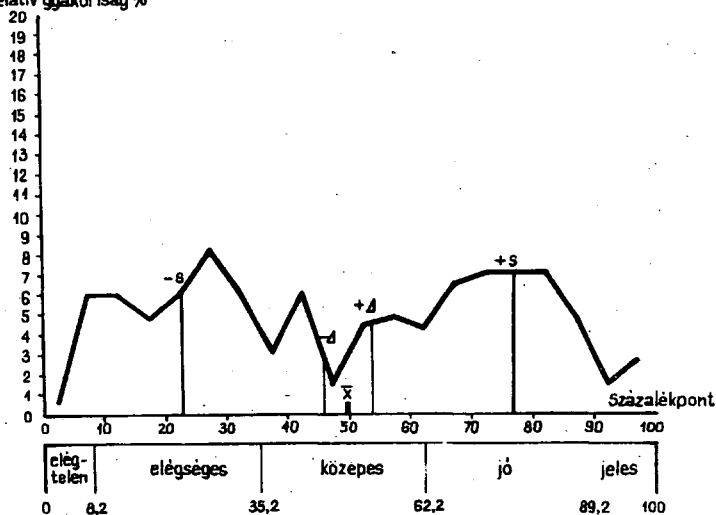
Eloszlás

% pont	Tanuló / %
0,1 - 5,0	0,5
5,1 - 10,0	6,0
10,1 - 15,0	6,0
15,1 - 20,0	4,9
20,1 - 25,0	6,0
25,1 - 30,0	8,2
30,1 - 35,0	6,0
35,1 - 40,0	3,2
40,1 - 45,0	6,0
45,1 - 50,0	1,6
50,1 - 55,0	4,3
55,1 - 60,0	4,9
60,1 - 65,0	4,3
65,1 - 70,0	6,5
70,1 - 75,0	7,1
75,1 - 80,0	7,1
80,1 - 85,0	7,1
85,1 - 90,0	4,9
90,1 - 95,0	1,6
95,1 - 100,0	2,7

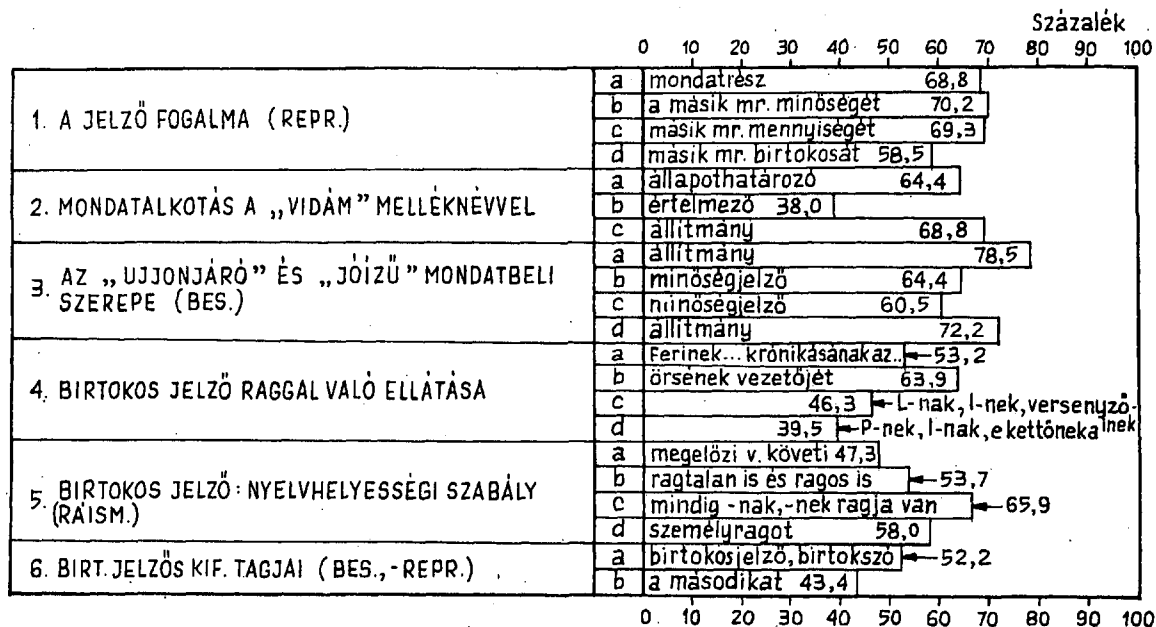
A II/D VÁLTOZAT EREDMÉNYEINEK ELOSZLÁSA

22. ábra

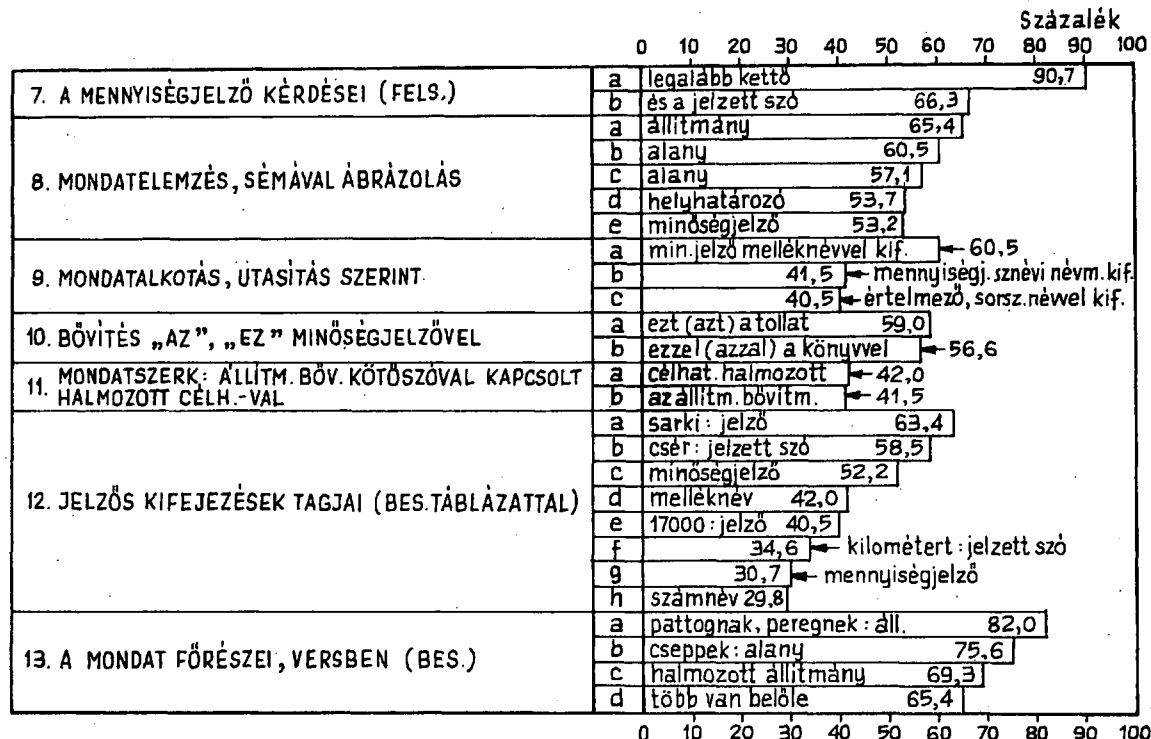
Relatív gyakoriság %

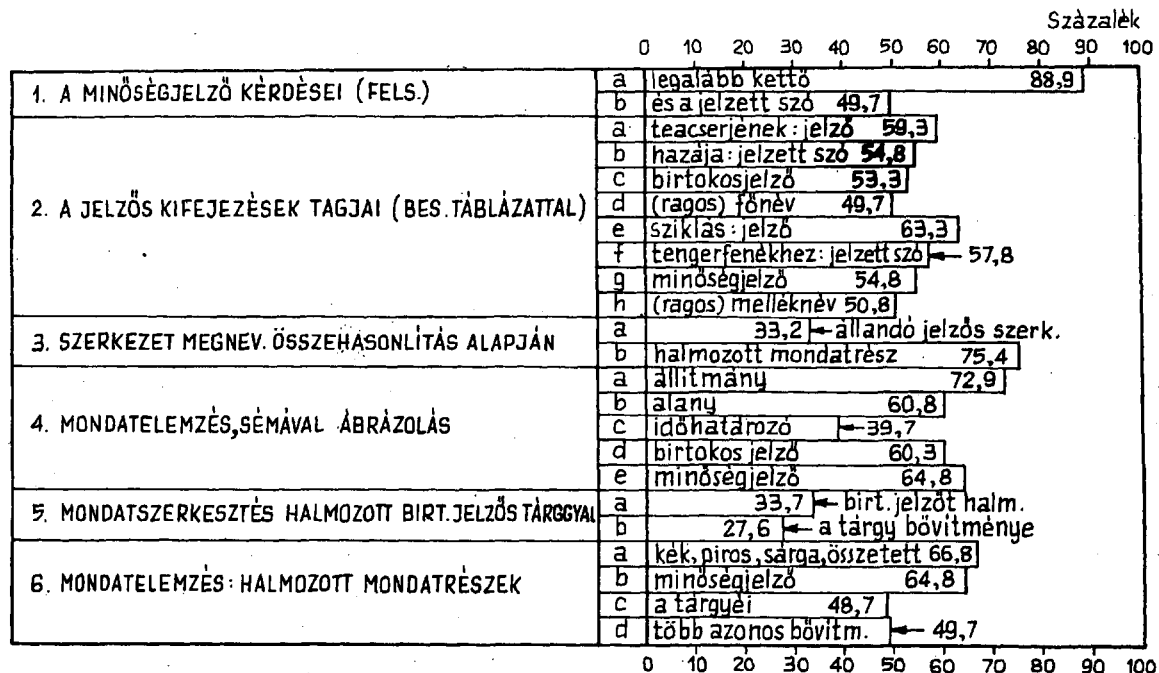
A II.A VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

(23. ábra folytatása)

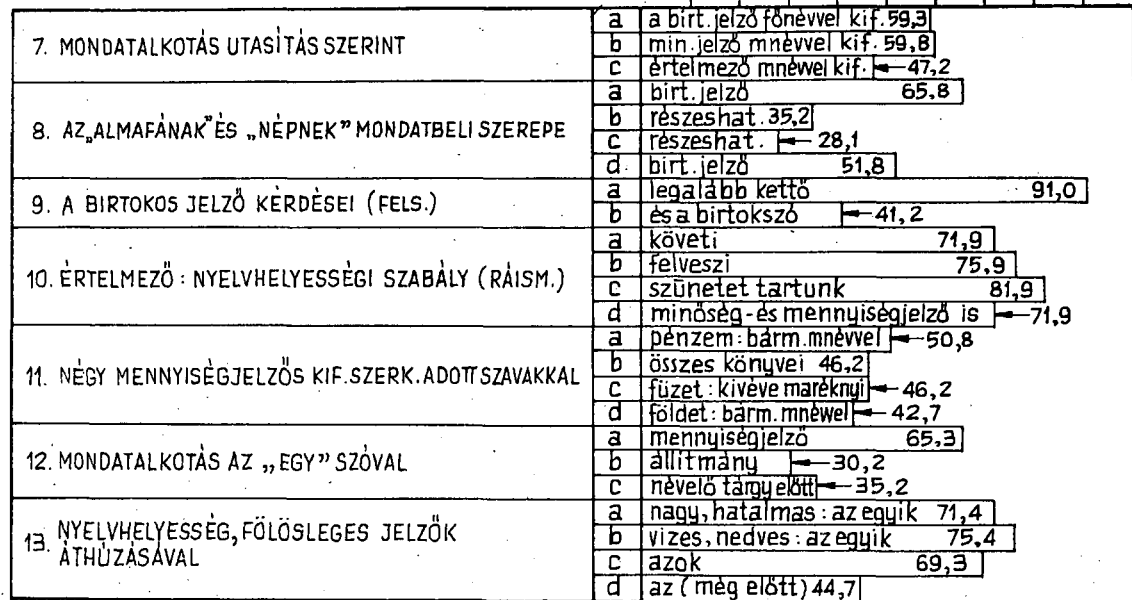
A II.B VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

24. ábra folytatása

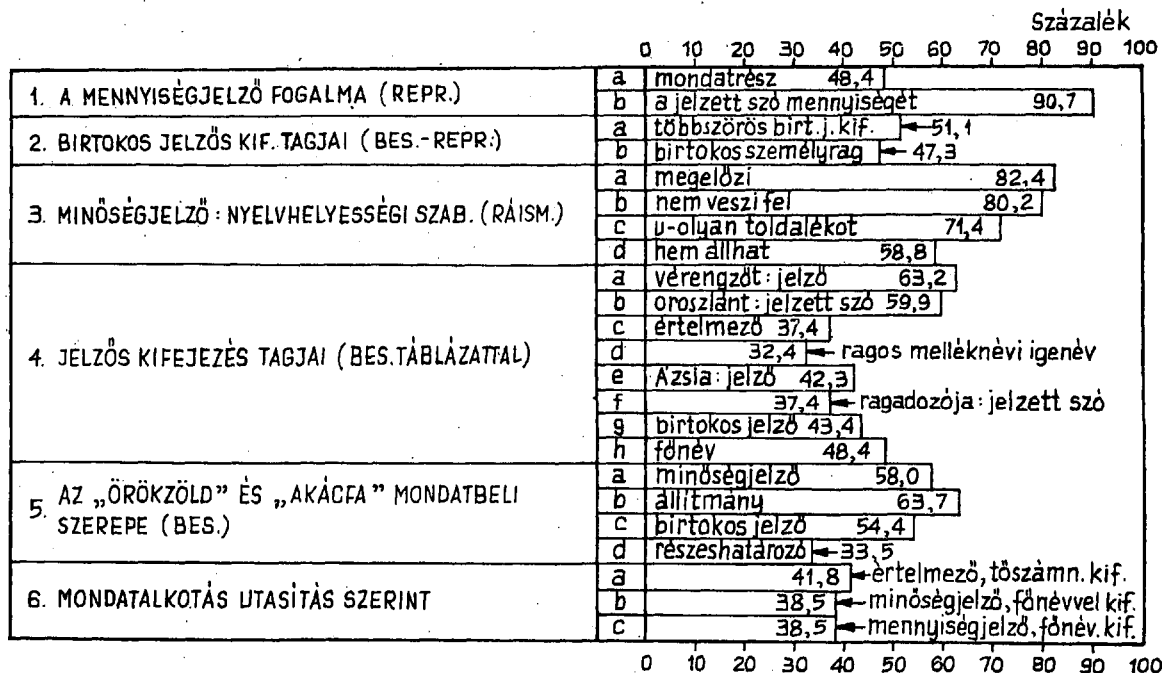
Százalék

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

A II.C VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

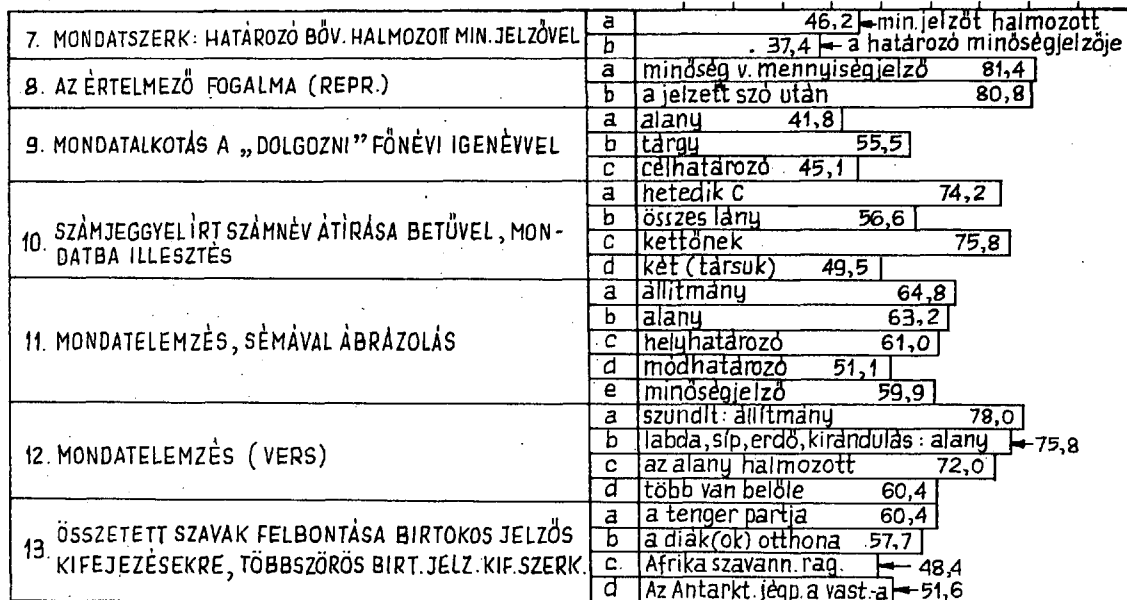

25. ábra folytatása

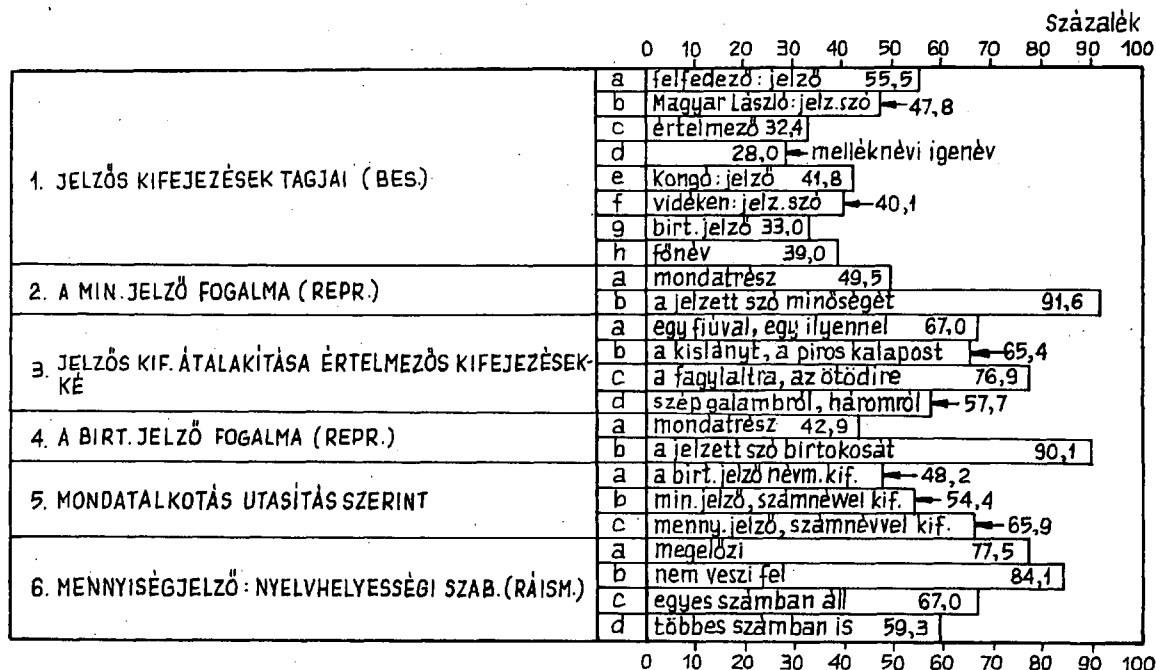
Százalék

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

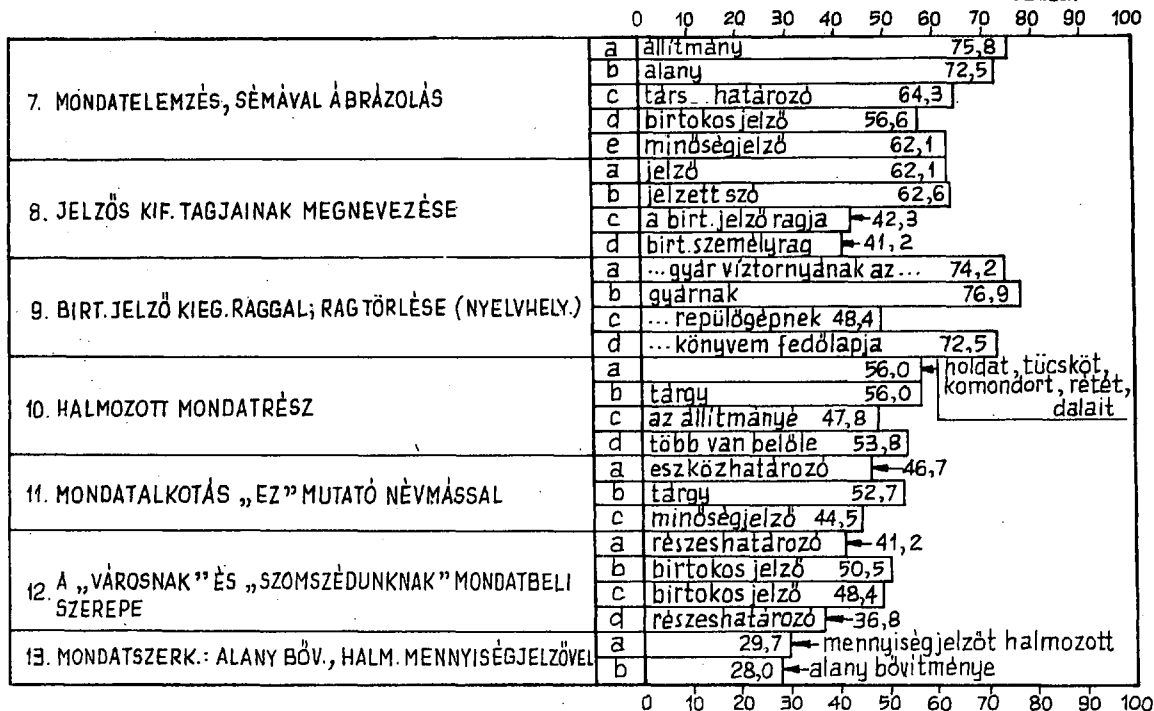
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

A II.D VÁLTOZAT EREDMÉNYEI

26. ábra folytatása

Százalék

Az átlag valamivel jobb, mint az előző egységben: 52 % pont körül van. Az eredmények eloszlása azonban éppen olyan szélsőséges, mint az előbbinél: az 51 %-os relatív szórás a már korábban említett nagy eltérésekre vall a tanulói teljesítményekben. És mint az első fejezetben már utaltunk rá - az eloszlási görbe mind a négy változatnál kétcsucsu, ami azt jelzi, hogy lényegében két mintával: a tanulók két, polarizált rétegével van dolgunk; azokéval, akik nem birkóznak meg a tantervi követelményekkel, és azokéval, akik eleget tesznek azoknak. Ez a statisztikai kép igazolni látszik azoknak a nem ritkán elhangzó pedagógus-panaszoknak a helytállóságát, amelyek szerint az általános iskola felső tagozatos tanulóinak jelentős részét "tehetetelként" cipeljük magunkkal osztályról osztályra".

Ha azt a négy ábrát /23., 24., 25. és 26/ szemléljük, amelyek az egyes tesztváltozatok eredményeit tüntetik fel az elemenként helyes megoldást adó tanulók aránya szerint, első tekintetre az egyes elemek megoldásának egyenletlensége tűnik szembe. Vannak feladatok, amelyeknek minden elemét /"item"-jét/ csaknem egyenletesen magas, másokét ugyanilyen egyenletesen alacsony szinten oldják meg a tanulók, és találunk olyan feladatokat is, amelyekben belül egyes elemeket kiválóan megold a tanulók többsége, más elemeivel viszont egészen csekély százalékok birkózik meg sikerrel. - A behatóbb elemzés több jelenség okára is fényt deríthet.

4. Az eredmények témánként

A részletes elemzés céljából különválasztottuk azokat a feladatokat, amelyek a jelző fogalmának tudását ellenőrizték /27. ábra/, majd sorra az egyes jelzőfajtaikat tartalmazó feladatokat /28., 29., 30., 30. ábra/ ismertetjük, végül négy ábrán /32., 33., 34., és 35/ mutatjuk be a vegyes alkalmazási feladatok eredményeit, amelyek egy része az egész évi anyag tudásáról ad némi képet.

A jelző fogalma

Nyolc reprodukáltató és négy besorolási feladattal vizsgáltuk a jelző és fajai fogalmának tudását /27. ábra/.

A jelző fogalmának csaknem minden jegyét azonos szinten: mintegy 70 %-uk reprodukálta helyesen; itt a genuszt is hasonló arányban adják meg, mint a megkülönböztető jegyeket. Ezt azért tartjuk kiemelkedőnek, mert az egyes jelzőfajták fogalmának reprodukálásakor ismét a megszokott jelenséggel találkozunk, hogy ti. a genuszt nem egészen 50 %, a differencia specifikát viszont 90 % adja meg jól. Ennek okozója bizonyára a tankönyv is, amely csak az értelmező definíciójába foglalja bele a nemfogalmat, a többiére nem. Az értelmezőnél a tanulók is azonos arányban reprodukálják a nemfogalmat és a megkülönböztető jegyeket.

A jelzőfajtákra kérdésezést tartalmazó feladat eredményei is az ismert jelenséget mutatják: legalább két kérdőszót tud a tanulók 90 %-a, de a jelzett szót csak mintegy 50 %-uk foglalja bele a kérdésbe.

Igen tanulságos annak a négy feladatnak az eredménye $/A_{12}, B_2, C_4, D_1/$, amelyekben a jelzős kifejezések tagjait kellett besorolniuk a tanulóknak. A jelzőt 53,4 %, a jelzett szót 48,9 % találja meg a mondatban általában. Van azonban három eset a nyolcból, ahol csak 40 % ismeri fel a jelzőt, s mintegy 37 % a jelzett szót. Ezek közül az első feladatban $/A_{12}/$ a számjelző számjegyekkel volt leírva, a másik két feladatban $/C_4, D_1/$ a birtokos jelző földrajzi név. Ezek szerint azt mondathatjuk, hogy szokványos esetben a tanulók 61 %-a megtalálja a jelzőt, 56 %-a a jelzett szót, de ha a megszokottól csak egy kicsit is eltérő feladattal állnak szemben, rögtön mintegy 20 %-kal csökken a jó megoldások aránya. Ezt a funkcionális kötődést, amely sokaknál gátlássá válik, sokoldalú, változatos gyakorlatokkal lehet feloldani.

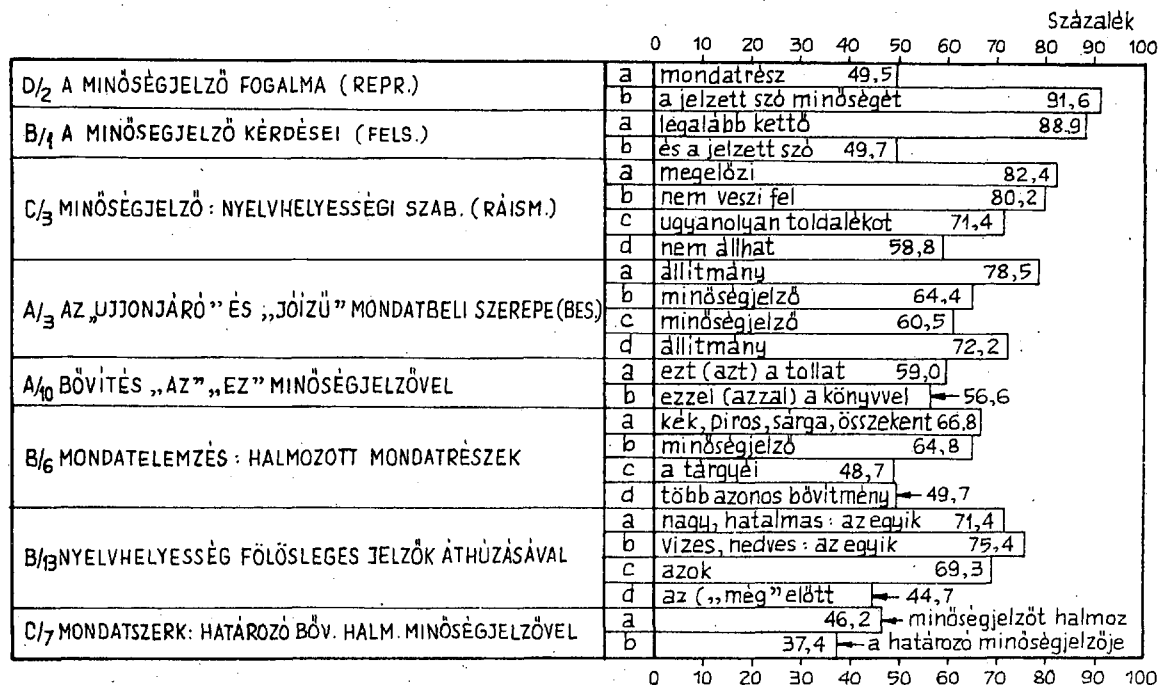
/Lásd: Nagy László. 1970./

Minőségjelző

/28. ábra/

A minőségjelző fogalmi definícióját és kérdőszavait reprodukáltattuk, a használatára vonatkozó nyelvhelyességi szabály elemeit pedig ráismerési szinten ellenőriztük. A fogalom tudásának színvonaláról az előző pontban említést tettünk már.

MINŐSÉGJELZŐ

A nyelvhelyességi szabály kérdészet elemeit nagyon egyszerű módon: alternatív választással adhatták meg. A szörendre és a toldalékolásra vonatkozó három tény 78 %-os átlaggal találták meg. Azt a tény vizont, hogy a jelző és jelzett szava között nem állhat névelő, nem egészen 60 % tudta csak, még ezen a primitív szinten is.

Az A_3 feladatban két melléknév szerepelt két-két egymást követő mondatban, egyszer állítmányként, egyszer pedig minőségjelző szerepben. Az állítmányi funkciót 75 %, a frissen tanult jelzőit vizont kevesebb, mint kétharmaduk ismerte fel.

Az ez, az mutatónévmással mint minőségjelzővel való bővítés A_{10} feladat/ elég gyengén sikerült: alig több, mint a tanulók fele irt helyes alakot.

Az alkalmazási feladatok eredménye eléggé ingadozó. Az azonos vagy hasonló feladatosztályokba tartozó feladatok megoldási eredményei is elég nagy ingadozást mutatnak. Ez erősen függ az osztályon vagy típuson belüli konkrét feladattól, a feladat tartalmától. Erre a tényre már utaltunk a jelzőről tanult általános ismeretek tudásának elemzésekor. Láttuk, hogy jelentősen csökkent a teljesítmény olyan feladatok megoldásában, ahol a szokásostól eltérő szófaj töltötte be valamely jelző szerepét.

Most más szempontból kíséreljük meg az eredmények elemzését. Megvizsgáljuk, hogy az operatív /változó-átalakító/ és a kognitív /csak logikai műveletet kívánó/ feladatok eredményei hogyan alakulnak általánosságban. Függetlenül a témák szerinti csoportosítástól: minden feladatból kiemeltük azokat az elemeket, amelyek a minőségjelzőről tanultak kognitív vagy operatív alkalmazását kívánták. A minőségjelzőre vonatkozó operatív műveletek találhatók a C_7 , A_9 , B_7 , C_6 , D_5 , D_{11} , és C_5 feladatban, a kognitívek pedig az A_3 , B_6 , A_8 , B_4 , C_{11} és D_7 feladatban. /Lásd a 33. és 35. ábrát is!/ Mindkét típusból hét-hét fordult elő, így az eredmények átlaga nem torzító. Nos: az operatív feladatokat átlagosan a tanulók 51,7 %-a, a kognitívakat pedig 61,4 %-a oldotta meg jól. Ebből az a következtetés adódik, hogy a kognitív feladatok megoldása könnyebb, mint az operatívok.

Nem lennének azonban eléggé körültekintőek, ha ezt így, általánosított formában kimondanánk. Itt, a minőségjelzővel kapcsolatosan, a mérőlapokon szereplő feladatosztályban ez így van. Magyarázatul nagy általánosságban azt hozhatnánk fel, hogy a kognitív feladatok struktúrája természetüknél fogva /általában/ egyszerűbb: adott logikai feltétel/ek/ meglétét vagy hiányát kell megállapítani konkrét egyedeknél. Ezzel szemben az operatív feladat legalább egy mozzanattal többet tartalmaz a hasonló szerkezetű kognitív feladathoz: adott logikai szempontnak /feltételnek/ megfelelő változtatást kell végrehajtani a tevékenység tárgyán. De – mint előbb is említettük – igen nagy mértékben függ az eredmény a konkrét tartalomtól. Az A_9 , B_7 , C_6 és D_5 feladatban az egyik utasítás egyaránt az volt, hogy alkossanak mondatot minőségjelzővel; de míg az első kettőben a további logikai feltétel úgy szólt, hogy a minőségjelzőt melléknév fejezze ki, ami egészen általános jelenség, addig a harmadikban főnévvel kellett kifejezni a minőségjelzőt: ez viszont ritka eset. Ezért érthető, hogy 20 %-kal kevesebb tanuló ad jó megoldást, mint az előbbi két esetben.

Legyünk hát óvatosak a feladatosztályok nehézségi fokára vonatkozó általánosításban: elégedjünk meg azzal, hogy a minőségjelző tudásában ezt a különbséget állapítottuk meg: az adott téma tanításához így is hasznos információt szolgáltat, anélkül, hogy általában vonnánk le következtetést az operatív és a kognitív feladatok nehézségi fokára.

Birtokos jelző

/29. ábra/

A fogalmi definíció és a kérdőszavak reprodukálásának eredményét már korábban ismertettük / D_4 és B_9 feladat/. A nyelvhelyességi szabályt itt is éppen úgy a ráismerés szintjén ellenőriztük, mint a minőségjelzőnél. Az eredmény – tekintettel a ráismerés szintjére – igen gyengének mondható /56 %/.

BIRTOKOS JELZŐ

29. ábra
Százalék

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

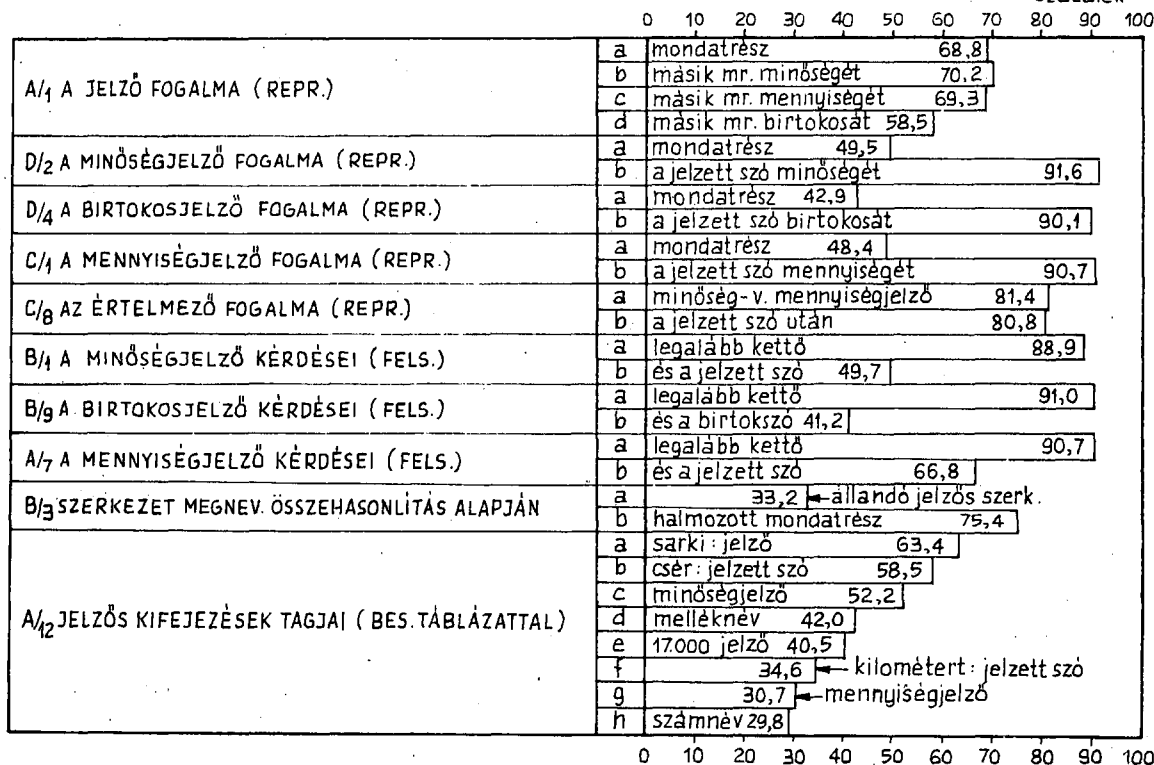
D/4 A BIRTOKOS JELZŐ FOGALMA (REPR.)	a mondatrész 42,9	
	b a jelzett szó birtokosát 90,1	
B/9 A BIRTOKOS JELZŐ KÉRDÉSEI (FELS.)	a legalább kettő 91,0	
	b és a birtokszó 41,2	
	a megelőzi v. követi 47,3	
A/5 A BIRTOKOS JELZŐ: NYELVHELYESSÉGI SZABÁLY (RÁISM.)	b ragtalan is és ragos is 53,7	
	c mindig -nak, -nek ragja van 65,9	
	d személyragot 58,0	
A/6 BIRT. JELZŐS KIF. TAGJAI (BES. - REPR.)	a birtokos jelző, birtokszó 52,2	
	b a másodikat 43,4	
C/2 BIRT. JELZŐS KIF. TAGJAI (BES. - REPR.)	a többszörös birt. j. kif. 51,1	
	b birtokos személyrag 47,3	
	a jelző 62,1	
D/8 JELZŐS KIF. TAGJAINAK MEGNEVEZÉSE	b jelzett szó 62,6	
	c a birt. jelző ragja 42,9	
	d birtokos szem. rag 41,2	
	a Ferinek... krónikásának az. 53,2	
	b őrsének vezetőjét 63,9	
A/4 BIRTOKOS JELZŐ RAGGAL VALÓ ELLÁTÁSA	c 46,3	l-nak, l-nek, versenyzőinek
	d 39,5	P-nek, l-nak, e kettőnek (a)
B/5 MONDATSZERK. HALMOZOTT BIRTOKOS JELZŐS TÁRGGYAL	a 33,7	birt. jelzöt halmoz
	b 27,6	a tárgy bővítménye
	a birtokos jelző 65,8	
B/8 AZ „ALMAFÁNAK” ÉS „NÉPNEK” MONDATBELI SZEREPE	b részeshatározó 35,2	
	c részesnat. 28,1	
	d birtokos jelző 51,8	
	a a tenger partja 60,4	
C/13 ÖSSZETETT SZAVAK FELB. BIRT. J. KIF. RE; TÖBBSZ. BIRT. JELZŐS KIF. SZERK.	b a diák(ok) otthona 57,7	
	c Afrika szavannáinak 48,4	ragadozója
	d Antarktisz légpáncél. 51,6	vastagsága
	a ... gyár víztornyának az... 74,2	
	b gyárnak 76,9	
D/9 BIRT. JELZŐ KIEG. RAGGALRAG TÖRLÉSE (NYELVHELYESSÉG)	c ... repülőgépeknek 48,4	
	d ... könyvem fedőlapja 72,5	
	a részeshatározó 41,2	
D/42 A „VÁROSNAK” ÉS „SZOMSZÉDUNKNAK” MONDATBELI SZER.	b birtokos jelző 50,5	
	c birtokos jelző 48,4	
	d részeshatározó 36,8	

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

A JELZŐ FOGALMA

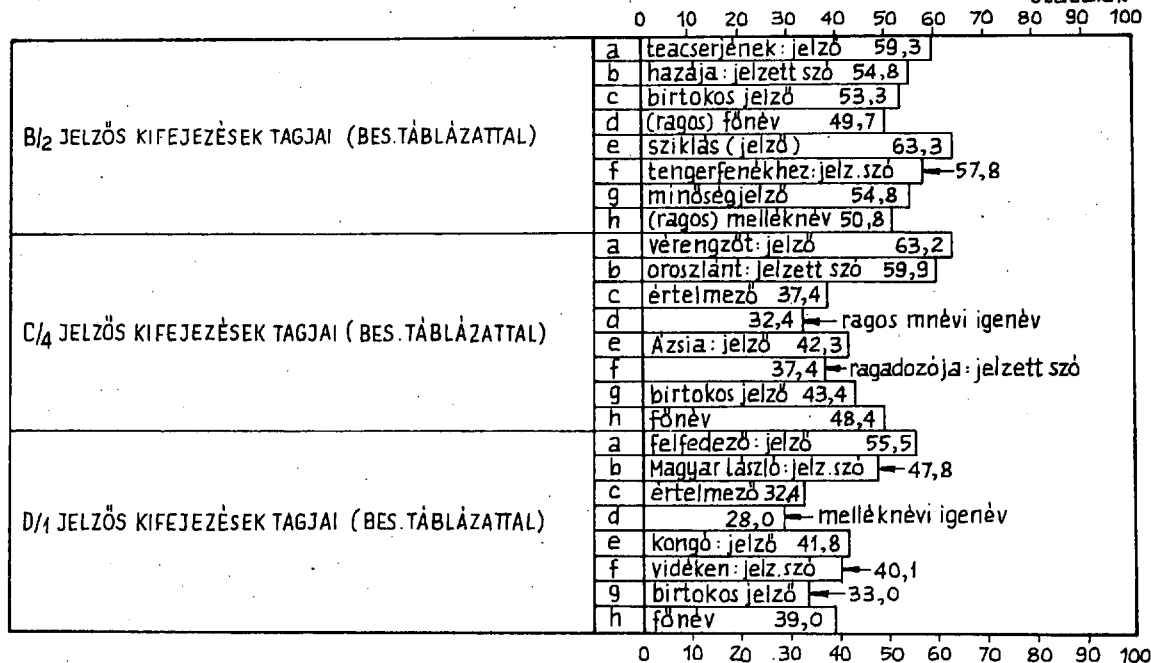
27. ábra

százalék

27. ábra folytatása

Százalék

Az operatív és a kognitív osztályba tartozó feladatok megoldási színvonala között itt is az operatív rovására mutatkozik eltérés, bár kisebb mértékű, mint a minőségjelzőnél. Az átlagok eltéréseinek csökkenése azzal magyarázható, hogy a kognitív feladatok között kettőben B_8 és D_{12} aránytalanul gyenge eredmény jött létre. Ennek magyarázatát e feladatok konkrét tartalma adja. Mindkettőben -nak, -nek ragos főneveket kellett beszölni, csak hogy az egyik mindig birtokos jelző, a másik részeshatározó volt. Az alaki egyezés megzavarta a bizonytalanabb tudású tanulókat, s így született a gyengébb átlag.

A C_{13} feladat azért érdemel figyelmet, mert a birtokos jelzős szóösszetételekben a birtokos jelzős szerkezet felismerése az idegen nyelvek tanulása szempontjából jelentős: efféle összetett szavainkat más nyelvek gyakran csakis birtokos jelzős szerkezettel tudják kifejezni. Ha ezek felismerésére nem képesek a tanítványaink /már pedig a 40 % körüli eredmény egyáltalán nem kielégítő/, több nehézségük lesz az idegen nyelvek tanulásában is. /Igaz: a szóösszetételről a 8. osztályban tanulnak, tehát a hetedikeseeknek van még idejük és módjuk e fogyatékokosság kiküszöbölésére/.

Mennyiségjelző

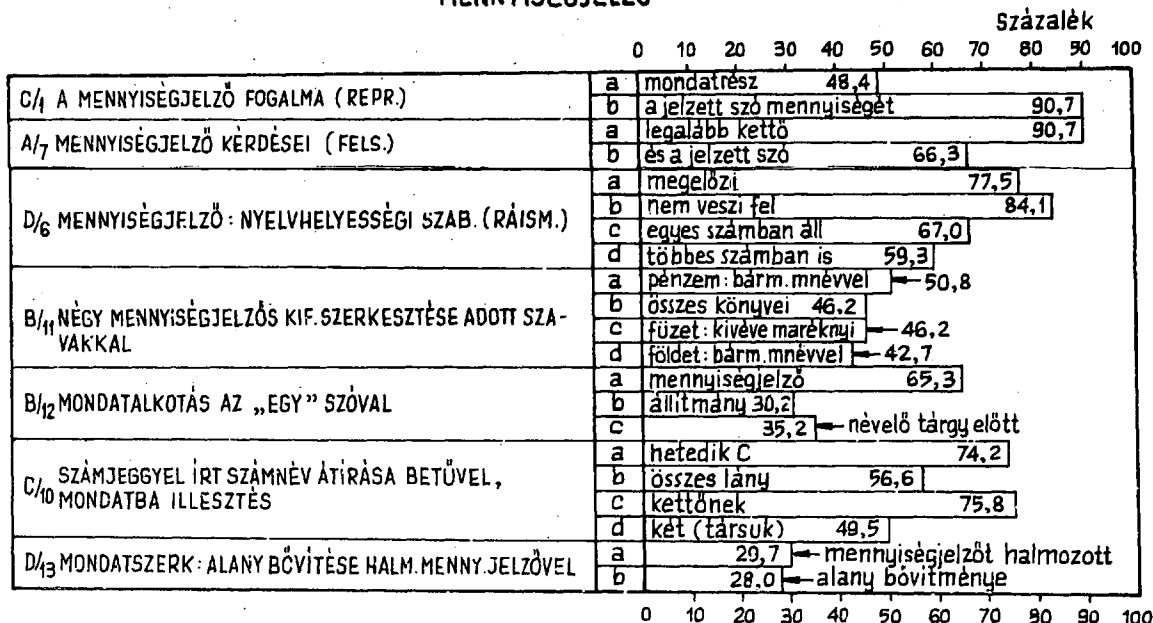
/30. ábra/

Az előzőekben már bemutattuk a fogalom-definíció és a kérdések reprodukálásának eredményét. A nyelvhelyességi szabály tudását - a birtokos jelzőéhez hasonlóan - alternatív feleletek kiválasztásával, tehát ráismerési szinten mértük. A négy elemet átlagosan a tanulók 72 %-a tudta. Nagy az eltérés azonban a szabály egyes elemeinek ismeretében: a szórendre és a toldalékok használatára vonatkozókat több, mint 80 % ismeri fel, a számbeli egyeztetésre vonatkozókat viszont alig több, mint 60 %.

Az ismeretek alkalmazására szolgáló feladatok megoldása gyenge. A B_{11} feladatban keverten adott szavakból kellett összeállítani négy mennyiségjelzős kifejezést. A négy megoldás átlaga 46,5 %.

A B_{12} feladat is mondatelemzést kívánt: az egy szót először mennyiségjelzőként, majd állítmány szerepében, végül

MENNYISÉGJELZŐ

tárgy előtti névelőként kellett mondatba foglalniuk. Nagyjából az általános tapasztalatok szerinti eredménnyel oldották meg a tanulók, vagyis mennyiségjelzői funkcióban foglalták mondatba a legtöbben /65 %/, majd névelőként /35 %/, és állítmányi szerepben a legkevesebben /30 %/. Csupán az arány váratlan: az, hogy alig egyharmaduk tudta mondatba illeszteni határozatlan névelőként. Talán az nehezítette a feladatot, hogy meghatározott mondatrész előtt kellett névelőként használniuk? - Ez a logikai feltétel valóban eggyel szaporította a megköötttségeket azzal szemben, mintha mondatrész megjelölése nélkül fogalmazódott volna az utasítás; nehezítette hát a feladatot. Mégis váratlanul alacsony a jó megoldások aránya, hiszen a határozatlan névelő előfordulása nagyon gyakori a mindennapi beszédben és az írott szövegekben egyaránt.

Valami hasonló jelenség lehet a csekély jó megoldási arány oka a D_{13} feladatban is /30 %/, hiszen mennyiségjelzős szókapcsolatokat jóval többen szerkesztettek jól pl. a B_{11} feladatban, vagy még inkább a D_5 feladat c elemében /66 %/. E jelenség magyarázatát keresve arra gondolhatunk, hogy a többlet-feltételek /1. halmozott mennyiségjelzőt, 2. az alany bővítménye legyen/ nehezítették meg ennyire a munkát. - Olyan kérdés ez, amelyre a választ oktatáslélektani - gondolkodáslélektani kísérletek adhatják meg.

A C_{10} feladat nyelvhelyességi /egyeztetési/ elemeinek / $\underline{b}$ és $\underline{d}$ / a megoldása gyenge /a tanulók fele jut jó eredményre/, a másik két elem / $\underline{a}$, $\underline{c}$ / tulajdonképpen nem is mondat-tani feladatot tartalmaz; ezeket háromnegyedük megoldotta.

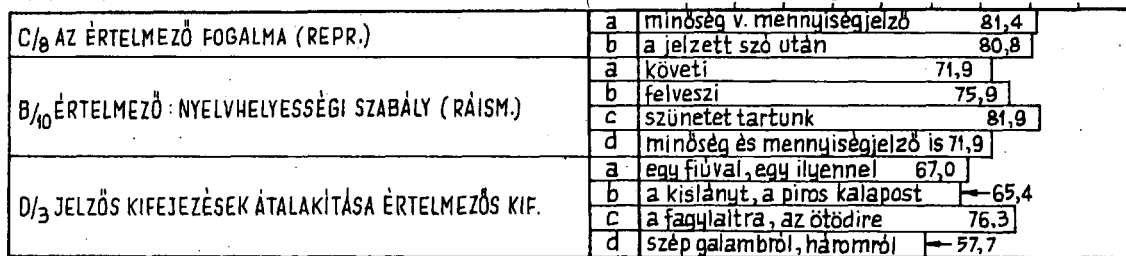
Értelmező

A 31. ábrán mutatjuk be az ezzel kapcsolatos eredményeket. Az értelmező fogalmát / C_8 feladat/ s az alkalmazására vonatkozó szabályt/ B_{10} / jónak mondható szinten / 70 - 80 % / reprodukálták a hetedikesek. A tanultak alkalmazására szolgáló feladat / D_3 / megoldása gyengébben sikerült, de sok más operatív feladathoz viszonyítva még elég jó átlaggal / 67 % / alakították át a jelzős kifejezéseket értelmezős szerkezetekké.

ÉRTELMEZŐ

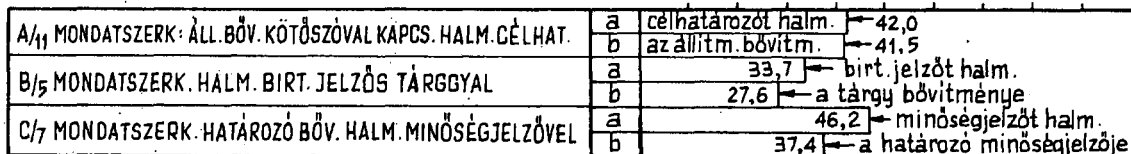
Százalék

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

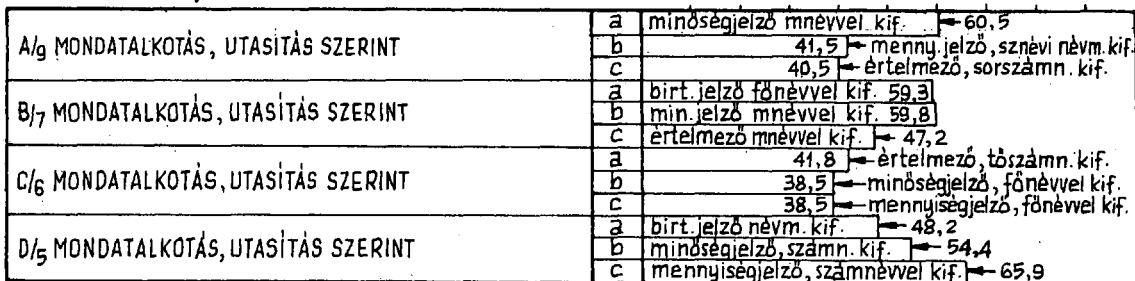
MONDATRÉSZ BŐVÍTÉSE HALMOZOTT MONDATRÉSSZEL

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

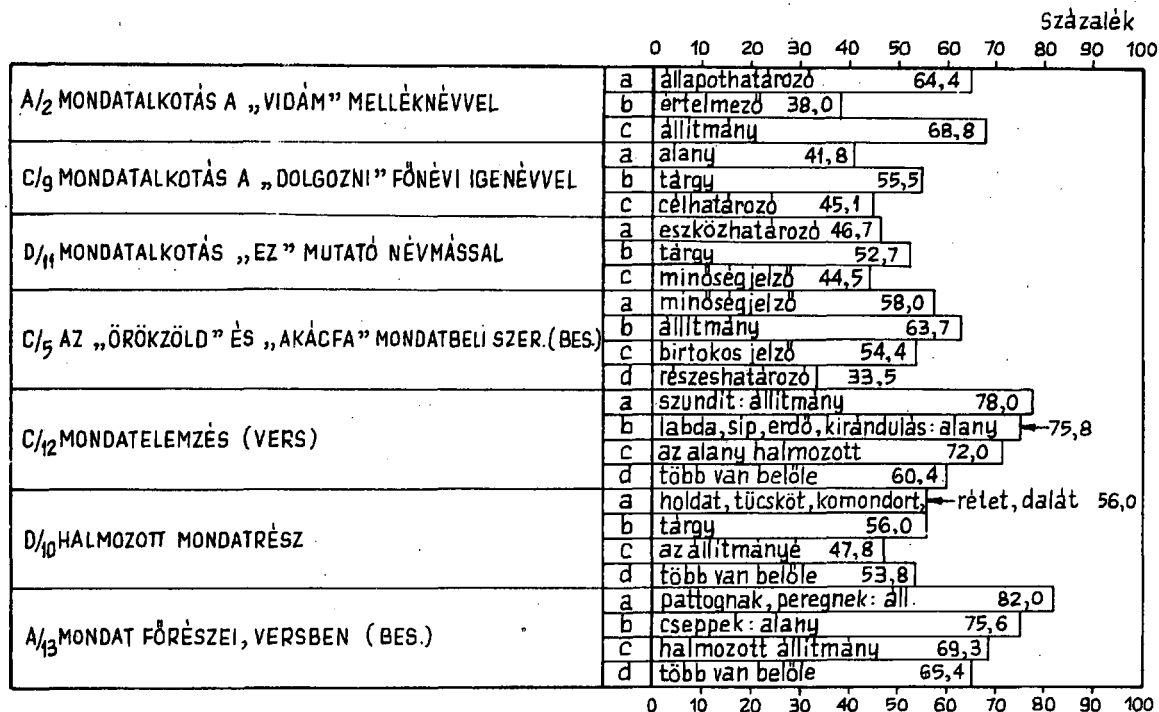
MONDATALKOTÁS, UTASÍTÁS SZERINT

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

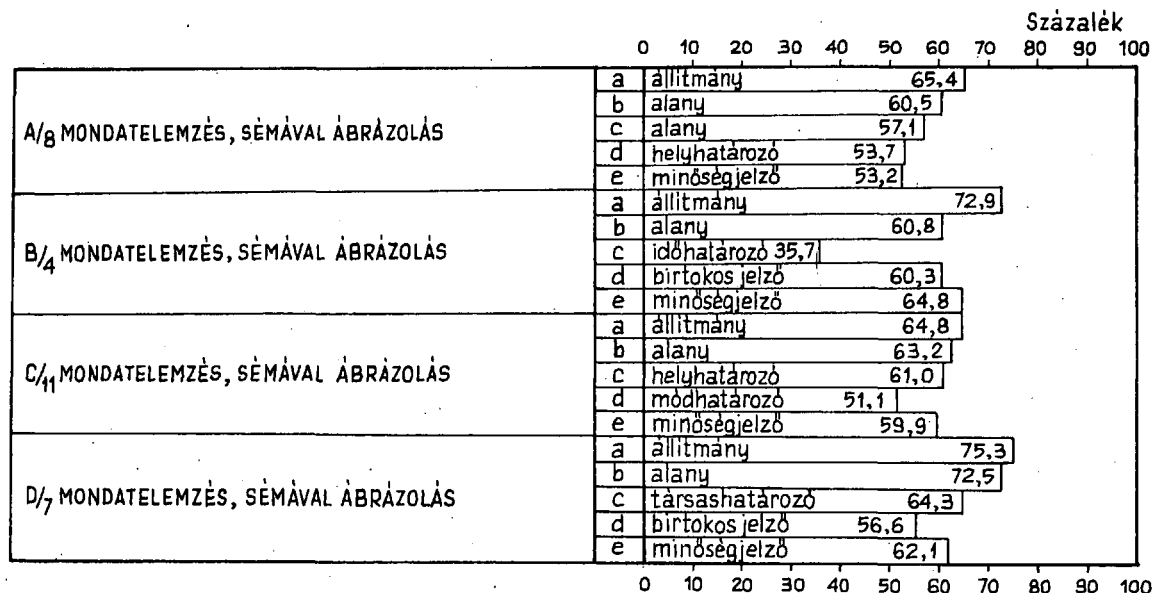
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

MONDATALKOTÁS ADOTT SZÓVAL; MONDATELEMZÉS

MONDATELEMZÉS SÉMÁVAL

Mondatalkotás - mondatelemzés

/33., 34. és 35. ábra/

Ez utolsó három ábrán feltüntetett feladatok azzal a céllal kerültek a mérőlapokra, hogy átfogóbb képet adjanak a tanulók tudásáról.

A 33. ábrán láthatók a három jelzőfajta tudását tükrözik együttesen. Az A_9 , B_7 , C_6 és D_5 feladat eléggé összetett. Alapjában három feltételtől függ az eredmény: 1. Mondatot kell alkotni, 2. a mondatban szerepeljen egy meghatározott jelzőfajta /mondatrész/, 3. ezt a mondatrész szerepet egy meghatározott szófajtu szó. töltse be.

A három jelzőfajta kifejezésének alapesete a következő: a minőségjelzőt melléknév, a mennyiségjelzőt számnév, a birtokos jelzőt főnév fejezi ki. Ezekkel az alapvariánsokkal találkoztak a tanulók az A_9 feladat a item-jében, a B_7 feladat a és b item-jében, valamint a D_5 feladat c item-jében. E feladat-elemeket átlagosan 61 %-uk oldotta meg jól. - Nagyjából az alapesetekhez sorolható a D_5 feladat b eleme is, hiszen a minőségjelzőt igen gyakran fejezzük ki sorszámnévvel. Ezt az item-et is viszonylag sokan / 54 % / oldották meg jól.

A szokatlanabb feladatokat /pl.: C_6 b, c : minőségjelző, ill. mennyiségjelző főnévvel kifejezve /sokkal gyengébb eredménnyel oldják meg; ezekkel átlagosan a tanulók 42 %-a boldogult.

Mivel e második teszttel a mérést a tanév végén, a mondatnyi ismeretek ismétlése - rendszerezése után végezték, néhány feladattal ellenőrizni kívántuk az összes mondatrészről tanultak tudását. E feladatok megoldásának eredményei láthatók a 34. és a 35. ábrán.

Közülük három / A_2 , C_9 , D_{11} / hasonló logikai szerkezetű az előzőekben ismertetett feladatokhoz. Az eltérés annyi, hogy nem szófajkategóriát határoztunk meg, hanem egy-egy konkrét szót adtunk meg, amelyeket különböző mondatrész-funkcióval mondatba kellett illeszteni.

E feladatokat átlagosan a tanulók 51 %-a oldotta meg hibátlanul. Megjegyzendő azonban, hogy igen nagy az egyes feladat-elemek eredményeinek a szóródása / 38 és 68 % között ingadoznak/.

Nyolc további feladatban mondatelemzést végeztettünk, közülük a 35. ábrán látható négy azonos logikai szerkezetű. Lényegében mind a nyolc besorolási feladat. Így megkockáztathatjuk a mondatrészek "rangsorának" összeállítását azon az alapon, hogy milyen arányban sorolták be őket helyesen a tanulók.

A mondatrészek tudása

21. tábla

Mondatrész	A tanulók hány % -a sorolta be helyesen	Rang- pozíció
Állítmány	71,7	1.
Alany	66,6	2.
Tárgy	56,0	4.
Határozó	50,6	5.
Jelző	58,6	3.

E rangsort természetesen csak tájékoztató jellegűnek tekinthetjük; ahhoz, hogy általánosíthassunk, sokkal több és többféle feladat megoldására lenne szükség.

Végül mégis megkockáztathatunk egy általánosítást: azt, hogy a hetedik osztály végén a tanulók 50 %-a elemez biztonságosan a mondatrészek szerint. Ezt pedig aliha nevezhetjük megnyugtató eredménynek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hernádi Sándor – Szemere Gyula, 1969.

Magyar nyelvtan az általános iskolák 7. osztálya számára. Ötödik kiadás. Tankönyvkiadó. 104 o.

Kelemen László, 1962.

A 10-14 éves tanulók tudásszintje nyelvtanból.
Pécsi Tanárképző Főiskola Évkönyve. 49-76.o.

L.N. Landa, 1969.

Algoritmizálás az oktatásban. Tankönyvkiadó. 340.o.

Nagy József, 1972.

A témazáró tudásszintmérés gyakorlati kérdései.
Tankönyvkiadó. 148 o.
Eredménymérés az iskolában c. sorozatban

Nagy László, 1970.

Az ismeretek alkalmazásának pszichológiai problémái.
Tankönyvkiadó. 160 o.

Orosz Sándor, 1973.

Standardizált témazáró tesztek. Magyar nyelvtan.
Általános iskola 5. osztály. Acta Universitatis
Szegediensis. Sectio Paedagogica. Series Specifica
1. 228 o.

Standardizált témazáró tesztek. Magyar Nyelvtan.
Általános iskola 6. osztály. Acta Universitatis
Szegediensis. Sectio Paedagogica. Series Specifica
2. 200 o.

Tanterv, 1963.

/Szerk.: Miklósvári Sándor/

Tanterv és utasítás az általános iskolák számára.
Tankönyvkiadó. 672 o.

Tájékoztató az általános iskolák magyar nyelv és irodalom tananyagának csökkentéséhez. Tankönyvkiadó. 1973. 50 o.

2. sz. melléklet a művelődésügyi miniszter 114/1973. /M. K. 9./
MM. számú utasításhoz. Az általános iskolai tantervek módosítása. Magyar nyelv és irodalom 5-8.
osztály.

TÁBLÁK JEGYZÉKE

1. A tematikus egység tevékenységei
2. A 6. és 7. osztályos tankönyv feladattípusainak összehasonlítása
3. Az I/A változat összefoglaló adatai
4. Az I/A változat eredményeinek eloszlása
5. Az I/B változat összefoglaló adatai
6. Az I/B változat eredményeinek eloszlása
7. Az I/C változat összefoglaló adatai
8. Az I/C változat eredményeinek eloszlása
9. Az I/D változat összefoglaló adatai
10. Az I/D változat eredményeinek eloszlása
11. A határozók tudása /Összehasonlítás/
12. A jelzők c. téma tevékenységei
13. A II/A változat összefoglaló adatai
14. A II/A változat eredményeinek eloszlása
15. A II/B változat összefoglaló adatai
16. A II/B változat eredményeinek eloszlása
17. A II/C változat összefoglaló adatai
18. A II/C változat eredményeinek eloszlása
19. A II/D változat összefoglaló adatai
20. A II/D változat eredményeinek eloszlása
21. A mondatrészek tudása /Rangsor/

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. A tárgy fogalomstrukturája
2. A 7. osztályos tananyag fogalmainak rendszere
3. Az I/A változat eredményeinek eloszlása
4. Az I/B változat eredményeinek eloszlása
5. Az I/C változat eredményeinek eloszlása
6. Az I/D változat eredményeinek eloszlása
7. Az I/A változat eredményei elemenként
8. Az I/B változat eredményei elemenként
9. Az I/C változat eredményei elemenként
10. Az I/D változat eredményei elemenként
11. Mondatrészek - szófajok
12. A tárgy
13. Mondatszerkesztés
14. A határozó fogalma, kérdései
15. Határozó és szófaja
16. Határozók besorolása
17. Nyelvhelyesség
18. A jelző fogalmának strukturája
19. A II/A változat eredményeinek eloszlása
20. A II/B változat eredményeinek eloszlása
21. A II/C változat eredményeinek eloszlása
22. A II/D változat eredményeinek eloszlása
23. A II/A változat eredményei elemenként
24. A II/B változat eredményei elemenként
25. A II/C változat eredményei elemenként
26. A II/D változat eredményei elemenként
27. A jelző fogalma
28. Minőségjelző
29. Birtokos jelző
30. Mennyiségjelző
31. Értelmező
32. Mondatrész bővítése halmazott mondatrészszel
33. Mondatalkotás utasítás szerint
34. Mondatalkotás megadott szóval
35. Mondatelemzés sémával

F Ü G G E L É K

A témazáró mérőlapok használatának gyakorlati kérdései⁺

1. A mérésre való felkészülés és a mérés lebonyolítása

A témazáró mérés egy viszonylag nagy tematikus egység feldolgozása után értékeli a tanulók tudásszintjét. Ez semmiképpen sem jelentheti azt, hogy az óráról órára való készülés, tanulás biztosítását elhanyagolhatjuk. A hagyományos eszközökkel továbbra is biztosítani kell, hogy a napról napra való tanulás fegyelme ne lazuljon meg. Egyébként ugyanis a tanuló a mérés előtti napokban nem lesz képes az egész tematikus egység anyagának elsajátítására. De a néhány napra koncentrált tanulás a többi tantárgyra való folyamatos készülést is akadályozná.

Régi didaktikai követelmény, hogy a tanulónak ne csak tanórákra szabdalt tudása legyen, hanem a témát végül is a maga egészében, összefüggéseiben, strukturájában lássa. Ezért a témazáró ismétlésnek, rendszerezésnek eddig is nagy szerepe volt. A témazáró tudásszintmérés fokozottan épít a témazáró ismétlésre és rendszerezésre.

Követelményként fogalmazhatjuk meg, hogy a tematikus egység feldolgozását követő alapos ismétlés és gondos rendszerezés nélkül nem szabad témazáró mérést végezni.

Minden tematikus egységhez legalább négy mérőlapváltozat készül. E változatokban azonos feladatok nincsenek. Ezért a változatok sakktáblaszerű kiosztásával a közvetlen szomszédok mérőlapjairól való másolás kiküszöbölhető. De e módszer következtében az egyéb típusú puskázás is minimálisra csökken. Ehhez az is hozzájárul, hogy a szorgalmi feladatok lekötik a gyorsabban dolgozó tanulók idejét.

Komolyabb veszélyt csak akkor jelenthet a mérőlapok előzetes ismerete a tanuló által, ha a tanuló mindig ugyanazt a mérő-

---

⁺ Kivonat Dr. Nagy József: A témazáró tudásszintmérés gyakorlati kérdései /Tankönyvkiadó, 1972/. című könyvéből

lapváltozatot kapja /pl. mindig az A/ változatot/. Egy mérőlap-változat tudásanyaga ugyanis viszonylag nem nagy, ezért fennáll a bemagolás veszélye.

A mérőlapok kiosztásakor ügyelni kell arra, hogy a véletlen muljon: adott tanuló a mérőlapok melyik változatát kapja.

Itt szólnunk a hiányzó tanulókról. A témazáró mérések rendszeres alkalmazása esetén - ha nem ügyelünk rá - előfordulhat, hogy a mérések napján megnövekszik a hiányzó tanulók száma.

A témazáró mérésekben minden tanulónak részt kell vennie. Nem tehetünk kivételeket. Ezért a mérés napján hiányzó tanulók számára biztosítani kell, hogy pótlólag oldják meg a mérőlap feladatait. Javasoljuk, hogy az ilyen pótlólagos mérés a tanóra keretein belül történjék, külön ültetve az adott tanulót.

Magyon fontos, hogy megakadályozzuk a mérés napján esetlegesen bekövetkező nagyobb mérvű hiányzásokat, mert a pótlások miatt a tanuló állandó időzavarba, feszültségbe kerülhet. Ez pedig nevelési szempontból is káros lenne. De a nem kívánatos mértékű pótlások az iskolai munka rendes menetét is zavarnák.

2. A mérőlapok javítása

A mérőlapon és a javítókulcsban arab számmal jelölt feladatok vannak. Minden feladat ugynevezett alternatív elemekből áll. Ezeket az ábécé kisbetűivel jelöljük. A betűjelek az adott alternatív elemének és a hozzá tartozó pontértéknek az azonosítására szolgálnak.

Az alternatív elem a feladat olyan részlete, amelynek minőségéről csak alternatív döntés lehetséges: vagy kifogástalanul jó az adott alternatív elem megoldása, vagy teljesen rossz. A megoldatlan elem is hibának számít.

A javítást egyszerűen úgy végezzük, hogy a hibásan megoldott vagy megoldatlan alternatív elemek betűjelét és a betűjel alatt lévő pontértéket áthúzzuk.

A javítást nem tanulónként végezzük, hanem feladatonként. Ha ugyanis tanulónként javítanánk, akkor minden tanulónál újból és újból meg kellene nézni, hogy hogyan kell javítani az egyes

feladatokat. A következő tanulóhoz érve ugyanis újból és újból elfelejtjük a szükséges adatokat. Mire valamennyi szükséges adatot megtanulnánk, a javítással el is készülnénk. A feladatonkénti javítás azt jelenti, hogy magunk elé vesszük az adott mérőlapváltozat minden mérőlapját és megvizsgáljuk az 1. feladat javítási módját, és elvégezzük a javítást: áthúzzuk a hibás elemeket, és összeadjuk a hibátlan elemek százalékpontjait, az összeget beírjuk az üres négyzetbe. Ezután a következő tanuló 1. feladatán végezzük el ugyanezt a munkát és így tovább. Így lapozzuk a mérőlapokat, amíg valamennyin ki nem javítottuk az 1. feladatot. Majd ugyanezt tesszük sorban az összes feladattal. Mivel mindig csak egyetlen feladat javítási módját kell fejben tartani, a javítás gyorsan és csaknem mechanikusan végezhető.

A javítási eljárásnak két alapvető típusa van.

Az egyik esetben a javítást értелеmszerűen végezhetjük. Ilyenkor a javítókulcsban a megfelelő feladat sorszáma mellett gyakran "értелеmszerűen" bejegyzés található. Ha adottak is az egyes alternatív elemek helyes megoldásai, azoknak csak az a szerepük, hogy a pedagógus emlékezetébe idézzék a helyes megoldást, vagy megszabadítsák az "utánaszámolástól". Az ilyen típusú feladatok esetében a javítókulcs pusztán tájékoztató jellegű. A pedagógus nélküle is el tudná végezni a javítást.

Ez azért lehetséges, mert a feladat úgy van meg szerkesztve, hogy magában a feladatban az alternatív elemek betűjele kétszer fordul elő. Először a feladat alatti négyzetrácsban, másodszor a feladat megfelelő alternatív eleménél. Ily módon pontosan megállapíthatjuk, hogy melyik elemről van szó, és miután eldöntöttük, hogy az adott elem megoldása jó-e, a négyzetrácsban levő betűjelet és a hozzá tartozó pontértéket áthúzhatjuk vagy áthúzatlanul hagyhatjuk.

A másik típusú feladatok esetében a fenti eljárás nem alkalmazható. Az ilyen feladatok jellege miatt ugyanis a mérőlapon nem lehet megadni az alternatív elem betűjelének azonosító párját. Ezért az ilyen feladatokat csak a javítókulcs segítségével lehet kijavítani.

A javitókulccsal javítható feladatok leggyakrabban definíciók, szabályok, törvények, felsorolások és operatív feladatmeg-

oldások. Ezeknek a feladatoknak az alternatív elemei kötetlen sorrendűek. Az adott definíció, szabály, törvény más szórenddel is megfogalmazható, a felsorolás más sorrendben is megadható, a feladatmegoldás menetét sem köthetjük meg. Ez az oka annak, hogy az ilyen feladatok javításakor a javítókulcs segítségével kell elvégezni az adott alternatív elemek és a nekik megfelelő pontértékek azonosítását.

Az ilyen feladatoknál a javítókulcsban adott helyes megoldásokat nem betű szerint kell értelmezni. Ha pl. a javítókulcsban az áll: "a/ kémiai folyamat", akkor nem szabad betű szerint ragaszkodni a két szóhoz. Értelmszerűen: a tartalom a mérvadó. Ezért, ha a tanuló azt írja, hogy: "kémiai változás", "kémiai reakció", "reakció", az adott alternatív elem nyilvánvalóan jó. A javítókulcsban nem lehet felsorolni minden alternatív elem minden lehetséges megfogalmazási formáját. De nincs is erre szükség, hiszen a javítást szakember végzi, ezért félreértés általában nem adódhat.

Az alternatív elemekhez tartalmilag viszont ragaszkodni kell.

A javítókulcs segítségével javítható feladatok további sajátossága, hogy a megoldás akkor is rossz lehet, ha külön-külön minden egyes alternatív elem jó. Egyébként az ilyen eset viszonylag ritkán fordul elő.

Például az a feladata a tanulóknak, hogy írjon fel egy adott kémiai egyenletet. A tanuló mindent rendben fel is ír, tehát valamennyi alternatív elem jó, de az egyenlethez hozzáír még egy vegyületet. Ezáltal az egészet elrontotta.

Vagy: a tanuló által leírt definícióban valamennyi szükséges jegy szerepel, vagyis minden alternatív elem külön-külön nézve jó. Mégis az egész definíció a jegyek viszonyainak összeecserélése, teljesen oda nem illő jegyek beírása, a zavaros megfogalmazás miatt értelmetlen.

Az ilyen válaszok, megoldások esetén eltekintünk attól, hogy az egyes elemek külön-külön vizsgálva jók, és az összes elem pontértékét áthúzzuk.

Mint említettük, a feladatok egy része mellett a javító-

kulcsban az "értelemszerűen" kifejezés áll. Az ilyen feladatok javítása vagy annyira evidens, hogy az elemek tartalmát felesleges megjelölni, vagy pedig a feladatok egy sajátos típusát, az úgynevezett nem teljes felsorolást /NTF/ igénylő feladatokat képviselik. Például: "Nevezd meg három olyan magyar várost, ahol konzervgyár van!"

Az ilyen kérdések mindig tartalmazzák, hogy a tanulónak hány elemet kell felsorolnia. De, hogy a tanuló konkrétan mit fog felsorolni, azt nem tudhatjuk előre. Ezért a javítókulcsban a feladat sorozáma mellett csak ez állhat: "értelemszerűen" és az NTF jelzés.

A feladatok javítása az alábbi módon történik.

Ha a tanuló az előírt mennyiségnél többet sorol fel, azokat figyelmen kívül hagyjuk, függetlenül attól, hogy jók-e vagy rosszak.

Az előírt mennyiségű elemek közül megszámoljuk a hibás elemeket, és a feladat alatt lévő négyzetrács utolsó betűiből /pontértékeiből/ annyit huzunk át, ahány felsorolt elem hibás.

Ha a fenti kérdésre a tanuló azt írja, hogy "Szeged, Csongrád, Kecskemét", akkor az utolsó egy betűt huzzuk át, mivel egy válasz helytelen /Csongrádon nincs konzervgyár/.

Javítókulcsban: értelemszerűen, NTF!

a	b	c	2,5
1	1,5	2	

3. Az egyes tanulók tudásszintjének és érdemjegyének meghatározása

A százalékpontok összeadása

A javítás eredményeként a hibás alternatív elemeket áthuzzuk. Az adott tanuló tudásszintjét úgy határozzuk meg, hogy az áthuzatlan alternatív elemek pontértékeit összegezzük. Az összegezés eredményeként a tanuló teljesítményét százalékban, százalékpontban kapjuk meg. A kötelező feladatok pontértékei összesen 100-at tesznek ki. Ezért ezeket a pontokat százalékpontnak

nevezzük.

A teljesen hibátlanul megoldott összes kötelező feladat 100 % p.-os /százalékpontos/ teljesítményt ad.

A százalékpontok összeadása két lépésben történik.

Az adott feladat javításakor nyomban összeadjuk a helyesen megoldott alternatív elemek százalékpontjait, és az összeget beírjuk az üres négyzetbe. Ha minden elem rossz, az üres négyzetbe nullát célszerű írni, vagy ajánlatos áthuzni.

A második lépésben az egyes feladatok után lévő üres négyzetekbe beírt százalékpontokat adjuk össze feladatonként. A végösszeget a kötelező feladatok alatt lévő megjelölt helyre írjuk be. A feladatonként összegezett százalékpontok összeadását néhány megbízható tanulóval is elvégeztethetjük. De megfelelő tanár-tanuló viszony esetén a javítási órán magukkal a tanulókkal is. Megadván az osztályzattá alakítás kulcsát, az osztályzattá alakítást is esetleg a tanulóval végeztethetjük. Mivel a pirossal végzett javítás és a feladatonkénti - tanár által beírt százalékpont nem másítható meg, azért az összeadásban elkövetett esetleges csalás könnyen ellenőrizhető. Tapasztalatunk szerint e munkát a tanulók nagy élvezettel és becsülettel végzik. /Néhány perces munkáról van szó!/ Mégis meg kell fontolnia a pedagógusnak, hogy saját maga végzi-e az összeadást, megbízható tanulókkal vagy az osztállyal végezteti-e.

A százalékpontban kifejezett teljesítményt át kell alakítani standard osztályzattá.

Az osztályzat meghatározása a kötelező feladatokra kapott százalékpontok összegéből indul ki. Ennek alapján olvassuk le az osztályzattá alakítási kulcsról a standard osztályzatot.

E kulcs a következő formában adott minden mérőlapváltozathoz külön -külön:

Jeles	90,8 - 100,0
jó	90,7 - 69,5
közepes	48,1 - 69,4
elégseges	26,8 - 48,0
elégtelen	0,0 - 26,7

Az osztályzattá alakítási kulcsok az adott mérőlapváltozat országos tudásszintjéhez alkalmazkodnak. Az országos tudásszint adatai alapján számítottuk ki azokat. Tekintettel arra, hogy vannak hátrányos helyzetben lévő iskolák, és vannak gyenge összetételű osztályok, az osztályzattá alakítás kulcsának alkalmazásában az alábbi kompromisszumhoz lehet folyamodni. Azokban a gyenge osztályokban, ahol a tanulók egyharmada vagy több kapna elégtelent a megadott kulcs alapján, javasoljuk az elégtelen osztályzat határának a leszállítását. Így megnövekszik az elégséges érdemjegű tanulók száma, és ugyanakkor az elégséges tanulók osztályzatainak elvész az összehasonlíthatósága. A többi érdemjegy határa továbbra is érintetlen marad, ennél fogva az országban mindenütt azonos értéket képvisel a jeles, a jó és a közepes osztályzat.

Az osztályzattá alakítása kulcsból való kikereséssel nem ér véget.

Meg kell vizsgálni a szorgalmi feladatokat, és azokat is figyelembe kell venni. Azt javasoljuk, hogy a szorgalmi feladatok fél osztályzatnyival emelhessék az érdemjegyet. Vagyis az a tanuló, aki az adott osztályzat intervallumának közepe felett teljesített, egy osztályzattal magasabbat kaphat, ha a jó szorgalmi feladatok százalékpontértéke legalább fél osztályzatnyit ér.

4. Az osztály, az évfolyam tudásszintjének tartalmi elemzése

Tekintettel arra, hogy a mérőlapváltozatokban az adott tantervi téma teljes tudásanyaga szerepel, a mérőlapokon kapott eredmények hűen tükrözik a téma oktatásában elért eredményeket és problémákat.

Ha az adott évfolyamon csak egy tanulócsoportban tanítunk, akkor a tartalmi elemzést az alábbi becsléssel célszerű elvégezni.

Ezt a becslést úgy végezhetjük eredményesen, hogy az adott mérőlapváltozatot feladatonként újból és újból végiglapozgatjuk.

Tehát az adott mérőlapváltozathoz vesszük az első felada-

tot, és minden mérőlapon megvizsgáljuk az adott feladathoz tartozó alternatív elemeket. Kiírjuk azokat az elemeket, amelyeket sok tanuló nem tudott megoldani. Nyomban megkíséreljük keresni az okot is. Vajon miért éppen az adott elemet nem tudják a tanulók? Feltévéseinket is bejegyezzük, valamint a javításra, pótlásra és a következő tanévre utaló szándékunkat is.

Igy megyünk sorra a feladatokon, a mérőlapváltozatokon.

Ezenkívül érdemes az azonos típusu, jellegű feladatokat csoportosítani /pl. külön vizsgálni az operatív feladatmegoldásokat/, és megnézni, hogy melyik területen milyen eredményt értünk el.

Egy osztály mérőlapjai alapján végzett ilyen önvizsgálat általában 2-3 órás munkát igényel. Azt tapasztaltuk, hogy az önmagukkal szemben igényes pedagógusok ezernyi más elfoglaltságuk ellenére is érdeklődéssel és szívesen végzik a tartalmi elemzést. A témazáró tudásszintmérés egyébként éppen ebben a vonatkozásban nyújthat a legkézzelfoghatóbb módon közvetlen segítséget a tanítás eredményességének javításához.

A pedagógus közvetlen és pontos visszajelzést kaphat saját munkájára vonatkozóan is. Ezeket a tapasztalatokat részben azonnal hasznosíthatja a dolgozat értékelésekor, amikor is a súlyosabb problémát az osztállyal közösen tisztázzák. Erre a munkára még akkor se sajnáljunk 10-20 percet fordítani, ha a téma elszámításának általános színvonala megnyugtató, és nincsenek alapvető hiányok a tanulók többségénél az egyes területeken. Ugyanis - miután a tanuló megpróbálkozott a feladat megoldásával - közvetlenül érdekelt a helyes megoldás megismerésében. A motiváció e régóta használt módjára ezuttal is érdemes felhívni a figyelmet. Az elemzés alapján gyűjtött tapasztalatok közvetett felhasználásának lehetősége is igen fontos. Az alacsony színvonalon megoldott feladatok, alternatív elemek ismerete módszertani kultúránk fejlesztésének egyik fontos eszköze lehet.

Ha az adott évfolyamon több párhuzamos osztályunk van, külön-külön osztályonként értelmetlen tartalmi elemzést végezni. Hiszen nem az egyes osztályokban elért tartalmi eredmények és problémák megismerése a közvetlen cél, hanem a saját munkánké. Ezért, miután valamennyi párhuzamos osztályban megtörtént a mé-

rés, mérőlapváltozatokként csoportokban válogatjuk az összes osztály mérőlapjait.

Ily módon az egy adott változatot megoldó tanulók száma jelentősen megnövekszik, ezért következtetéseink is biztonságosabbak lehetnek. Ha minden osztályunkban baj van az adott elemmel, az adott feladattípussal, az adott témarészlettel, akkor ez igen fontos jelzés lehet számunkra.

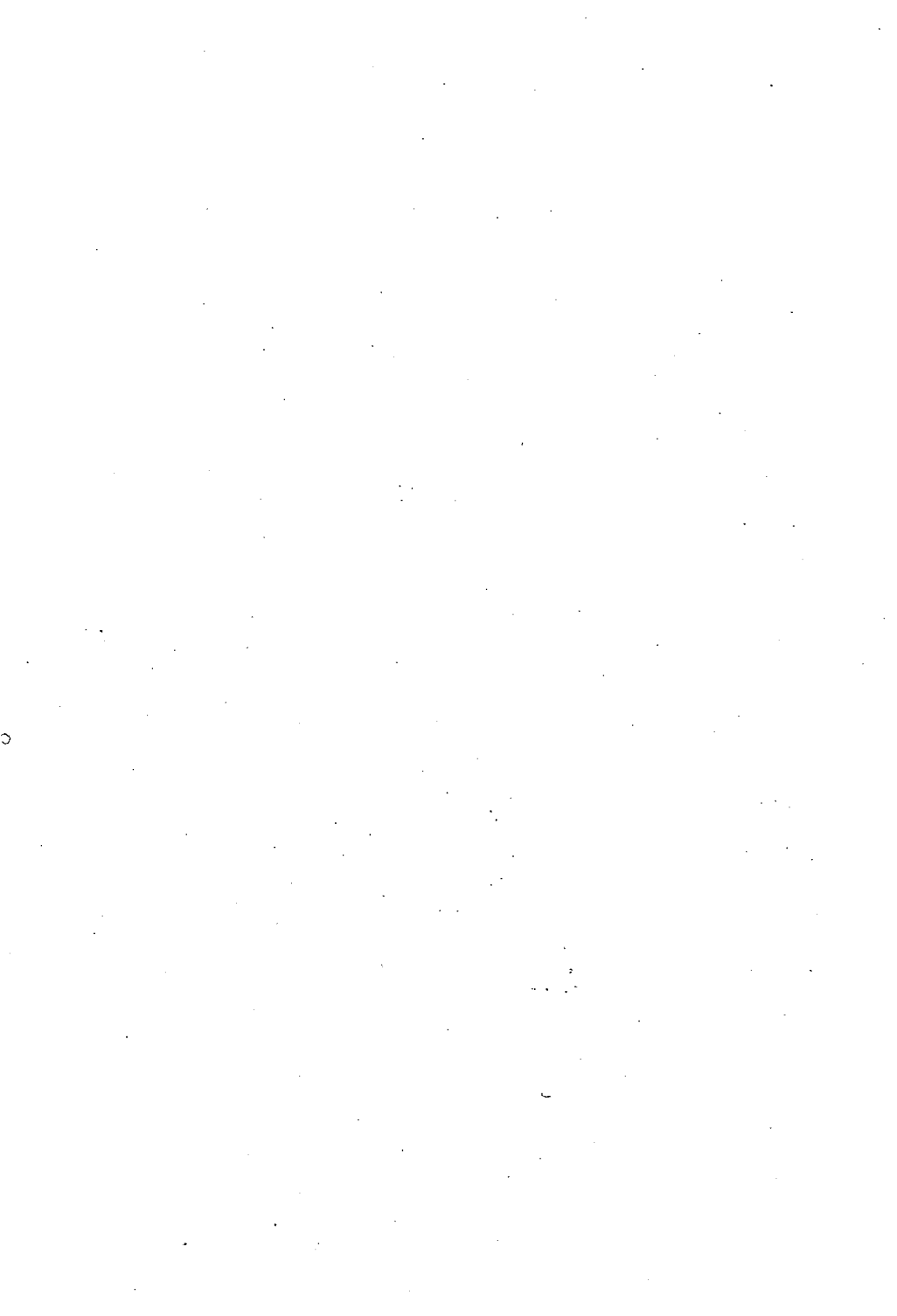
Több párhuzamos osztály esetén is elvégezhetjük a fentiekben leírt becsléssel történő tartalmi elemzést, az önelemzést. De több párhuzamos osztály esetén számításokat is végezhetünk.

Alternatív elemenként megállapítjuk, hogy hány tanuló oldotta meg jól az adott alternatív elemet. Meghatározzuk, hogy ez az adott mérőlapváltozatot megoldó összes tanulóhoz viszonyítva hány százalékot tesz ki. Így minden alternatív elemre megkapjuk, hogy hány százalékos teljesítményt értünk el az évfolyamon. E százalékok már pontosabban mutatják az eredményeket és problémákat. /Egy osztály alapján azért nem indokolt számításokat végezni, mert egy-egy mérőlapváltozatra igen kevés, 4-10 tanuló jut/.

Az országos felmérés adatai alapján a megfelelő táblázatban adott, hogy az egyes alternatív elemeket a tanulók hány százaléka oldotta meg helyesen országos szinten.

Ennek következtében módunkban áll a saját évfolyamunkon elért eredményeket és a felmerülő problémákat az országos helyzettel összehasonlítani.

Ez a típusú tartalmi elemzés már több munkával jár. Hányomostálynyi mérőlap elemzése egy teljes délutánt is igénybe vehet. Egy-egy problematikus témával kapcsolatban mégis érdemes megfontolni az elemzés elvégzését.

TARTALOM

	oldal
ELŐSZÓ	3
BEVEZETÉS	5
I. FEJEZET	
1. A tananyag fogalmainak logikai strukturája	7
2. "Az egyszerű mondat részei" c. tematikus egység ismeretanyaga /"A mondat főrészei", "A tárgy" és "A határozók" c. témák/	11
3. A mérőlapok és a javítókulcsok	29
4. Összesített eredmények változatokként	55
5. Az eredmények témaként	68
II. FEJEZET	
1. "A jelzők" c. téma ismeretanyaga	81
2. A mérőlapok és a javítókulcsok	89
3. Összesített eredmények változatokként	118
4. Az eredmények témaként	130
Felhasznált irodalom	146
Táblák jegyzéke	147
Ábrák jegyzéke	148
FÜGGELÉK	149
TARTALOM	161

A 88133

6.5-7-11.

A SOROZAT KÖTETEI:

Dr. NAGY József: A témazáró tudásszintmérés
gyakorlati kérdései/Tankönyvkiadó, 1972/

Dr. OROSZ Sándor: Magyar nyelvtan

1. Általános iskola 5.o. /Megjelent/
2. Általános iskola 6.o. /Megjelent/
3. Általános iskola 7.o. /Megjelent/
4. Általános iskola 8.o. /1974/

Dr. KUNSÁGI Elemér-dr. VIDA Mihályné: Kémia

5. Általános iskola 7.o. /Megjelent/
6. Általános iskola 8.o. /Megjelent/

Dr. DOBÓ Géza: Élővilág

7. Általános iskola 5.o. /Megjelent/
8. Általános iskola 6.o. /1974/
9. Általános iskola 7.o. /1974/
10. Általános iskola 8.o. /1975/

Dr. GAZSÓ István: Számtan-mértan

11. Általános iskola 5.o. /1975/
12. Általános iskola 6.o. /Megjelent/
13. Általános iskola 7.o. /1974/
14. Általános iskola 8.o. /1975/

Dr. VEIDNER János: Fizika

15. Általános iskola 6.o. /1974/
16. Általános iskola 7.o. /1974/
17. Általános iskola 8.o. /1975/

Dr. NAGY József:

18. A témazáró tesztek reliabilitása és validitása /1975/